

Jaargang 16 Nummer 3 November 1991

STICHTING KRITISCH FAUNABEHEER

angus

DE
STEM
VAN
SPRAKELOZE
WILDE DIEREN

Colofon

ISSN 0166-5073 Argus is een kwartaaltijdschrift van de SKF, Amsteldijk-Noord 135, 1183 TJ Amstelveen. Argus wordt toegestuurd aan donateurs die minstens f 25,- per jaar betalen via Postbanknummer 352 21 88 te Boxtel. Indien u de SKF testamentair wenst te gedenken, wordt u verzocht contact op te nemen met de penningmeester.

Redactie Roelof de Beer, Ben de Bruin,
Pauline de Jong, Wim Voortman

Redactieadres Ben de Bruin, Teijfingerlaan 33,
2171 CC Sassenheim, Telefoon (02522) 1 46 58

Fotoredactie Pieter Elbers, Fons Bergersstraat 8
5913 SJ Venlo, Telefoon (077) 51 80 37

Vormgeving Rob Busser Vorm en Beeld

Druk Thieme, Zutphen

Donateursadministratie Postbus 150, 6870 AD Renkum

Regiogroep Limburg Postbus 27, 6114 ZG Susteren,
Telefoon (04499) 28 48

Secretariaat SKF Pauline de Jong, Amsteldijk-Noord 135
1183 TJ Amstelveen, Telefoon (020) 6 41 07 98

Bestuur I. v.d. Abeele, R. Boeve-Bant, J.B. de Bruin,
M.A. Brunt, W.L. Jansen, A.P. de Jong, M. Kerres,
C.A.W.M. Ligthoet, H. Niesen, J.W.G. Pfeiffer, H. Pluijmakers,
J. Poeder, P. Rigterink, G. v.d. Sande, R. Stockmann, J. Webbink.

Penningmeester Gerard v.d. Sande, Postbus 820,
5280 AV Boxtel, Telefoon (04113) 27 16

Doelstelling De SKF is een landelijke organisatie. Haar doel is een ethisch en wetenschappelijk verantwoord faunabeheer. De SKF tracht haar doel te bereiken door het bepleiten van verbetering in de wetgeving, het propageren van milieuvriendelijke beheersmaatregelen, het stimuleren van onderzoek en het kenbaar maken van onderzoeksresultaten van beleidsinstanties en publiek.

Knipselkrant Zes keer per jaar verschijnt de SKF-knipselkrant, een bloemlezing van de in Nederlandse pers verschenen artikelen over jacht en faunabeheer. U kunt zich abonneren door overmaking van f 15,- per jaar op Postbanknummer 352 21 88 t.n.v. de penningmeester van SKF te Boxtel, o.v.v. 'Knipselkrant'. Voor de krant bestemde knipsels kunnen worden gestuurd naar: SKF-knipselarchief, Bergsepada 6, 1244 PS Ankeveen.

Inhoud

3 Uit het hart Afscheid van Rie Boeve, die gaat én blijft.

4 H. Niesen: Meeuwen en 'wise use' Verstandige benutting van de Noordzee door vissers: halen wat je halen kunt en 'na ons de zondvloed'. Op het land is van het toepassen van het 'wise use'-principe niets beters te verwachten.

5 R. de Beer: Toekomst van de Nederlandse hoenderachtigen Vooral patrijs en korhoen krijgen momenteel veel aandacht, maar hoe staan alle vier onze hoendersoorten er voor?

10 R. Stockmann, A.P. de Jong & J.B. de Bruin: Game Fair 1991 Een overzicht van wat er op de tweejaarlijkse 'game fair' te zien is, en wat daar mis mee is - en van de SKF-activiteiten rond deze jagerskermis.

14 A.P. de Jong: Van de prins geen kwaad Hoe is het gesteld met de verantwoordelijkheidszin van de firma's die sponsorgeld in zo'n Game Fair stoppen?

16 II. Stockmann: Wildbeheer I het Ministerie van Landbouw, Nog wat en Verders grossiert hoofdzakelijk in nieuwe afdelingen. De jagers duiken weg onder sluijknamen. Welke weerslag heeft dit alles op het beheer van de wilde fauna?

20 R. de Beer: Jacht in de Extremadura Eeuwenoud landschap overgeleverd aan jagersbelangen, en hoe ver dat van ons bed is.

23 Kort nieuws Ongewervelden, wildviaducten, landschap.

26 Van het front Wanbeheer op de Meinweg, kraaievangkooien, meeuwen.

29 Oproep Steun Spaanse actie voor de tortel.

30 Regionieuws Eendejacht.

31 Boekbespreking

32 Plus en min

Bijlage Index op de jaargangen 1986-1990

Rectificatie

Tot onze spijt is in Argus 1991/1&2 een aantal fouten geslopen in de foto-bijdragen en vermelding van de namen van fotografen. Een en ander wordt hier verbeterd: - p.13 > (foto: Johan de Meester) - p. 18 > 'Bevrediging van de behoefte aan actieve recreatie' - p. 19 > Midden in het leven door jagershand sneven? - p. 22, foto onder > Natuurbeheer op de voorgrond? - p. 25, foto damhert > (foto: Pieter Eibers) - p. 26 > (foto: Mike Weston).

Wij blijven streven naar het volmaakte! BdB

UIT HET HART

Afscheid Rie Boeve

Rie Boeve

Iedereen die wel eens iets met SKF te maken heeft gehad, weet dat twee dames daarin al vele jaren lang een belangrijke rol spelen en veel van het dagelijkse werk voor hun rekening nemen: Rita Stockmann en Rie Boeve. Je zou bijna denken dat het altijd zo is geweest en dat het altijd zo zal blijven. Natuurlijk is het een noch het ander waar.

Beiden hebben kort na het officiële ontstaan van SKF de plaats ingenomen van hun respectieve echtgenoten, die echter ook allebei op de achtergrond een heel belangrijke rol zijn blijven spelen. Rie heeft haar seretariaats-werkzaamheden nu overgedragen aan Pauline de Jong; Rita zal hopelijk haar vele werkzaamheden voorlopig nog wel even blijven verrichten. Overigens blijft Rie wel gewoon deel uitmaken van het bestuur; het is dus geen echt afscheid.

Er is in de loop van de inmiddels verstreken vijftien jaar wel het nodige veranderd. In ieder geval geldt dat voor de manier waarop SKF functioneert: professionelere werkwijze, meer werkdruk, ook meer vergaderingen, daarbij iets bedachtzamere benadering van problematiek en vooral meer bezig zijn met de stortvloed van vragen en problemen die van vele zijden op ons afkomen. Dat alles is wel wat ten koste gegaan van de mogelijkheid om zelf uit te zoeken, welke problemen het eerst aangepakt moeten worden. In een sombere bui beantwoorden SKF-ers de vraag wat er de laatste 15 jaar bereikt is, misschien wel eens met 'niets'. Aan de ene kant is dat nog waar ook! Er is geen enkele verbetering in wetgeving of mentaliteit ten opzichte van het faunabeheer te bespeuren - tenminste niet in Den Haag en niet bij de jagers en hun vrienden. Op andere niveaus is er echter wel sprake van een duidelijke kentering. In de media, bij het grote publiek, in gemeenteraden en bij allerlei terreinbeherende instanties hebben onze argumenten wel degelijk veel gehoor gevonden. Dit is soms zelfs op zo grote schaal gebeurd, dat men vergeet dat er wettelijk nog niets veranderd is en dat de macht van de jacht nog lang niet gebroken is, met andere woorden dat met name 'in hogere regionen' nog veel strijd geleverd zal moeten worden.

In de meeste gevallen was Rie, op het secretariaatsadres, de eerste die mensen met problemen te woord stond. Dat onze beginselen op zo grote schaal onder het publiek ingang hebben gevonden, is dan ook in belangrijke mate haar persoonlijk succes.

De Stichting is Rie Boeve grote dank verschuldigd!

Harm Niesen

NAAR EEN MOREEL EN
WETENSCHAPPELIJK BEHEER

Meeuwen en 'wise use'

Harm Niesen

Als iemand nieuwsgierig is naar het resultaat van jarenlang beheer volgens het 'wise use'-principe hoeft hij alleen maar te kijken naar wat de visserij in de Noordzee en de Waddenzee teweeg heeft gebracht. Net als de jagers hebben de vissers alle belang bij een goed beheer van de fauna waarvan zij afhankelijk zijn, opdat er tot in lengte van dagen een 'verstandig gebruik' van gemaakt kan worden. Net als de jagers hebben ze er echter een puinhoop van gemaakt. Ze geloven de onderzoeken van biologen gewoon niet (tenzij het hun, voor een effectje op korte termijn, goed uitkomt) en proberen zo snel mogelijk hun eigen behoeften te bevredigen, omdat anders de concurrentie er met de buit vandoor gaat. Toch moeten ze weten dat er op die manier binnen een paar jaar helemaal geen buit meer te behalen valt. De uitdrukking achter het net vissen is in dit verband wel zeer op zijn plaats. Ondertussen is niet alleen het 'jachtwild' de dupe, maar wordt het hele milieu verpest, wat kwalijke gevolgen heeft voor alle daarin levende dieren. Een paar voorbeelden.

De laatste jaren wordt in de Noordzee per jaar een miljoen(!) ton zandspiering gevangen. Deze slanke vissen vormen het hoofdvoedsel voor grotere vissen - voor een belangrijk deel al weggevangen - en vele zeevogels. Men schat dat ook de vissen zo'n miljoen ton zandspiering per jaar eten, terwijl dat voor de oorlog minstens drie miljoen ton was.

Voor de vogels blijft, zeker in de broedtijd, te weinig over. In de wereldberoemde vogelkolonies op de Shetland-eilanden is de laatste vijf jaar sprake van een rampsituatie. Tienduizenden paren drieteenmeeuwen en noordse sterns krijgen nauwelijks meer jongen. Zeekoeten met niet-vliegvlugge jongen worden in toenemende mate tot vlak bij onze kust waargenomen; honderden kilometers hebben ze zwemmend afgelegd om een iets beter voedselgebied te bereiken.

Leuke waarnemingen van dolfinnachtigen, zeehonden en kleine alken hebben naar alle waarschijnlijkheid een veel minder leuke achtergrond. Meer waarnemingen voor de kust betekenen niet dat er meer zijn, dat het beter gaat - integendeel! Ze worden hier gesignaleerd, omdat in hun oorspronkelijke visgebieden niets meer te halen valt.

Tengevolge van de schandalige praktijken van de kokkel- en mosselvisserij in het 'natuurgebied' Waddenzee lopen de eidereenden en zelfs de zilverbmeeuwen gevaar. De sterfte onder de eidereenden is groot; ze moeten zich in andere gebieden tevreden stellen met minderwaardige voedselsoorten. Bij de zilverbmeeuwen is het broedsucces op de Waddeneilanden dramatisch afgenomen tot gemiddeld 0,1 jong per nest, ook weer door voedseltekort. Zilverbmeeuwen kunnen oud worden en dus zal het effect niet direct merkbaar zijn, maar als de Zeeuwse vissers niets in weg wordt gelegd, loopt het helemaal fout voor sommige

waddenbewoners. Op dit ogenblik worden zelfs de pieren en strekdammen langs de Hollandse kust - illegaal - door vissers afgestroopt om ook de laatste jonge mosseltjes voor de neus van de vogels weg te kapen!

*Eet geen mosselen of kokkels meer
als de zeevogels u ter harte gaan*

Wise use? - Het is niet te voorkomen, dat de belangstelling van de jager/visser voor de soorten die hij buit wil maken, aanmerkelijk groter is dan voor de rest van de dierenwereld. Langzamerhand begint het tot meer mensen door te dringen, welke schade niet-selectieve vangmiddelen als sleepnetten (zoals de boomkor), aanrichten. Onder andere garnalen en platvissen worden op die manier gevangen.

Maar er is nog veel meer. Meer dan de helft van het gewicht dat hij vangt, is voor de visser niet interessant en gaat na een kwartiertje, met inwendige kneuzingen of al

helemaal dood, weer overboord. Alles wat overboord gaat, ook de ondermaatse waardevolle soorten of soorten waarvan het vangstquotum is overschreden, is ten dode opgeschreven. Maar de 'beheerders' interesseren zich niet voor soorten als zeenaalden, harnasmannetjes of slakdolven.

Zeker, er zijn diersoorten die geprofiteerd hebben van de massa's dode dieren die overboord gezet worden. Stormvogels en jan-van-genten, kleine mantelmeeuwen en krabben zijn enorm in aantal toegenomen. Maar zoals altijd in dit soort gevallen van wanbeheer, staat tegenover het voordeel voor enkele soorten het nadeel voor een vele malen groter aantal andere soorten.

De ellende die zich op zee voordoet, krijgt haar pendant op het land als de jagers daar hun wise use-ideeën in praktijk kunnen brengen. Na alle misère in de visserij moet elke politicus zich toch wel tweemaal bedenken voor hij zich serieus voor het wise use-principe uitspreekt.

*Terwijl bij de
Shetlandse
drieteenmeemoen
haast geen jongen
meer groot worden
door voedselgebrek
t.g.v. de onwijze
benutting van de
Noordzee door
vissers...*

(foto: Mike Weston)

*...profiteert de
kleine mantel-
meeuw juist enorm
van het on-
verantwoordelijk
menselijk ingrijpen
in de natuur.*

(foto: Hans Gebuis)

Toekomst van de Nederlandse hoenderachtigen

Roelof de Beer

Op 23 en 24 januari 1990 werd in Wageningen een symposium gehouden over de toekomst van de wilde hoenderachtigen in Nederland. In een eerder artikel in Argus is hieraan al aandacht besteed. De massale publiciteit rond de vooral in jagerskringen sterk gepromoteerde herstelplannen voor patrijs en korhoen nopen ons ertoe nogmaals een dosis kritische aandacht te besteden aan de Wageningse studiedagen.

Enerzijds werd op dit symposium door middel van vijftieng lezingen ingegaan op de (negatieve) bestandsontwikkelingen en de (ecologische) oorzaken hiervan, anderzijds werden in een document over beheer, bescherming en beleid plannen naar voren geschoven die zouden moeten leiden tot het herstel van wilde hoenderpopulaties in Nederland.

In dit artikel zal de grote hoeveelheid achtergrondinformatie over aantals-tendensen en ecologie van wilde hoenderachtigen worden samengevat en besproken en zal worden aangegeven welk effect een aantal invloed uitoefenende groeperingen op termijn zal kunnen hebben op onze hoenderachtigen.

Hierbij moet vooraf worden opgemerkt dat het symposium werd georganiseerd door de KNJV en de bijdragen voor het symposium daarom, met name voor wat betreft het 'toekomstdeel' vooral afkomstig waren uit aan jacht gerelateerde organisaties.

Dit had tot gevolg dat men in dit deel vaak in herhaling verviel, onvolledig was (de kwartel verdween geheel uit de aandacht: geen interessant jachtwild) en nogal eens verzandde in promotiepraatjes voor het afschieten van de

hoenders of dier predatoren. Triest dieptepunt was in dit verband de onbenullige bijdrage van het Landbouwschap - een uitglijder van de organisatiecommissie, die hier verder onbesproken zal blijven.

Bestandsontwikkelingen

In Nederland komen drie soorten wilde hoenderachtigen voor: de kwartel (*Coturnix coturnix*), de patrijs (*Perdix perdix*) en het korhoen (*Tetrao tetrix*). De fazant (*Phasianus colchius*)

is geïntroduceerd door de mens en heeft deze vaak nog nodig om zich in een bepaald gebied te kunnen handhaven. Deze soort werd echter wel in een aantal beschouwingen betrokken.

Over het algemeen kan gesteld worden dat het slecht gaat met onze hoenders.

Korhoen

Het korhoen staat op het punt te verdwijnen uit ons land. Onze korhoenders behoren tot de 'britannicus'-ondersoort, het zg. laaglandkorhoen, een ondersoort die in haar hele verspreidingsgebied (N.W.-EUROPA) spectaculair in aantal afneemt.

De soort vestigde zich overigens pas aan het begin van deze eeuw in ons land (J. van Vessen et al.), dit in tegenstelling tot het wijdverbreide idee dat deze soort hier altijd is voorgekomen.

De hoogste aantallen kwamen voor vlak voor de Tweede Wereldoorlog: ongeveer vijfduizend territoriale mannetjes (R. Bijlsma).

In de oorlog begon de achteruitgang, maar pas na 1950 maakten de korhoenderaantallen een vrije val; in 1989 werden nog slechts dertig korhanen in ons land geteld.

Patrijs

In de vorige eeuw was de patrijs een zeer algemene vogel in ons land. Dichtheden tot vijftien paar per 100 ha kwamen voor en aan het eind van de vorige eeuw werd bij voorbeeld het voortbestaan van de spoorlijn Assen-

Optimisten voorspellen vele gezonde korhoenderpopulaties over tien jaar; voorlopig is er maar één wankel restantje over. (foto: Rob Clippers)

Zwolle gewaarborgd door de cruciale rol die deze lijn speelde bij het transport van o.a. in de provincie Drente geschoten patrijzen.

Na 1950 ging het ook met de patrijzen mis. Bijlsma komt voor Nederland op de volgende achteruitgangscijfers: 1950-1960: -40%, 1960-1970: -65%, 1970-1980: -75%. De huidige patrijzenstand zou nog slechts 5-15% zijn van wat hij was voor de achteruitgang begon.

In de rest van Europa neemt de soort ook af; de aantallen zouden hier tot 20% van hun vroegere status zijn gereduceerd (T. Lovel).

Kwartel

Gegevens over bestandsontwikkelingen van de kwartel zijn schaars, vooral doordat kwartels moeilijk inventariseerbaar zijn en er misleidende goede kwartel jaren zijn, waarin de stand plotseling een veelvoud kan zijn van die in vorige jaren (1989 was voor Nederland bijvoorbeeld een topjaar met 10.000 paar; normaal: 1000-1500). Dit verschijnsel wordt verklaard uit (een combinatie van) de volgende factoren: enorm verspreidingsgebied, geringe plaats-trouw en 'absurd' reproductiegedrag waarbij vrouwtjes in februari in bv. N.-AFRIKA broeden en vervolgens naar het noorden vliegen met de jongen, die daar dan in hetzelfde jaar ook tot broeden kunnen komen.

Het is zeker dat de huidige kwartel-populatie een schijntje is vergeleken met de 19e-eeuwse. In de 80er jaren

lijkt echter de kwartelstand permanent wat hoger te zijn dan een decennium eerder. Op veel plaatsen zijn kwartels tegenwoordig algemener dan patrijzen!

Fazant

De aantallen fazanten zijn sterk gecorreleerd met jachtactiviteiten. Door het uitzetten van fazanten heeft men de populatie altijd kunstmatig hoog gehouden. Sinds 1978, toen de overheid d.m.v. een bepaling het aantal uit te zetten fazanten inperkte, dalen de aantallen snel. De overheidsbepaling van 1978 is drieledig: niet uitzetten na vijftien augustus, niet uitzetten in natuurgebieden en het uitzetten moet van blijvende invloed zijn op de stand.

Het blijkt dat in goede fazantebiotopen (moerasgebieden, jonge bos-aanplant op klei) fazanten zich handhaven terwijl ze in marginale biotopen (op de zandgronden) uitsterven.

Oorzaken van de beschreven aantalsdalingen

Voor de chronische achteruitgang van de kwartel, de patrijzen en het korhoen worden vier oorzaken genoemd:

- 1 biotoopvernietiging,
- 2 uitzetten van hoenders t.b.v. de jacht,
- 3 jacht,
- 4 predatie.

Strengere winters en andere klimaatsinvloeden, maar ook het verschijnsel van periodieke (cyclische) hoge

predatiedruk op korhoenders (en een aantal andere broedvogels, t.w. steltlopers) van Scandinavië in een slecht lemmingenjaar (Angelstamm), worden beschouwd als factoren die de stand tijdelijk kunnen beïnvloeden maar niet van blijvende invloed zijn op gezonde populaties.

Ad 1): Alle hoenderachtigen zijn wat biotoop betreft afhankelijk van agrarisch gebied, korhoenders tevens sterk van heidevegetaties. Binnen deze biotopen is de afgelopen decennia nogal wat veranderd. Ons landbouwsysteem ging van een agrarische vorm meer naar een industriële opzet en het voortgaande verdwijnen van heide-terrein - dat al begonnen was rond de eeuwwisseling, maar in eerste instantie nog slechts gunstig uitpakte voor het korhoen doordat de ontgonnen gebieden gebruikt werden voor bij deze soort geliefde kleinschalige landbouw - ging steeds meer gepaard met ook een verslechtering van de kwaliteit van dit biotoop.

De omschakeling van het landbouwsysteem gaat vaak met de volgende veranderingen samen: - ontmenging van akkerbouw en veeteelt, waardoor de schakering in het landschap vermindert; - teeltkeuzeverandering van rogge en gerst naar vooral suikerbieten en snijmaïs; - schaalvergroting, mogelijk gemaakt door ruilverkaveling, waarbij houtwallen, heggen, kruidenrijke over-hoekjes e.d. worden verwij-

In de 19e eeuw was de patrijs nog een economische factor van belang; nu moet hij 'gered' worden, (foto: Rob Cuypers)

derd, sloot-kantenbeheer wordt geïntensiveerd, beekjes in het landschap worden gekanaliseerd etc; - grondwaterpeilverlaging; - sterke stijging van herbiciden- en pesticidengebruik; - excessieve bemesting; - mechanisatie.

Heidelandschap verandert vooral door: - verbossing (successie), - vergrassing door o.a. zure regen, - grootchalig heidebeheer (branden, maaien) waarbij geen rekening gehouden wordt met de natuur, - toegenomen recreatie (honden), - toegenomen militaire activiteit, - toegenomen versnijding van het landschap, zodat omliggend agrarisch land moeilijk te bereiken meer is voor niet vliegende dieren.

Het is niet moeilijk in te zien dat deze veranderingen een negatieve invloed hebben op de hoenderachtigen. Uit twee studies (F. Niewold, G. Potts) blijkt, dat het niet zozeer om een hoge sterfte onder oude vogels gaat, maar dat met name een hoge kuikensterfte door verhongering uiteindelijk de stand doet teruglopen.

Ad 2): Het is opvallend hoe vaak in de lezingen werd gerept van de voor wilde populaties schadelijke gevolgen van het uitzetten van tamme vogels t.b.v. de jacht.

Het uitzetten kan op twee manieren schade berokkenen aan wilde populaties:

- a) De gefokte vogels zijn weinig aangepast en genetisch zwak.
- b) Gefokte vogels dragen vaak ziekten,

die overgedragen kunnen worden zowel op vertegenwoordigers van dezelfde soort als op andere soorten.

Ad a): Op het symposium werd in een bijdrage direct ingegaan op dit effect (P. Robertson, S. Dowell). Bij de fazant wordt onder meer verminderde reproductiviteit waargenomen. Dit zou ook in Nederland van belang kunnen zijn. Afgezien van de fazant, worden in Nederland geen hoenderachtigen uitgezet.

Bij de patrijs wordt in Engeland geen effect van het uitzetten gevonden. Iedere populatiebioloog zou echter snel kunnen uitleggen dat het periodiek inbrengen (en het mengen) van genetisch zwakke individuen in een populatie, deze populatie niet sterker zal maken.

Ad b): 'Door veel jachtopzichters is gesuggereerd dat de ziektelading die wordt gedragen door gefokte vogels (fazanten), met name coccidiose, schadelijk is voor wilde vogels (van de fazant) en ook voor andere soorten' (Lumeij, pag. 46).

Deze uitspraak (T. Lovel) karakteriseert een aspect dat nog weinig onderzocht is maar vaak terugkomt. Later in het stuk noemt Lovel door in gevangenschap gekweekte fazanten geïntroduceerde ziekten een oorzaak van de achteruitgang van het korhoen.

Het grote aantal ziekten dat gekweekte dieren met zich kan dragen en potentieel kan verspreiden, is nog een aantal malen ter sprake gekomen (Lumeij, pag. 141, 150, 156, 169), en het zou zeer nuttig zijn als hier wat meer

onderzoek naar verricht zou worden.

Ad 3): Jacht wordt van belang genoemd bij de achteruitgang van de kwartel. Van deze soort worden miljoenen exemplaren gevangen en geschoten tijdens de trek (M. Mörzer-Bruyns). Deze slachting komt vooral voor rekening van Noordafrikaanse landen, maar ook in Frankrijk worden jaarlijks ca. 650.000 kwartels gedood.

Predatie

Op het symposium werd predatie bijna in elke bijdrage van een organisatie uit de jagershoek genoemd. Soms wordt predatie als een van de directe oorzaken van achteruitgang genoemd; meer realistische visies spreken van verhoogde predatiekansen wanneer leefgebieden, biotopen, verslechteren. Als een korhoen langer van het nest moet zijn omdat het voedsel moeilijker te vinden is, of verder van het nest moet vliegen om voedsel te bemachtigen, neemt het predatierisico voor zowel de oude vogel als voor de eieren toe. Zeer plausibel, het is alleen absoluut geen reden om de predatoren van het korhoen te vervolgen, wel om de terreingeschiktheid van het korhoenleefgebied te verhogen.

De belangrijkste redenen om de predatoren 'kort te houden' die werden aangevoerd zijn:

- Sinds ongeveer 1970 beleeft Nederland een sterke aantalsstijging en areaaluitbreiding van vos en havik. Eerstgenoemde en ook een nestpredator als de zwarte kraai zijn cultuur-

Rond de Middellandse Zee richten jagers een enorme slachting aan onder trekkende kwartels, (foto: Hans Gebuis)

volgers. Deze dieren kunnen, doordat ze niet-natuurlijk voedsel eten, toenemen, terwijl hun prooidieren dat niet doen, waardoor de predatiedruk te hoog wordt.

- Predatoren bepalen de prooidierdichtheid.
- Predatie van de najaarspopulatie zou kunnen leiden tot een verminderd aantal territoria in het voorjaar.

Bij al deze niet al te vernieuwde redeneringen zijn de nodige kanttekeningen te plaatsen. Allereerst is het zo dat de grootste achteruitgang van een soort als het korhoen plaatsgevonden heeft in de 50er en 60er jaren, toen ook de stand van de belangrijkste predatoren, vos en havik, zeer laag was; predatorenbejaging zal dus achteruitgang niet kunnen stoppen.

Predatoren als vos en zwarte kraai zijn cultuurvolgers in de zin dat ze gebruik maken van cultuurland - en iets anders is er ook nauwelijks meer in Nederland. Cultuurvolgende predatoren van andere typen zijn allang uit ons land verdwenen.

Binnen dit cultuurland eten de roofdieren echter voornamelijk natuurlijk voedsel. Verhalen over vuilnisbakken afschuimende vossenhorden in de duinstreek zijn overdreven, waarmee niet gezegd is, dat dieren niet optimaal gebruik zullen maken van hun leefgebied: eten is eten, al komt het uit een vuilnisbak.

Door het aanboren van zo'n externe, direct door de mens aangeboden

voedselbron zal een predator zeker lokaal kunnen toenemen. Hiermee is echter nog niet gezegd dat ook de predatiedruk op de natuurlijke prooi toeneemt. Er is tenslotte meer voedsel beschikbaar en een deel van de activiteit wordt verlegd van predatie naar de nieuwe voedselbron. Een probleem zou kunnen ontstaan wanneer de kunstmatige voedselbron plotseling wegvalt; het aantal predatoren ligt dan te hoog in vergelijking met de hoeveelheid prooi. Verhoogde mortaliteit onder de predatoren door voedselgebrek zal leiden tot een correctie van de predatorstand.

Tussen predator en prooidier bestaat een wisselwerking. Primair bepaalt de terreingeschiktheid (beschikbaarheid van andere prooi) de natuurlijke prooidierdichtheid; deze bepaalt op haar beurt weer de predatorstand, die er voor zorgt dat het prooidier geen plaag wordt.

Opmerkelijk is het dat J. Reynolds in een bijdrage van de 'Game Conservancy' stelde dat het 'doomed surplus'-concept niet geldt. (Lumeij, pag. 179) Natuurlijke winterpredatie op de (door jagers altijd als overbodig hoog betitelde) najaarspopulatie zou wel van invloed zijn op de voorjaarspopulatie. Dat de najaarspopulaties van b.v. hoenderachtigen veel groter zijn dan op zich noodzakelijk is om alle territoria te 'vullen' is bekend. Dit 'surplus' is echter geenszins overbodig. Van dit surplus dient door selectieve predatie (genetisch zwakke of zieke individuen

worden gepredeerd) een gezonde voorjaarspopulatie over te blijven. Dit is selectieve predatie, waartoe de mens niet in staat is, maar natuurlijke predatoren wel!

Een grove onderwaardering voor (dit soort) natuurlijke processen blijkt als Reynolds het 'lot' van het 'surplus' bespreekt: 'het (surplus) werd *of geoogst* door de mens, *vernietigd* door predatoren of ziekte, of het verspreidde zich simpelweg (Lumeij, pag. 176/178).

'Toekomst

Een aantal organisaties werd op het symposium aan het woord gelaten omtrent hetgeen er gedaan moet worden om aan de vastgestelde achteruitgang van de verschillende soorten hoenderachtigen een halt toe te roepen. De volgende worden hier aangehaald:

- m.b.t. het korhoen: Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, directie Natuur, Milieu en Fauna-beheer: J. den Hollander; Rijksinstituut voor Natuurbeheer: F. Niewold.
- m.b.t. de patrijs: Min. LNV, dir. NMF: P. Soons; Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu: W. Maris, J. Damen.
- algemeen: Stichting Das & Boom: J. Dirksmaat.

Korhoen: J. den Hollander (Min. LNV) (Lumeij, pag. 129-135)

Het Natuurbeleidsplan biedt mogelijkheden tot bescherming. Binnen dit plan is het korhoen een zgn. 'prioritaire soort', hetgeen betekent dat het bijzon-

dere aandacht en bescherming krijgt.

Dit selecteren van prioriteitsoorten komt voort uit de soortbeschermingsgedachte, die inhoudt dat wanneer een karakteristieke soort van een levensgemeenschap wordt behouden, tevens de gehele levensgemeenschap 'mee-genomen' wordt en behouden blijft.

Wat gaat er gebeuren?

a) Er komt aangepast heidebeheer gericht op rijkgeschakeerd voor korhoenders ideaal leefgebied, en kapbeleid gericht op open boomheiden met 'zwerfend bos'.

b) Het gebruik van omliggend cultuurland moet worden geëxtensiverend en barrières tussen heideterrein en cultuurland moeten zoveel mogelijk worden weggenomen.

c) Ontsluiting van heideterreinen moet zo weinig mogelijk verstrend zijn voor korhoenders.

Deze maatregelen moeten eerst geëffectueerd worden in gebieden waar nu nog korhoenders voorkomen, waarna herintroductie overwogen kan worden in een veertiental 'accentgebieden', nadat deze zijn verbeterd.

Volgens Den Hollander zijn er over 5 à 10 jaar weer gezonde korhoenpopulaties. Aan optimisme geen gebrek!

Korhoen: F. Niewold (RIN) (Lumeij, pag. 119-127)

De plannen geschetst in het beleidsvoornemen van de overheid zijn voor een groot deel gebaseerd op de kwaliteitseisen gesteld aan het leef-

De fazant is zeker onze meest bekende hoenderachtige, maar ook een exoot, waarvan de stand kunstmatig hoog is gehouden.

(foto: Mike Weston)

gebied die opgesteld zijn door het RIN, met name de uitwerking van 'aangepast heidebeheer', waarvan de hoofdpunten zijn: - zoveel mogelijk hoge heide, - kappen, waarmee open heideareaal moet worden uitgebreid, - nutriëntenafvoer d.m.v. kleinschalig machinaal plaggen, - geen begrazing.

Patrijs: P. Soons (Min. LNV) (Lumeij, pag. 228-233)

Naast het genoemde soortbeschermingsbeleid, waarbij de patrijs

ook een van de prioriteitsoorten is, kent het overheidsbeleid ook nog de zogenaamde 'ecologische hoofdstructuur', waarbij bepaalde gebieden geacht worden hogere natuurwaarden te bezitten, reden waarom aan deze gebieden vervolgens meer aandacht besteed wordt (op grond van de Relatienota, de Natuurbeschermingswet etc.) dan aan andere gebieden in Nederland: bij voorbeeld kan de nationaal parkstatus worden toegekend.

De meeste patrijzen broeden echter buiten deze ecologische hoofdstructuur en zullen beschermd moeten worden met het zogenaamde 'doelgroepenbeleid'. Bij het doelgroepenbeleid wordt betrokkenen bij het gebruik van een bepaald terrein of het beheer van een bepaald soort gevraagd zelf ook hun verantwoordelijkheid voor dat terrein of voor die soort te zien en zoveel mogelijk beschermende maatregelen te nemen. Doelgroepen kunnen bv. zijn: jagers, boeren, vissers, recreanten.

Patrijs: W. Maris en J. Damen (SBNL) (Lumeij pag. 207-219)

Een van de door de overheid bedoelde groeperingen is de SBNL (mantelorganisatie van de KNJV). In het kader van de maatregelen ter bescherming van de patrijs wil zij proberen boeren voor te lichten over patrijs-vriendelijke landbouwmethoden. De regionale coördinatie van de biotoopverbeteringen op de boerderij en het behoud van de kleine landschapselementen zouden volgens de SBNL bij de jachthouders moeten komen te liggen. Omtrent de jacht wordt een zeer machiavellistische, slappe,

onethische houding ingenomen: het (eigen)belang dat jachthouders hebben bij een hoge stand van een bejaagbare soort kan een belangrijke drijvende kracht zijn bij het nemen van maatregelen...; men kan hier ethische bezwaren tegen hebben maar het is zonder meer een goed werkbaar strategie.

Patrijzejacht zou daarom ook mogelijk moeten blijven. (!!)

Algemeen: J. Dirkmaat (Das & Boom) (Lumeij pag. 219-222)

In deze scherpe lezing werd de lezer/luisteraar na al de mooie woorden die we gewend zijn te horen van de beleidsmakers met beide benen op de grond gezet: tot nu toe is er niets bereikt; natuurwaarden verminderen alleen maar en zonder fundamentele veranderingen zullen ook de nu voorgestelde plannen geen effect sorteren voor de natuur en voor de hoenders.

Tot slot geef ik u een citaat uit de inleiding van Dirkmaat, dat stof tot nadenken zou kunnen zijn zowel voor hen die heilig geloven in het doelgroepenbeleid als voor degenen die zich zorgen maken over de vervreemding van de natuur bij de moderne mens:

Vervreemding komt soms ook tot uitdrukking in biotoopherstel. Voor wie is het biotoop hersteld in een jachtterrein waar vreemde coniferen, een vierkante eendenput met plastic lokeenden en veel uitgestrooide maïskolven het bewijs vormen van geïnvesteerde moeite? Het zand dat is vrijgekomen bij het graven van de fantasieloze plas, is hoog opgetast tegen de stammen van een inlands eikenbos. Bovenop de berg met kruipcotoneaster staat een bureaustoel vanwaar men een uitstekend schootsveld heeft over de eendenput.

Het biotoop van de jager is hier hersteld en slechts het biotoop van de bejaagbare soort, getuige de op het terrein alom-aanwezige klapvallen tegen kleine marterachtigen.

Literatuur:

Lumeij: *De toekomst van de wilde hoenderachtigen in Nederland* tekst van een op 23 en 24 januari 1990 gehouden symposium in het IAC te Wageningen.

Folkloristisch tafereel met valse schijn van onschuld: geluid en kledij zijn onlosmakelijk verbonden met het ritueel van lustmoordjacht, (foto: archief SKF)

Folklore
Wie als groene bezoeker op een Game Fair (Wat is ons Nederlands toch mooi!) verzeild raakt, ziet echter tot zijn verbazing wel een vergelijkbare verkleedpartij van andere groenen dan hijzelf: het jagersvolkje, dat op zijn tweejaarlijkse huishoudbeurs gezellig 'onder ons' is. Je hoort er opvallend niet bij, als je niet zo'n moorddadig folkloristisch pakje aan hebt. Echt mooi waren dit jaar de lui met een toeter in hun uitrusting: dat waren de leden van de 25-jarige Nederlandse Vereniging van Jachthoornblazers, die het eigen zilveren feest vogelzang verpletterend op de Game Fair kwamen vieren. Je zou je kunnen afvragen of al die damesuniformhoedjes met eronder een door een fluwelen strik samengebonden paardestaart compleet zo te koop zijn; maar nee, hier is nog een beetje natuur bij! En ons laatste beetje natuur, beste mensen, daar gaat het de jagers om - althans dat willen zij de goegemeente doen geloven.

Natuur
Jazeker, natuur! 'De Game Fair 1991 staat in het licht van het thema 'Natuur 2000', lees je in het voorwoord van het programmaboekje van de op 7, 8 en 9 juni op het landgoed Middachten in De Steeg gehouden manifestatie, waar de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging de prominente standhouder was. Genoemd lichtgevend thema straalde ondermeer over de tweede, kneuterige lustrumviering van de Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu: 'oergezellige familiedagen', 'jong geleerd is oud -natuurlijk beter- gedaan'. Via deze SBNL proberen de jagers (tijdelijk in burger, maar nog steeds lid van de KNJV) d.m.v. het inpalmen van 'kleine landschapselementen' overal in den lande in de natuurbescherming te infiltreren.

Reis en patrijs
Publicitair werk voor de SBNL wordt onder andere verzorgd door ene A.V.J.E. Sonnevile. Deze heer was eertijds redactielid van het KNJV-blad *De Nederlandse Jager* en lid van de jongerenjachtsociëteit Het Groene Eikeltje. De 'groene eikeltjes' waren indertijd samen met Sonnevile en diens senior de initiatiefnemers tot de eerste Game Fair. Ook voor alle opvolgers van deze jachtmarkt hebben vader en zoon Sonnevile organisatie en publiciteit verzorgd. Voormalig dagblad-journalist A.V.J.E. Sonnevile, die promotie van de sportjacht als zijn voornaamste levensdoel ziet, presenteerde zich op de jongste Game Fair met zijn zaak Publichasse ez Publiciteit & Organisatie. Deze P. & O. betrof dit keer met name zijn aanbod van jachtreizen naar Rusland, Bulgarije,

JAGERSONDERONSJE

Game Fair 1991

Rita Stockmann, Pauline de Jong, Ben de Bruin

Stelt u zich eens de jaarlijkse HISWA voor met een publiek dat voor pakweg driekwart in zeemansuniform is gehuld. Hier en daar staat een deeltijdkapitein commando's naar een denkbeeldige onhandigerd-met-landvast te brullen. Wie stuurboord-uit een gangpad ingaat roept: 'Ree!.. Fok bak!.. Doorhalen!' en geeft zonodig het voor koerswijziging vereiste geluidsein. Luid klinken de verwensingen aan het adres van brugwachters en sluismeesters. - Nee toch!

Polen, Hongarije, Duitsland en Groot-Brittannië. Onder de leuze 'Nu of nooit' had Sonnevilles een speciale Game Fair-aanbieding voor 'mixed shooting' in Wales, onder andere op patrijs, houtsnip en watersnip. Vooral jachtreizen die het genot van patrijzen schieten bieden, vormen een bitter-ironische noot: Sonnevilles. Game Fair werd geopend door een vertegenwoordiger van het Ministerie van L., Natuurbeheer en V. Staatssecretaris Gabor van dit ministerie stelde onlangs een paar miljoen gulden ter beschikking aan uitgerekend de SBNL voor het met veel poeha gepresenteerde Herstelplan Leefgebieden Patrijzen, waardoor onze (evenals buiten de landsgrenzen) ernstig geslonken patrijzenpopulaties zouden moeten worden hersteld. En ondertussen verzorgt Sonnevilles (van de Game Fair, de KNJV en de SBNL) jachtpartijen voor het schieten van patrijzen in een nationaal park elders in ons eigen Europa.

Zonder enige schaamte schrijft diezelfde meneer in het programmaboekje van de Game Fair het voorwoord *Thema 'natuur 2000: 'De groeiende belangstelling voor natuur, milieu en landschap in ons land biedt perspectief voor de toekomst, voor de jaren na 2000.*

Jarenlang hebben alleen natuurbeschermingsorganisaties zich beijverd voor het behoud en beheer van onze natuur. Pas de laatste tijd, nadat de noodklok ondubbelzinnig hard is gaan luiden, toont de grote meerderheid ook belangstelling voor de schaarse natuurwaarden die ons nog resten.

Al op de eerste Game Fair in 1976 kon het publiek zien hoe mensen op verschillende manieren actief kunnen bezig zijn met het behoud en beheer van onze natuur....'

Om dat behoud en beheer mede gestalte te geven presenterden zich nog vijf andere jachtreisorganisaties op de Game Fair. Bij de Ierse nationale VVV lagen de folders echter wel onder de toonbank! Zou het Nederlands bureau voor toerisme in het buitenland onder de toonbank reclame-materiaal hebben voor visvakanties in ons land onder het motto 'natuurbeheer'?

Dies meer

In de Game Fair-propaganda werd ook alsmaar geschermd met de deelname van imkers. Sonnevilles vermeldde in zijn programmaboekje zowaar deelname van Bijenhouderij DLV. Is een bijenhoudersvereniging zo onnozel geweest om zich voor jachtpropaganda te laten misbruiken? vroeg je je af. Maar nee, het bleek slechts een voorlichtingsploeg voor de bijenhouderij te zijn van de Dienst Landbouwvoorlichting.

De uitbundige vertegenwoordiging van 'Haagse kringen' in het geheel van de Game Fair is opvallend en zorgwekkend. Dezelfde zich om de natuur bekommerende overheid die de productie van landbouwoverschotten, inclusief mest, flink subsidieert, voorziet ook de jagersverenigingen uit de openbare middelen van allerlei subsidiegelden, waar-

SKF gunt deze heer-van-het-oude stempel zijn muziek-hobby, maar maakt ook duidelijk dat jacht als 'traditie' of 'recht' geen vanzelfsprekendheid is. (foto: Ineke v.d. Abeele)

De schijnwetenschap waarmee de KNJV 'verantwoord jagen' aan de man probeert te brengen (foto: Ben de Bruin)

JACHTAKTE: LICENCE TO KILL

Natuur 2000: bij de Vereniging Het Reewild staan de geweien letterlijk en figuurlijk op de voorgrond.

Natuur 2000: slechtvalk aan een touwtje op een houtje.

Natuur 2000: dode vos, belachelijk gemaakt door jachtopzieners, (foto 's: Ben de Bruin)

mee de schutters goede sier kunnen maken. Men denke daarbij aan de miljoenen verslindende campagnes als het patrijzenproject en het korhoenderproject, en binnenkort misschien nog een otterproject.

Naast twaalf officiële jachtorganisaties waren daar ook het Jachtfonds van het Ministerie van LNV en de sector Fauna-beheer en Soortenbescherming van de Directie Natuur, Bos, Landschap en Fauna (NBLF, het vroegere NMF) van hetzelfde departement. Het door deze overheidsdienst gepleegde hardnekkige verzet tegen de bescherming van diersoorten die in de jagerskraam niet te pas komen, kan men als gegronde reden zien om hem tot de jachtorganisaties te rekenen.

Bij het signaleren van de deelnemers geheten Bond van Friese Vogel-beschermingswachten respectievelijk Vereniging van Weidevogelbeheerders 'Vanellus vanellus' (de Latijnse naam van de Kievit) diende men zich te realiseren dat dit organisaties van doodgewone nestrovers zijn, ondanks het platvloerse bedrog van 'bescherming', 'wacht' en 'beheerder'. Zij zullen tot hun laatste snik proberen, lijnrecht tegen de Europese Vogelrichtlijn in, het kapen van Kievitseieren in Friesland respectievelijk het hele land voort te kunnen zetten met goedvinden van de overheid. Natuur 2000.

Gezien de omvang van de sportvisserij in Nederland was het drietal deelnemersplaatsen gewijd aan deze 'sport' een zeer magere vertegenwoordiging. Er werden viskweek- en transportsystemen getoond. Er was een demonstratie van de vervaardiging van werphengels voor het drillen (betekent: afmatten, lekker martelen) van krachtige vissen. De vertoning van het vliegvisserij werd 'op speciaal gecomponeerde muziek' uitgevoerd door het Fly Ballet Team van de Vereniging Nederlandse Vliegvissers. Natuur 2000.

De grote sportvisorganisaties wijzen steevast de harts-tochtelijke uitnodigingen van de jagers af, kennelijk bang als de dood dat hun aanzien (?) net zo hard achteruit holt als dat van de jagers. De jagers willen alleen zo graag, want eendracht maakt macht.

Twee organisaties voor de sportjacht met roofvogels gaven demonstraties met gekweekte dan wel in het buitenland uit het nest geroofde stootvogels. Te zelig om naar te kijken, die geknevelde adel, die voortdurend probeert het luchtruim te kiezen, terwijl hij aan een lijntje van zeg een meter vastzit. Smak! Natuur2000.

Jachtopzichters zijn kennelijk simpele zielen. De nationale organisatie van deze lieden had een naar hun inzichten humoristische en toch smaakvolle presentatie gemaakt, met o.a. het kromgetrokken geweer van de jager die de grootste leugen aller tijden vertelde, haha, en een aan een achterpoot opgehangen vos, haha. Fotograferen van het laatste stuk bulderende humor door 'de pers' achtte men ongewenst, maar een geintje van hun eigen kaliber wisten die jongens te

waarderen: 'Zie ik er uit als een Pers? haha. 'Klik-flits. Natuur 2000.

In deze omgeving baarde de aanwezigheid van elf jachthondenverenigingen met wedstrijden en allerlei andere vertoningen, al dan niet in meuteverband, natuurlijk geen opzien. Cultuurdieren, hoe mooi en intelligent ook, zijn echter geen natuur, hopelijk ook geen Natuur 2000.

De aanhang

Verder was daar natuurlijk nog in allerlei vormen de tegen de jacht aanleunende commercie: - handelaren in jachtgeweren, vangkooien (voor vos, bunzing, hermelijn, wezel, kat) of netten (voor fazanten); - verkopers van boeken voor of over sportjacht of over de historie van de jacht; - een nobel handelshuis waarvan de vertegenwoordiger je haarfijn uitlegde hoe jij door zijn tussenkomst, doch zonder dat hij zijn vingers brandt, de wet aan je laars kunt lappen en illegale radiovolgapparatuur voor de jachtvogelsport kunt importeren; - een aantal instituten dat jachtcursussen verzorgt, uiteraard gericht op het 'actieve natuurbeheer', wat schieten betekent, want 'passief' laat je die stomme beesten leven;- de kunst-of-kitschhandelaren met voor 75 á 100 % jachtmotieven in hun collecties; - stands met hondeblikken, -brokken, -bedden, en -bakken, de jagers een kans biedend in baar geld de, in De Nederlandse Jager veelvuldig bezongen, in-nigheid van hun bijzondere, mystieke band met hun bedrijfs-Bello te tonen; - ja zelfs die goede oude kermisattractie, de schiettent, waar niet minder gehannest werd, maar wel gedegener nabeschouwingen werden gegeven dan op welke kermis ook; enz. enz.

Voor wie kruiddamp niet stinkt

Alle landelijke natuurorganisaties hadden geweigerd deel te nemen aan de Game Fair. Droeve uitzondering op deze regel was de Vereniging Das en Boom. Deze laat zich graag voor het publiciteits-karretje van de jagers spannen, kennelijk met het idee dat het doel de middelen heiligt en er, over de lijken van voorlopig tot het jaar 2000 achttien miljoen natuurdieren heen, misschien op de terreinen van de jagers een das of wat meer te redden zal zijn.

SKF-ballonnen voor kindertjes die hopelijk geen aanstaande jagers zijn. (foto: archief SKF)

SKF demonstreert: ook dieren die niet gedood worden, zijn tijdens de jacht bij duizenden het haasje. (foto: Ineke v.d. Abeele)

De SKF-bus: een kapitale blikvanger bij de op- en afritten van de autoweg bij Middachten. (foto: archief SKF)

MOORDMARKT OP MIDDACHTEN

Actief voor Natuur 2000

Naast de in het vorenstaande al genoemde activiteiten waren er ondermeer nog: - loodverspreiding op Middachten en in de uiterwaarden bij de IJssel door de Velpse Vogel-schuttersvereniging (met windbuks op roos) en het klei-duiven schieten; - ezeltje rijden voor de jagerskindertjes in een door de SBNL aangelegd natuurterreintje (Dat leest u goed: natuur 2000 kun je gewoonweg in elkaar zetten - echte natuur kun je niet maken, wel breken!); - frettenrennen door rioolpijpen, Natuur 2000, waarmee je winnaar kon worden van een 'Trophee', een Engels woord waarvan de op de Game Fair gebruikte spelling en uitspraak onder Engels-taligen tot gegniffel aanleiding zouden geven; - diverse andere demonstraties met cultuurdieren, waaronder al dan niet voor rijtuigen gespannen paarden: soms fraai van aankleding en regie, maar geen natuur.

Droevig

Zo'n Game Fair toont weer eens aan, hoe de georganiseerde liefhebbersjacht in Nederland de termen 'natuur-beheer' en 'natuurbescherming' interpreteert en hoe zij die in praktijk wil (laten) brengen. Stond er tegenover deze veinzende uitbaters van onze restantjes min of meer natuurlijk gebied een overheid die op het terrein van natuurbescherming voldoende ethisch besef demonstreerde, ach, dan kon je op het uitsterven van een folkloristisch verschijnsel dat niet meer *kan*, gaan zitten wachten. Geamuseerd kon je met je kind op een volksfeest naar een club jacht-hoornblazers luisteren, die niet beter of slechter, maar wel wat eenvormiger toeteren dan de dorpsfanfare 'Sterren van de Hemel'. Nu echter stemt zo'n tentenkamp vol groenen je niet vrolijk.

Buiten de poort en in de lucht

Bij zo'n manifestatie van natuurvijandige natuurbenadering kon de SKF niet afzijdig blijven. Het spreekt vanzelf, dat wij onze activiteiten buiten het jaarmarkterrein ontplooiden. Wij hebben het onder andere gezocht in de directe publieks-benadering. Op de looproutes naar de toegang deelden wij strooibrieven uit, waarin wij onze bezwaren tegen plezierjacht en Game Fair uiteenzetten.

Sommigen weigerden bij voorbaat iets van ons aan te pakken, anderen brachten het papier ook wel terug. De eerblijkgheid gebiedt te zeggen, dat er niet massaal ongewenst materiaal werd weggegooid. Wel kregen wij nogal wat boosheid over ons heen. Dat lot trof soms ook arme kindertjes die van hun pa geen ballon van SKF mochten aanpakken, maar in hun nog onbedorven kinderlijkheid een ballon voor een ballon hielden.

Duidelijk was ook, dat er onder de mensen die 'in burger' kwamen, veel argelozen waren, die waren aangelokt door het thema natuur. Dat geeft enerzijds aan, dat bedrieglijke

DE GAME FAIR EN DE SPONSORS

Van de prins geen kwaad

Tijdens de Game Fair werd door allerlei span-doeken, vlaggen e.d. duidelijk dat er verscheidene bedrijven als sponsor waren opgetreden. Bij nadere beschouwing bleken dit er zeventien in totaal te zijn. Bij veertien van deze bedrijven leek het ons nuttig hun een brief te schrijven, te weten: ROVER Nederland (hoofdsponsor), AMEV, Brinkman Businesspers Groep, EBAS Nederland, Eerste Nederlandse Cementindustrie (ENCI), Fort Ontwikkeling en Exploitatie Mij., Glerum Kunst- en Antiekveilingen, Holland Casino Nijmegen, MEBIN, Minolta Camera Benelux, Parenco, PTT Telecom District Arnhem, Turmac Tobacco Company en Verenigde Spaarbank.

In deze brief hebben wij onze kritiek uiteengezet ten opzichte van de jacht als 'sport'. Jaarlijks worden in Nederland als gevolg van de jacht door sportjagers twee miljoen dieren gedood en een veelvoud hiervan wordt verwond of verminkt. Wij hebben deze bedrijven erop gewezen dat zij zich als sponsor medeverantwoordelijk maken voor deze slachting. Tevens hebben wij hen ervoor gewaarschuwd, dat sponsoring van activiteiten waarover geen maatschappelijke consensus bestaat, weleens tot negatieve publiciteit zou kunnen leiden, hetgeen vast niet de bedoeling kan zijn geweest. Wij hebben hun tenslotte gevraagd of zij de sponsoring van dit soort activiteiten willen heroverwegen. Onze stichting zal niet alleen het beheer van de fauna kritisch blijven volgen, maar zal dit tevens doen ten aanzien van de sponsoring van de jacht.

Op onze brief, die wij kort na de sluiting van de Game Fair hebben verzonden, zijn slechts vier reacties binnengekomen.

De ENCI schreef in haar brief, dat naar aanleiding van de groeiende stroom van verzoeken om steun een interne gedachtenwisseling over sponsoring heeft plaatsgevonden, waarbij ons schrijven eveneens mee heeft gewogen. Dit alles heeft geleid tot het besluit om zich te herbezinnen op toekomstige sponsoractiviteiten. Tenslotte werd vermeld dat het toch niet altijd mogelijk zal zijn om steeds van te voren de maatschappelijke aanvaardbaarheid van diverse projecten zeer uitgebreid te toetsen.

Vervolgens reageerde EBAS Nederland, een bedrijf dat handelt in sigaren, EBAS legde in de brief uit dat bij evenementen als de Game Fair de buitensporten en met name de paardesport positief onder de aandacht worden

gebracht. Aangezien het idee leeft dat onder paardesport-liefhebbers veel sigarenrokers voorkomen, werd tot sponsoring overgegaan. Uitdrukkelijk werd ontkend dat EBAS op deze manier de jachtsport zou willen ondersteunen.

De reactie van Holland Casino spreekt het idee van de paardesport tegen. Deze instelling sponsort namelijk eveneens bij voorkeur lokale en regionale paardesport-evenementen. In andere gevallen wordt er per evenement bekeken of deze ook voor financiële steun in aanmerking komen. Voor de Game Fair gold volgens de brief het laatste.

Tenslotte werd door AMEV een reactie teruggeschreven. Deze verzekeringsmaatschappij steunt projecten en organisaties op verschillende maatschappelijke terreinen, waaronder ook natuur en milieu. Volgens AMEV past de Game Fair in dit beleid, want er zijn belangrijke organisaties op het gebied van natuur en milieu die hier een bijdrage aan leveren. Helaas wordt er in de brief niet bij vermeld welke organisaties hiermee worden bedoeld. Aan het eind schrijft deze onderneming welwillend, dat onze argumenten door hen als een signaal uit de maatschappij worden beschouwd en evenals andere signalen mee zullen wegen bij toekomstige besluiten omtrent sponsoring.

Dit alles overziend voel ik toch wel enkele vragen naar boven komen:

- Geeft dit nu aan in hoeverre jagers in de top van al deze bedrijven vertegenwoordigd zijn?
- Zijn de personen die over sponsoring beslissen zeer goedgelovig, of bijzonder slecht geïnformeerd?
- Bewijst dit hoe succesvol de KNJV is in het zich zo onschuldig en natuurminnend mogelijk voordoen?
- Of denkt men in het bedrijfsleven niet verder dan alleen aan winst en reclame maken?

PdJ

Spandoek bij ingang
Game Fair: Plant
AMEV een boompje
voor Natuur 2000?
Zulke sponsors
moeten erop
gewezen worden
hoe hun verant-
woordelijkheid ligt,
(foto: archief SKF)

propaganda altijd een zekere mate van succes zal hebben. Het maakt evenzeer duidelijk, dat ons tegengif ter plekke hard nodig was: de mensen konden wat ze op de Game Fair aantreffen direct toetsen aan de door ons aan hen voorgelegde argumenten. Van overtuigen moet onze stichting het hebben, en op dat vlak hebben wij geen arme (!) doetjes van tegenstanders.

Onze overtuigingsaanval begon trouwens al met een in jagerskleuren geschilderde bus die bij de door de meeste bezoekers gebruikte autowegafrit de jagers duidelijk maakte, dat wij hun geweten niet met rust wilden laten.

Op de tijden van het drukste bezoek liet SKF ook nog boven het terrein een reclamevliegtuig cirkelen, dat o.a. de boodschap 'Jacht is lustmoord' toonde. Deze waarheid zullen wij nog veel mensen moeten bijbrengen om via een grote mentaliteitsverandering en de mobilisatie van echte natuurminnaars te bereiken dat de onbeschaafde natuurvernier plezierjacht wordt uitgebannen.

Wat zou het jaar 2000 mooi kunnen zijn!

De koningin der aarde

De aandacht die in de dagbladen werd geschonken aan de Game Fair varieerde van een kritiekloos overnemen van alle officiële Game Fairfratsen, bij voorbeeld in de lokale pers - die heel goed weet waar haar adverteerders wonen, en soms zelfs als sponsor van activiteiten op de Game Fair optrad, zoals de Arnhemse Courant -, tot recht voor zijn raap kritische artikelen in de landelijke pers, waarbij een kopje als 'Natuurbehoud op de Game Fair: handtamme bunzingsrennen door regenpijp' in de Volkskrant geen verdere uitleg behoeft. Als ook het nu nog van inzicht verstoken deel van de vaderlandse media eens zijn ware verantwoordelijkheid voor onze natuur zou zien, ja, wat zou het jaar 2000 dan mooi kunnen zijn!

JACHT = LUSTMOORD

In Argus nummer 1 van dit jaar vermeldde ik reeds dat de Jachtwet het woord 'wildbeheer' niet eens kent en toonde ik eveneens aan dat de Nederlandse wet onder wild alleen die dieren verstaat, die onder de Jachtwet vallen en waarop men jaagt of in 1954 nog jaagde. Vleermuizen, eikelmuizen, egels, moerasschildpadden en adders zijn volgens de minister dus al evenmin wild als een door Natuurmonumenten ten behoeve van onderzoek uit te zetten lynx op de Veluwe. Die heten namelijk officieel 'beschermde dieren'. De wet verstaat onder wild dus onbeschermde dieren en in de dagelijkse Nederlandse praktijk moet men onder 'wildbeheer' dus verstaan het (schrik)bewind voeren over in de vrije natuur levende dieren door middel van opsporen, bemachtigen of doden. Een duidelijker en dus beter woord voor 'wildbeheer' zou zijn 'wildexploitatie', want exploitatie van de fauna, door middel van de jacht, is het doel van het beheer. Dit gaat in eerste instantie om het spel. Het daarna eventueel ook nog verorberen van de buitgemaakte dieren is maar een bijkomstigheid. En de veroverde grotere dieren worden als een gewonnen prijs aan de wand gehangen.

Volgens Van Dale is een *wildbioloog* iemand die de biologie van het wild bestudeert. Iemand die zich in Nederland wildbioloog noemt, zoals b.v. Dr. J. van Haaften, jager en voormalig redactielid van *De Nederlandse Jager*, orgaan van de KNJV, bestudeert dus die dieren die in principe wettelijk in aanmerking komen om beschoten te worden, zoals bij voorbeeld de ook onder de Jachtwet vallende zeehonden.

Minister contra of voor Natuurbeheer

Wist U dat er in 1972 door de Minister van Landbouw, Lardinois, nog besloten werd dat op eekhoorns geschoten mocht worden van 1 augustus tot 1 februari daaraanvolgend. De daaruit sprekende mentaliteit is tot op de dag van vandaag bij al zijn opvolgers ongewijzigd gebleven, ook al hadden die bewindslieden behalve fauna-beheer later ook natuurbeheer in hun portefeuille. Zij veranderden alleen iets ten behoeve van het natuurbeheer als zij hiertoe gedwongen werden onder zware druk van de publieke opinie. De

Wildbeheer

Heinz Stockmann

Volgens het woordenboek Van Dale betekent beheer bewindvoering, en is wildbeheer het op peil houden van de wildstand o.a. door jachtwetten. Als precisering had daar nog achter moeten staan: 'ten behoeve van de jacht'. Van Dale zegt impliciet wèl, dat niet de jager het wild op peil houdt, doch de Jachtwet - die de jacht zekere beperkingen oplegt. Natuurbeheer betekent zorg voor onderhoud van het natuurlandschap. Mede hierdoor hebben woorden waarin de term 'beheer' voorkomt een positieve klank gekregen. De Nederlandse jagers maken in hun propaganda hier een vals gebruik van, door kwistig het woord 'wildbeheer' te spuien. Om die reden noemen zij hun regionale jachtclubs dan ook wildbeheereenheden. Als 'beheerders' zijn zij misschien nog het beste te vergelijken met de beheerder, of curator, bij een faillissement, die immers ook presideert over de executie van iets dat eens gezond en zelfstandig was .

STICHTING KRITISCH FAUNABEHEER

argus

Index
op de
jaargangen
1986 tot en met 1990

Samenstelling: Gerrit van Weess

Vet gedrukt *Hoofdartikel*

* *Zie lijst afkortingen*

(B) *Boekbespreking*

BFVW *Bond van Friese Vogelbeschermingwachten*

CID *Centraal Instituut voor Diergeneeskunde*

Dierenbescherming *Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren*

EFAH *European Federation Against Hunting*

EUDC *European Union for Dune Conservation and Coastal Management*

(I) *Interview*

ICBP *International Council for Bird Preservation*

IVN *Instituut voor Natuur-beschermingseducatie*

IWRB *International Waterfowl Research Bureau*

(K) *Kinderpagina*

KNJV *Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging*

Natuurmonumenten *Nederlandse Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten*

NVH *Stichting Nationale Voorlichting Hengelsport*

NWS *Nederlandse Vereniging van Sportvissers-federaties*

OVV *Organisatie ter Verbetering van de*

Binnen- visserij

PKB-procedure *Planologische Kernbeslissings-procedure*

RIN *Rijksinstituut voor Natuurbeheer*

SBNL *Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu*

SKF *Stichting Kritisch Faunabeheer*

ULV *Ultra-lichte vliegtuigjes*

Vogelbescherming *Nederlandse Vereniging*

tot Bescherming van Vogels

WNF *Wereldnatuurfonds*

AUTEURSREGISTER

Abeele, I. van den; *SKF richt eendenput op* 86/3:17
 Aerts, R.; *Preventie van landbouwschade door roeken* 87/1:13
 Akkermans, R.; *Stadsduiven worden vaak vergeten* 86/4:5
 Akkermans, R.; *Stadsduiven worden vaak vergeten* 87/1:15
 Akkermans, R.; *De marterhond, hij komt niet* 87/2:13
 Akkermans, R.; *Hondsdolheid bij vleermuizen* 87/3:10
 Akkermans, R. & H. Pluijmakers; *Goudvink legaal in de volière?* 90/4:4
 Anonymus; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 88/4:3
 Anonymus; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 89/1:3
 Beer, R. de; *'Stop plezierjacht gemeente Echt'* 90/1:11
 Beer, R. de; *Hutten, putten en loodvergiftiging* 90/4:12
 Beer, R. de & H. van der Keur; *Wilde hoender-achtigen in Nederland* 90/2:10
 Bloksma, N.; *De zeehondeziekte en de toekomst in de Waddenzee* 89/4:5
 Bos, P.; *Als de kat gaat zwerven* 86/1:11
 Bos, P.; *Het wilde konijn* 86/3:7
 Bos, P.; *Over pijn en angst* 87/1:5
 Daalder, R.; *Het beheer van reeënpopulaties* 86/4:12
 Daalder, R.; *Het afschot van ganzen en zwem-eenden* 87/1:7
 Daalder, R.; *De Rotgans is voorlopig weer veilig* 87/2:17
 Daalder, R.; *Natuurontwikkeling: meer kansen voor de natuur* 87/3:8
 Daalder, R.; *De muskusrattenbestrijding faalt nog steeds* 88/1:5

Daalder, R.; *De bever komt terug* 88/2:9
 Daalder, R.; *Tijd voor een ander faunabeheer* 88/4:8
 Daalder, R.; *De das in Nederland (B)* 88/4:22
 Daalder, R.; *Heksenjacht op vossen is zinloos* 89/1:5
 Daalder, R.; *Strenge maatregelen nodig tegen het uitzetten van dieren* 89/3:6
 Daalder, R. & M. Ohm; *Jager slaat er op los* 87/4:24
 Dijkse, A.; *Zijn er (te) veel eksters?* 86/1:5
 Eulderink, f.; *Gemeenten over vossenjacht* 90/2:16
 Eulderink, J.; *Privatisering van de muskusrattenbestrijding?* 90/2:18
 Eulderink, J.; *Feiten omtrent de brulkikker* 90/3:11
 Eulderink, J.; *Meer ruimte voor ganzen, of voor jagers?* 90/4:20
 Fimmen, E.; *15 jaar SKF. Zonder wind maalt geen molen* 90/4:15
 Gallacher, H.P.; *Door jacht meer dieren* 87/3:16
 Gallacher, H.P.; *Jagen uit dierenliefde* 87/4:15
 Gallacher, H.P.; *Is de jager een oermens?* 88/1:13
 Gallacher, H.P.; *De jager op het slappe koord van het natuurlijk evenwicht* 88/2:15
 Gallacher, H.P.; *De jager als slager* 88/4:12
 Gallacher, H.P.; *De rustende jager* 89/1:15
 Gallacher, H.P.; *De jager als wethouder* 89/2:8
 Gallacher, H.P.; *Jagen als rechtmatige daad* 89/4:19
 Gallacher, H.P.; *Remco Daalder: 'Jacht staat vernieuwing in de weg' (I)* 90/1:12
 Gallacher, H.P.; *Jacht als oogstpret* 90/1:16
 Gallacher, H.P.; *Jagen als buitengewone vorm van geluk* 90/2:7
 Gallacher, H.P.; *De jager als zondaar* 89/3:16
 Goderie, R.; *Natuurgerichte recreatie* 87/2:9
 Graaff, E. de; *Voorzichtigheid geboden bij mollenbestrijding* 88/3:7
 Hess, F.; *Ereraad KNJV: Papieren tijger blijkt wassen neus (I)* 87/3:5
 Hess, F.; *In memoriam Paul Lodewijkx* 88/3:23
 Hess, F.; *Mijn trofee...* 90/1:14
 Hut, R.M.G. van der & W. Ruitenbeek; *Orchideeën of roerdompen?* 86/3:9
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 86/1:3
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 86/2:3
 Jansen, W.L.; *Jachttopzichers* 86/2:8
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 86/3:3
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 86/4:3
 Jansen, W.L.; *"De Gouden Kraai" aan de gemeente Steenwijk* 86/4:19
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 87/1:3
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 87/2:3
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 87/3:4
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 87/4:3
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 88/1:3
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 88/2:3
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 88/3:3
 Jansen, F.A., M. Kruk & W.J. ter Keurs; *Natuur-productiebetaling* 89/3:12
 Jansen, W.L.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 89/4:3
 Jong, P. de; *Rasterjacht Middachten naar hoogste bieder* 90/3:16
 Jong, P. de; *Jachtbeleid: een keuzemogelijkheid voor*

gemeenten 90/4:13
 Jongh, A. de; *De otter voelt zich alsmaar rotter* 86/4:9
 Klink, J. & K. van Knippenberg; *Schiethagel: legt de natuur het loodje?* 86/3:13
 Knegtering, E.; *Juridische klucht rond afschot rotganzen nadert ontknopning* 90/1:5
 Kuipers, E.; *Een derde wildviaduct op de Veluwe* 89/4:8
 Lenders, T.; *Verantwoord faunabeheer in het Meinweggebied* 88/3:14
 Mulder, J.; *Flitsende konijnenvanger van het duin: de hermelijn* 90/3:8
 Mulder, J.; *Het verdwijnen van de hermelijn uit het duin* 90/4:7
 Mulder, Th.; *Naar een beter ganzenbeleid? (B)* 87/2:15
 Musters, R.; *Humor als wapen in de strijd (I)* 86/1:21
 Musters, R.; *Het zou mij niet kunnen geloven (I)* 86/3:18
 Musters, R.; *Jagers menen vossen te zien waar pollen en tafellakens zijn* 86/4:24
 Musters, R.; *Een breekijzer voor beleidsbolwerken (I)* 87/1:24
 Musters, R.; *De overwintering van rotganzen op Terschelling en het belang van de boeren (I)* 87/2:24
 Musters, R.; *Eigenlijk twijfel ik voortdurend (I)* 87/3:24
 Musters, R.; *Het faunabeheer in Apeldoorn (I)* 87/4:18
 Musters, R.; *Anti-jachtmanifestatie 4 oktober* 88/1:16
 Musters, R.; *Het niveau van de jagers is de afgelopen jaren behoorlijk afgezaakt. Hun agressie neemt toe* 88/1:24
 Musters, R.; *Ecoplan en de natuurontwikkeling (I)* 88/2:16
 Musters, R.; *Weloverwogen maar hard (I)* 88/3:20
 Musters, R.; *De natuur kan voor veel mensen iets leuks zijn* 89/3:9
 Nauta, L.; *SKF ganzenactie ruimschoots geslaagd* 86/1:14
 Nauta, L.; *Roofvogelvervolgving* 86/2:15
 Nauta, L.; *Watervogeltellingen* 86/4:16
 Nauta, L.; *Het beheer van grote hoefdieren op de Veluwe* 87/1:16
 Nauta, L.; *De kraaienhetze blijft doorgaan* 87/2:12
 Nauta, L.; *Jagers op weg naar de eeuwwisseling* 88/3:18
 Nauta, L.; *De haas, hij rende voort* 88/4:15
 Nauta, L.; *Jagers als faunabeheerders?* 89/1:10
 Nauta, L.; *Excessen of algemene praktijk* 89/2:4
 Nauta, L.; *Reiskostenforfait of natuur?* 89/2:11
 Nauta, L.; *SKF op de bres voor kraaien* 89/2:19
 Nauta, L.; *Natuur in de uitverkoop* 89/4:21
 Nauta, L.; *Waarom jagen? (B)* 90/3:24
 Nie, H. de; *De regenboogforel in het Veerse Meer* 86/2:10
 Nie, H. de; *Belachelijke gedachten van OVB* 86/3:12
 Nie, H. de; *De NWS en "het huis van de vis"* 87/4:9
 Nie, H. de; *Natuurbeheer, maar nu eens zonder boeren en jagers* 88/1:9
 Nie, H. de; *Inheemse en exotische vis* 88/1:23
 Nie, H. de; *Wordt de visfauna geprivatiseerd?* 88/2:13
 Nie, H. de; *Verwilderde katten en wilde katten* 88/3:16
 Nie, H. de; *De OVB, haar hengelclubs en het milieu* 88/4:10
 Nie, H. de; *Ook in België is volop beweging voor en tegen* 89/1:17
 Nie, H. de; *Natuurbeleving als nieuw merk tandpasta?* 89/2:13
 Nie, H. de; *Sandoz, de zalm en natuursponsoring* 89/4:14
 Nie, H. de; *Goed nieuws: de uitbreiding van de steen-*

- marter zet door* 90/2:5
 Nie, H. de; *Antropologische studie naar het Groene Gilde in Nederland (B)* 90/3:5
 Nie, H. de; *Schipperen met de schepping* 90/4:10
 Nierop, A. van; *Wildpassages: Natuurlijk!* 88/3:5
 Niesen, H.; *Wijziging Jacht- en Vogelwet* 86/1:7
 Niesen, H.; *Kievitseieren rapen en het effect van de nazorg* 88/2:11
 Niesen, H.; *Veel beweging op het juridische front* 89/1:13
 Niesen, H.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 89/2:3
 Niesen, H.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 90/1:3
 Niesen, H.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 90/2:3
 Niesen, H.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 90/3:3
 Niesen, H.; *Naar een moreel en wetenschappelijk faunabeheer* 90/4:3

 Oers, D.Th. van; *Een baanbrekend vonnis* 89/4:10
 Ohm, M.; *De boomkikker heeft het maar moeilijk* 88/1:12
 Ohm, M.; *Actief beheer van amfibieën is noodzakelijk* 89/1:8
 Ohm, M.; *Weidevogels en mestproblemen* 89/4:12
 Ohm, M. & D. van der Kroef; *Bedreiging en beheer van amfibieën in Nederland* 86/3:5
 Ohm, M. & D. van der Kroef; *De pad als verkeersslachtoffer* 87/2:7
 Ommering, G. van & T. Verstrael; *Veranderingen in de broedvogelbevolking in het duingebied Berkheide* 87/3:12
 Oosterveld, E.; *Kraaien en weidevogels in het zuidelijk Westerkwartier* 88/2:6

 Renssen, Th.A.; *De raaf thans weer broedvogel in Nederland* 86/2:9
 Ruitenbeek, W.; *Leven er na 1992 nog fazanten in Nederland?* 87/2:5
 Ruitenbeek, W.; *Afschot van vogels bij viskwekerijen is zinloos* 87/4:7
 Ruitenbeek, W.; *Hoe bestrijd je illegale vogelvangsten?* 88/2:4
 Ruitenbeek, W.; *Lepelaars, vossen en Natuurmonumenten* 88/4:4
 Ruitenbeek, W.; *Tuinieren in een bloempot? (I)* 89/2:16

 Schakelbos, P. & I. Wynhoff; *Nationaal vlinderjaar: aandacht voor dagvlinders* 88/4:6
 Smeenk, C.; *De bruinvis in de Nederlandse wateren* 87/1:9
 Stegen, R.; *Jachtruzie onttaard in vogelmoord* 86/2:17
 Stichting Kritisch Faunabeheer; *Jachtkalender 1989-1990* 89/1:4

 Taal, M.; *Plezierjacht in duinen eindelijk aangepakt?* 89/2:5
 Torens, B. van den; *SKF sportvisdag* 86/1:9
 Torens, B. van den; *SKF jubileumjaarvergadering* 86/1:23
 Torens, B. van den; *Spreeuw en bescherming* 86/3:15

 Venema, P.; *Verstoring van ganzen in het Leekstermeergebied* 88/3:11
 Verstrael, T.; *Jacht Kop van Schouwen voorlopig verboden* 90/2:14
 Verstrael, T.; *Werkgroep vogelsterfte* 90/4:18
 Verstrael, T.J., G.J. de Bruijn & W.J. ter Keurs; *Loslopend pluimvee heeft meest van roofdieren te duchten* 90/3:13
 Voortman, W.; *De functie van de Jachtraad* 89/3:3
 Voortman, W.; *Het illegaal houden van roofvogels is aan te pakken* 89/4:16

 Weess, G. van; *Als vissen konden gillen* 86/2:5
 Weess, G. van; *Index jaargangen 6 t/m 10* 86/2:11
 Weess, G. van; *Jagers worden planters* 87/4:5
 Winters, B.; *Slecht jachtbeheer in de Wieringermeer* 88/3:9
 Zeiss, F.; *Jacht- en andere instincten* 88/1:7

 TREFWOORDENREGISTER, FAUNA

 Aalscholver 86/1:17 86/1:18 86/1:20 86/4:13 87/2:20 87/4:7 88/4:4 89/2:20 89/2:23 89/3:10
 Aardmuis 90/1:20
 Adder 89/3:23
 Alpenwatersalamander 86/3:5
 Amerikaanse meervul 88/1:23
 Amerikaanse nerts 86/4:9 86/4:22 87/1:22 87/2:13 88/3:7 89/1:4 89/3:6
 Amerikaanse regenboogforel 87/4:22
 Amerikaanse rivierkreeft 88/2:21
 Amfibieën 86/2:19 86/3:5 86/4:21 87/2:22 87/4:23 88/3:5 88/3:14 89/1:8 90/1:12
 Amoeben 87/4:23
 Appelvink 86/3:21
 Auerhoen 88/1:20 89/2:20

 Baars 86/2:5 88/4:17
 Barbeel 86/3:12 87/1:19
 Barmsijs 88/2:4 90/4:4
 Beekforel 86/3:12 90/3:22
 Bergeend 86/2:4 86/4:16 87/3:13 87/4:3 89/1:4 89/2:4
 Bermpje 89/3:23
 Bever 87/3:9 88/2:9 88/2:17 89/2:15 89/3:8 90/4:10
 Beverrat 86/4:21 89/1:4
 Bittervoorn 87/2:23
 Blankvoorn 86/2:6 88/1:23
 Blauwe kiekendief 86/1:2 86/2:4 86/2:17
 Blauwe reiger 86/4:13 87/4:7 89/3:10 89/3:23 90/4:17
 Bokje 89/1:4 89/2:10
 Bontbekplevier 87/3:13
 Bonte kraai 87/4:3 89/1:4
 Boomkikker 86/3:6 88/1:12 88/3:15 89/1:8 89/2:22
 Boommarter 89/1:4 90/4:8 90/4:19
 Boompieper 86/1:6
 Boomvalk 87/3:14
 Bosmuis 87/1:22 90/1:20
 Bosrietzanger 86/3:9 87/3:13
 Bosspitsmuis 90/1:20
 Bosuil 87/3:14
 Bosvleermuis 87/3:10
 Braamsluiper 87/3:14 88/3:16
 Brandgans 86/1:8 87/3:6 87/3:22 87/4:3 88/2:22 88/3:3 89/1:4 89/1:20 89/4:24 90/2:3 90/4:20
 Brasem 86/2:6 88/4:17
 Brilduiker 86/4:16 87/4:3 89/1:4 89/2:21
 Brilzeeënd 89/1:4
 Bruine beer 90/1:24 90/2:23 90/3:9 90/4:8 90/4:10
 Bruine dwergmeervul 88/1:23
 Bruine kiekendief 86/2:15 88/2:21 88/3:9 89/3:19
 Bruine kikker 86/3:5
 Bruine rat 86/4:21 87/1:22 88/1:5
 Bruinvis 87/1:9 87/1:19 88/1:18
 Brulkikker 88/1:18 89/3:8 90/3:11 90/4:10
 Buizerd 86/1:22 86/2:15 86/2:17 86/4:24 87/3:14 87/3:17 88/2:21 88/3:9 89/2:5 89/3:19 90/4:9
 Bunzing 86/4:23 87/1:20 87/3:20 87/4:3 87/4:21 88/1:3 88/1:4 88/1:5 88/3:7 88/4:8 88/4:22 89/1:4 89/3:5 89/4:3 90/3:8 90/4:4 90/4:20

 Canadese gans 88/1:20 89/1:4 89/3:20
 Casarca 89/1:4
 Cetti's zanger 90/2:14
 Chinese graskarper zie graskarperCoyote 90/4:8

 Damhart 87/1:16 87/1:21 87/1:22 87/4:22 88/1:3 89/1:4 89/3:6 89/3:9 90/4:24
 Das 86/1:8 86/1:19 86/2:21 86/4:3 87/3:10 87/3:18 87/3:20 87/4:13 88/3:5 88/3:24 88/4:22 89/1:4 89/1:22 89/2:22 89/2:23 89/3:5 89/4:8 90/3:9 90/4:10 90/4:22
 Dodaars 87/3:13
 Dolfijn 87/1:9 90/4:21
 Donker pimperlblauwtje 90/4:19
 Duiven 86/2:21 88/1:20 88/3:24 89/2:20 90/4:24
 Dwerggans 87/4:3 89/1:4
 Dwergmuis 90/1:20
 Dwergstem 86/4:13
 Dwergvleermuis 87/3:10 89/1:19

 Edelhert 86/1:23 87/1:16 87/1:21 87/1:22 87/4:22 88/1:18 88/1:20 88/2:3 88/4:3 88/4:8 89/1:4 89/2:9 89/2:15 89/3:6 89/3:23 89/4:3 89/4:8 89/4:19 90/1:13 90/1:21 90/1:24 90/3:16 90/4:11 90/4:24
 Eekhoorn 86/4:21 89/1:4 89/3:6 89/4:3 90/2:6
 Eenden 86/1:7 86/4:23 87/4:22 88/1:5 88/1:20 89/2:17 89/2:20 89/2:22 89/3:18 89/3:20 89/4:21 90/3:21 90/4:12 90/4:24
 Egel 86/1:3 87/4:13 87/4:17 88/1:21 90/2:6 90/2:14
 Eidereend 86/1:6 86/2:3 87/4:3 89/1:4
 Eikelmuis 88/2:3
 Ekster 86/1:5 86/2:8 86/3:21 87/1:3 87/1:21 87/2:12 87/3:14 87/3:17 87/3:21 87/4:3 88/1:3 88/2:3 88/2:15 88/3:10 88/3:19 88/3:21 88/4:9 88/4:17 89/1:4 89/4:19 90/2:3 90/3:6 90/3:9 90/3:20
 Eland 87/3:9 88/1:20 88/2:3 88/4:23 90/4:11
 Elft 86/3:12
 Elrits 90/3:22
 Emelt 88/3:7
 Engerling 88/3:7
 Europese kanarie 88/2:4 90/2:14 90/4:4

 Fazant 86/1:23 86/2:3 86/2:4 86/2:16 86/2:18 86/2:23 86/3:19 87/1:21 87/2:5 87/2:19 87/3:3 87/3:21 87/4:5 87/4:22 88/1:16 88/1:24 88/3:16 88/4:14 89/1:4 89/1:4 89/2:15 89/3:5 89/3:6 89/4:4 89/4:19 90/1:3 90/1:15 90/1:19 90/2:10 90/2:19 90/3:9 90/4:18 90/4:24
 Fint 86/3:12
 Fitis 87/3:14
 Forel 87/2:19 88/4:11 89/3:8 89/4:14
 Forelbaars 88/1:2
 Franjestaart 87/3:10 89/1:19
 Frater 88/2:4
 Fret 87/2:19 89/2:5 89/3:6
 Fuut 86/4:10 87/3:13 87/4:7 88/1:5 89/2:4 89/3:8 89/3:10

 Ganzen 86/1:7 86/1:14 86/1:18 86/4:23 87/1:4 87/2:15 87/3:3 87/3:4 87/4:22 88/1:20 88/1:24 88/3:3 88/3:11 88/3:21 88/3:24 88/4:20 89/1:3 89/2:11 89/2:16 89/2:22 89/3:5 89/4:19 89/4:21 90/3:6 90/3:24 90/4:20
 Geelbuikpad 86/2:20
 Geelbuikvuurpad 86/3:5 88/3:15
 Geelgors 87/3:13 88/2:4 90/4:4
 Geiten 89/3:6
 Gekraagde roodstaart 90/3:9
 Gestippelde alver 88/1:11
 Giervalk 87/2:9 87/2:22
 Gierzwaluw 86/4:8 87/1:15
 Grondel 86/2:10
 Goudplevier 86/1:8 86/4:18 87/4:22 88/3:4 89/1:4 89/2:21 90/1:17 90/4:2
 Goudvink 86/3:21 88/2:4 90/4:4
 Goudvis 90/3:11
 Graskarper 86/1:9 86/2:6 86/2:10 88/4:17 89/1:4 89/3:8 90/1:20
 Grasparkiet 88/2:5
 Graspieper 86/1:6 87/3:13
 Grauwe gans 86/1:20 86/2:3 86/2:3 86/2:4 86/2:19

87/1:8a 87/1:21 87/2:15 87/3:9 88/2:22 88/3:12
89/1:4 89/2:10 89/2:21 90/4:20
Grauwe klauwier 87/3:13 90/2:14
Grauwe vliegenvanger 87/3:14
Griël 87/3:13
Griend 88/1:14
Grijze eekhoorn 86/4:21 89/3:6
Groene specht 87/3:14 88/4:17
Groenling 86/1:5 88/2:4 90/4:4
Groenpootruiter 89/2:20
Groenvleugeltaling 88/3:24
Grootoorvleermuis 87/3:10
Grote bonte specht 87/3:14
Grote hoefdieren 87/1:16
Grote karekiet 86/3:9
Grote lijster 87/3:14
Grote mantelmeeuw 86/4:13
Grote marene 86/3:12
Grote zaagbek 86/4:16 87/4:3 89/1:4 89/2:21
Grote zeeëend 87/4:3 89/1:4
Grutto 86/1:6 88/2:7 89/2:5 90/1:19

Haas 86/4:4 87/1:21 87/1:22 87/3:4 87/3:21 87/4:5
87/4:22 88/1:20 88/2:23 88/3:6 88/3:16 88/4:14
88/4:15 89/1:4 89/2:21 89/3:23 89/4:3 89/4:19
89/4:21 90/1:9 90/1:11 90/1:15 90/2:14 90/4:24
Halsbandparkiet 86/3:20 88/2:21 89/3:6
Haring 87/1:11
Havik 86/1:7 86/1:17 86/1:18 86/1:22 86/2:15
86/2:17 86/4:6 87/3:17 87/4:6 88/1:5 88/2:15
88/3:9 88/3:24 89/3:5 89/3:19 89/4:16 90/1:19
90/2:12
Hazelhoen 89/2:20
Hazelmuus 88/2:3
Hazelworm 87/4:23
Heckrund 87/4:16 88/1:10 88/2:17 88/4:9
Heggemus 88/3:15
Hermelijn 86/4:23 87/1:20 87/3:18 87/4:3 87/4:20
88/1:5 88/3:7 88/4:8 88/4:22 89/1:4 89/3:5 89/4:4
90/1:11 90/1:21 90/2:11 90/2:14 90/3:8 90/4:5
90/4:22
Hoenders 88/2:15 90/2:10
Holenduif 86/2:17 87/3:14
Hond 87/3:11 87/4:15
Hondsvijze 87/4:22 89/3:8
Houtduif 86/2:3 87/1:3 87/1:21 87/4:23 89/1:4
90/1:11 90/2:3 90/3:9
Houting 86/3:12
Houtsnip 86/4:23 87/2:23 87/3:21 87/4:22 88/1:3
88/1:20 88/3:4 89/1:4 89/1:17 89/2:5 89/2:9
89/2:20 89/4:4 90/1:11 90/1:17 90/2:15 90/3:6
90/4:24
Huisdieren 90/3:13
Huiskat 86/1:11 86/4:4 87/1:3 87/1:21 87/3:11
87/3:20 87/4:23 88/3:16 89/1:6 89/2:4 89/4:23
90/1:21 90/2:12 90/4:7
Huismus 86/2:3 86/2:21 86/4:13 87/1:22 87/2:23
89/1:4 89/2:15 90/4:18
Huiszwaluw 87/1:22
Hydrochus brevis 88/2:20
Hydrochus megaphallus 88/2:20

Ijseend 89/1:4 89/2:21
Ijsvogel 87/3:18 89/2:15
Insekten 89/2:22
Jachtkip 86/3:22

Kabeljauw 87/1:11 89/3:23
Kamsalamander 86/3:5 89/1:8
Kanaries 88/2:5
Karper 86/1:9 86/2:5 87/1:5 87/2:19 88/1:20
88/1:23 88/2:22 89/3:8 89/4:15
Kauw 86/4:8 87/1:3 87/1:15 87/4:3 89/1:4 90/2:3
Kemphaan 86/1:6 89/2:20 89/4:23
Kerkuil 86/4:8 87/1:15 87/3:18 90/2:6
Kiekendief 88/1:22

Kievit 86/1:6 86/2:3 86/3:18 87/1:23 87/3:13
87/3:18 87/4:3 88/1:4 88/2:7 88/2:11 89/2:3
89/2:17 89/2:21 89/3:13 90/1:4 90/1:19
Kikkers 86/1:3 86/4:4 86/4:23
Klapmuts 89/1:22
Klein waterhoen 87/3:9
Kleine karekiet 86/3:9 87/3:13
Kleine mantelmeeuw 89/2:17
Kleine modderkruiper 89/3:19
Kleine rietgans 86/1:8 87/3:6 87/3:22 87/4:3
88/2:22 88/3:3 88/3:13 89/1:4 89/1:20 89/2:21
90/1:9 90/2:3 90/4:20
Kleine watersalamander 86/3:5
Kleine Zwaan 86/1:20 86/4:16
Kluut 86/2:4 86/2:18
Kneu 88/2:4 90/4:4
Knobbelzwaan 86/2:4 86/3:19 86/4:13 86/4:16
87/3:20 88/3:22 90/2:14 90/3:7
Knoflookpad 89/1:8 89/2:22
Knoopmier 90/4:19
Koe 87/3:10

Koekoek 88/1:22
Kogelvis 86/4:23
Kokmeeuw 86/2:3 86/4:13 87/1:3 87/1:23 87/3:22
87/4:8 89/1:4 89/1:22 89/2:17 89/4:19 90/3:7
Kolgans 86/1:20 86/2:19 87/1:8 87/2:15 87/3:6
88/2:22 88/3:4 88/3:12 89/1:4 89/1:20 90/4:20
Konijn 86/1:11 86/3:7 86/4:4 87/1:3 87/1:21
87/1:22 87/2:19 87/4:22 88/1:22 88/3:16 88/4:8
88/4:14 89/1:4 89/1:5 89/2:5 89/3:6 89/3:20 89/4:3
89/4:19 90/1:11 90/1:13 90/1:15 90/1:19 90/2:14
90/3:8 90/3:21 90/4:8 90/4:24
Konik 88/1:10 88/4:8
Kooivogels 86/1:7
Koolmees 87/2:4 87/3:14 89/4:24 90/3:24
Koperwiek 86/4:23 89/2:20
Kopvoorn 87/1:19
Koreaanse zager 87/1:19
Korhoen 86/1:8 86/3:19 87/2:23 87/3:18 87/4:3
88/1:20 88/2:15 89/1:4 89/1:21 89/2:20 90/1:3
90/2:5 90/2:10
Kraaiachtigen 86/1:5 86/2:3 87/4:23
Kraaien 86/2:21 87/1:22 87/2:12 87/3:8 88/2:15
88/4:9 89/2:17 89/2:19 89/3:13 89/4:4 89/4:19
90/3:6 90/3:9 90/3:24 90/4:18
Kraanvogel 86/2:22 86/4:23 87/3:18
Krakeend 86/1:6 86/4:16 87/3:13 87/4:3 88/1:3
88/3:4 89/1:4 89/2:5 90/1:17
Kramsvogel 86/2:17 89/2:21
Krooneend 87/4:3 88/1:3 89/1:4
Kruisbek 86/3:21
Kuifalscholver 89/2:21
Kuifeend 86/1:6 86/2:3 86/4:16 87/3:13 88/1:3
88/3:4 89/1:4 89/2:5 89/2:21 90/1:17
Kwak 87/3:9
Kwartel 90/2:10

Laatvlieger 87/3:10
Lachstem 86/4:13
Leeuw 88/1:24
Lemming 87/4:19
Lepelaar 86/2:6 87/3:18 88/4:4 89/1:3 89/2:16
89/3:6 89/3:20 90/2:16
Libische kat 86/1:11
Lodde 89/3:23
Lokganzen 86/1:14 87/4:3 88/4:17 89/1:3
Lokvogels 86/1:8
Lynx 88/2:17 88/2:19

Mandarijneend 89/1:4 89/3:6
Martherond 87/2:13 89/1:4
Marters 86/4:22 87/4:23 90/3:7
Meerkoet 86/2:3 86/4:16 87/1:21 87/3:13 87/4:22
88/4:20 89/1:3 89/1:4 89/2:10 89/2:16 89/3:8
Meerval 86/4:4 88/1:23
Meervleermuis 87/3:10
Meeuwen 86/1:6 87/1:22 89/2:20 89/3:13 90/3:9

Merel 86/1:5 87/4:16 88/2:4 90/3:9 90/4:4
Middelste zaagbek 86/4:16 87/4:3 89/1:4 89/2:21
89/3:20
Mieren 86/3:23
Moeflon 87/1:16 87/4:22 88/1:3 89/1:4
Mol 86/1:3 86/4:21 87/1:22 88/3:7 90/4:9
Mossel 86/4:14 90/1:19
Muizen 86/3:14 89/4:3
Muskusrat 86/4:21 87/1:22 87/4:3 88/1:3 88/2:21
88/4:21 86/4:22 89/1:4 89/3:6 90/2:18
Mussen (zie huismus)
Muurhagedis 89/2:11

Nachtegaal 87/3:14 87/4:16 90/3:9
Nachtzwaluw 87/3:13 90/2:14
Neushoorn 88/1:3
Nijlbaars 86/2:10
Nijlgans 86/3:20 87/1:19 88/2:21 89/2:4 89/3:8
Nonnetje 86/1:20 86/4:16 87/4:3 89/1:4
Noordamerikaanse vlokreeft 87/4:9

Oester 86/4:4
Oeverzwaluw 86/2:20 87/3:13 87/3:18
Olifant 88/1:24
Ooievaar 90/4:9
Oranje zandogje 89/3:23
Ortolaan 89/2:11
Otter 86/2:21 86/4:3 86/4:9 87/1:22 87/2:10
87/3:18 88/2:3 88/3:5 89/1:4 89/1:21 89/2:11
89/3:6 89/3:22 89/4:15 90/3:20

Paapje 87/3:13 90/2:14
Pad 86/3:5 87/2:7 87/4:18
Paling 86/1:18 86/4:4 88/2:20 89/3:19
Papegaaiduiker 89/2:20
Parelhoen 90/4:24
Patrijs 86/1:20 86/2:3 86/2:19 87/2:6 87/3:21
87/4:5 87/4:22 88/1:3 88/3:4 89/1:4 89/2:5 89/4:24
90/1:11 90/1:17 90/2:10 90/3:9 90/4:18 90/4:24
Pijlstaart 86/2:3 86/3:17 86/4:16 88/1:3 88/3:4
89/1:4 89/2:5 90/1:17
Pimpelmees 87/3:14
Pimpemellauwtje 90/4:19
Poelsnip 87/4:3 89/1:4 90/4:23
Poolvos 87/4:19 88/4:12
Pos 86/2:6 88/2:14
Postduif 86/4:4 87/1:15
Purpurreiger 86/3:18 88/3:23
Putter 86/3:21 88/2:4 88/4:21 89/2:24 90/4:4

Raaf 86/2:9 89/3:11
Ransuil 86/2:17 87/3:14 87/3:14 88/3:9
Ree 86/4:4 86/4:12 87/1:16 87/1:21 87/2:3 87/2:21
87/4:15 87/4:22 88/1:21 88/1:24 88/3:5 89/1:4
89/2:21 89/3:6 89/3:9 89/4:8 89/4:19 90/1:11
90/1:22 90/1:24 90/2:14 90/3:5 90/3:16 90/3:21
90/4:11 90/4:2
Regenboogforel 86/1:9 86/2:6 86/2:10
Regenworm 86/3:4 88/3:7
Regenwulp 88/1:22 89/2:21
Rendier 88/1:20
Renvogel 87/2:22
Reptielen 86/2:19 86/4:21 87/2:22 87/4:23 88/3:14
89/1:8
Rietgans 86/1:20 87/1:8 87/2:15 88/2:22 88/3:3
88/3:12 89/1:4 89/1:21 89/2:10 89/2:21 90/4:20
Rietgors 86/3:9 87/3:13
Rietvogels 86/3:9
Rietvoorn 88/4:1
Rietzanger 86/3:9
Ringslang 88/3:14
Rivierdonderpad 86/2:6 86/3:12
Rivierkreeft 86/4:4 88/2:21 89/3:6
Rivierprik 87/1:19 89/4:23
Rode bosmier 88/1:22 89/3:23
Rode eekhoorn (zie eekhoorn)
Rode patrijs 89/2:15

Rode wouw 86/1:22 86/2:15 86/2:17 89/3:19
90/4:18
Roek 87/1:13 87/2:3 87/2:12 87/2:18 87/3:14
87/3:19 87/3:22 87/4:3 88/2:6 89/1:4 89/3:5 90/1:7
90/2:3 90/2:21 90/3:3
Roodbotst 90/2:23
Roodhalsgans 89/1:4
Roodwangschilpad 89/3:6
Roodwild (zie edelhert)
Roofvissen 86/1:9
Roofvogels 86/1:6 86/1:7 86/2:15 87/2:19 89/1:7
89/2:18 89/3:19 90/3:7 90/3:22
Rosse vleermuis 87/3:10
Rosse woelmuis 90/1:20
Rotgans 86/1:18 86/1:2 86/1:8 86/2:3 87/1:23
87/2:3 87/2:17 87/2:24 87/3:3 87/3:19 87/3:22
87/4:3 87/4:19 88/2:22 88/3:13 89/1:4 90/1:4
90/1:5 90/2:21 90/3:3 90/4:20
Rotsduif 86/4:4
Rugstreeppad 86/3:5 87/2:7

Schaap 87/3:10
Schelvis 87/1:11
Scholekster 86/1:6 86/2:4 88/2:7 89/2:21
Schotse hooglander 86/1:23 88/2:3 88/4:8 88/4:23
89/1:19 89/3:1190/1:12
Siberische grondeekhoorn 89/3:6
Siervogels 86/1:7
Sijns 88/2:4 88/4:21 90/4:4
Slechtvalk 86/1:7 86/1:18 86/4:13 89/3:5 89/3:24
89/4:16
Sleedoompage 89/2:23
Slobeend 86/1:6 86/4:16 87/1:7 87/3:13 88/1:3
88/2:7 88/3:4 89/1:4 89/2:5 90/1:17 90/4:3
Smient 86/1:20 86/2:3 86/2:19 86/4:16 87/1:7
87/4:22 88/4:20 89/1:4 89/2:11 89/2:16 89/2:21
89/4:24
Sneep 86/3:12 87/1:19
Sneeuwhoen 89/2:20
Snoek 86/2:5 86/3:12 88/4:17
Snoekbaars 86/2:5 87/4:21 88/2:13 88/4:17 89/3:6
Snor 86/3:9
Sperwer 86/2:4 86/1:22 86/2:17 86/4:13 87/4:16
Spiering 86/2:5 88/2:14
Spinnen 89/2:22
Spitsmuizen 87/1:22 88/3:7 90/4:9
Spotvogel 87/3:14
Spreeuw 86/2:3 86/3:15 86/4:13 87/1:3 87/1:23
87/3:4 87/4:17 89/1:4 89/1:22 89/2:15
Sprinkhaanrietzanger 86/3:9 87/3:13
Stadsduif (zie verwilderde duif)
Steenarend 89/2:20
Steenmarter 86/1:19 87/3:10 89/1:4 90/2:5 90/3:7
Steenuil 87/3:13 90/2:14
Stekelbaars 86/2:6 88/2:14 89/4:23
Steltlopers 87/2:22
Steur 86/3:12 89/2:11
Stormmeeuw 86/4:14 89/2:17
Strandplevier 87/3:13

Tafeleend 86/2:3 86/4:16 87/3:13 88/3:4 89/1:4
89/2:5 90/1:17
Talgarietgans 86/2:23 86/4:21 90/4:20
Toppereend 86/1:20 87/4:3 88/1:3 88/3:4 89/1:4
90/1:17
Torenavalk 86/4:6 87/1:15 87/3:14
Tortelduif 87/3:14
Trekvogels 86/1:7 87/2:3
Tureluur 88/2:7 89/2:21 89/3:13 89/4:21
Turkse tortel 86/4:13 87/3:1
Tweekleurige vleermuis 87/3:10

Uilen 86/1:7 86/4:4 87/3:17

Varken 86/3:4
Veldleeuwrik 86/2:17 87/3:13
Veldmuis 86/4:21 90/1:2

Velduil 87/3:13 90/2:14
Verwilderde duif 86/4:4 87/1:3 87/1:15
Verwilderde kat (zie huiskat)
Vink 86/2:17 86/4:4 88/2:4 90/4:4
Vissen 86/1:9 86/1:17 86/1:18 86/1:19 86/2:5
87/1:5 87/4:21 88/2:7 88/2:13 88/3:6 88/4:10
88/4:3 88/4:23 89/3:19 89/3:20 89/3:23 89/4:10
90/1:12 90/1:23 90/3:22
Vlaamse gaai 86/4:23 87/1:3 87/3:14 87/4:3 88/1:3
89/1:4 89/4:3 90/2:3 88/3:21
Vlagzalm 86/3:12 88/4:11
Vleermuizen 86/4:8 86/4:23 87/1:15 87/1:22
87/3:10 89/1:19 89/2:14 90/3:9
Vliegend hert 87/4:18
Vlinders 88/4:6 89/2:23 89/3:21 90/1:23 90/4:19
90/4:21
Vos 86/2:8 86/2:21 86/3:4 86/3:20 86/3:21 86/4:22
86/4:24 87/1:3 87/1:21 87/1:22 87/2:14 87/2:19
87/2:21 87/3:10 87/3:13 87/4:6 87/4:13 87/4:16
87/4:20 87/4:23 88/1:5 88/1:20 88/1:22 88/2:15
88/2:22 88/3:5 88/4:4 88/4:8 88/4:22 89/1:3
89/1:4 89/1:5 89/1:24 89/2:5 89/2:16 89/3:20
89/3:22 89/4:3 89/4:3 89/4:8 90/1:11 90/1:13
90/1:21 90/2:11 90/2:14 90/2:16 90/2:19 90/3:7
90/3:13 90/4:7 90/4:22
Vroedmeesterpad 86/2:20 86/3:5 88/2:3 88/3:15
Vuursalamander 86/3:6 88/3:15 89/2:22

Walvissen 87/1:19 90/4:21
Wasbeer 87/1:19 87/2:13 89/1:4
Waterhoen 87/3:13 89/2:10
Waterral 86/2:4 87/3:1
Watersnip 86/1:20 86/2:19 86/3:17 86/3:18
86/4:23 87/3:13 87/4:22 88/1:3 88/2:7 88/3:4
89/1:4 89/2:5 89/2:10 89/2:20 89/4:19 89/4:23
90/1:17 90/4:3 90/4:23 90/4:24
Watervleermuis 87/3:10
Watervlooiën 87/4:21
Watervogels 86/3:14 87/3:20 90/1:12
Waterwild 86/2:4
Weidevogels 86/1:4 87/2:12 87/3:8 88/2:6 88/2:11
88/2:15 89/3:13 89/4:12
Wespendief 88/1:22
Wezel 86/4:23 87/3:18 87/4:3 87/4:20 88/1:6
88/3:7 88/4:8 89/1:4 89/3:5 89/3:13 90/1:20
90/2:11 90/2:14 90/3:8 90/4:7 90/4:22
Wisent 88/2:3 88/2:17 90/4:11
Wielewaal 87/3:14
Wijting 87/1:11
Wild zwijn 86/1:23 86/4:23 87/1:16 87/1:21
87/4:22 88/3:5 88/4:3 88/4:14 88/4:17 89/1:4
89/2:15 89/4:8 89/4:19 90/1:13 90/1:24 90/3:16
90/4:11 90/4:24
Wilde eend 86/2:3 86/2:4 86/3:17 86/3:21 86/4:16
86/4:23 87/1:7 87/1:21 87/3:13 87/4:22 88/1:20
88/2:7 88/3:24 89/1:4 89/2:20 89/3:18 90/2:19
90/4:12
Wilde kat 86/1:11 88/3:16 89/1:4
Wilde paarden 88/2:3
Wilde zwaan 86/2:4 86/4:16
Winde 86/2:6 87/1:19 88/1:23
Winterkoning 87/2:4 90/2:23
Wintertaling 86/2:3 86/4:16 87/1:7 87/3:13 88/1:3
88/3:4 89/1:4 89/2:5 89/2:10 89/2:21 89/4:24
90/1:1790/3:6
Witkoppeend 89/1:4
Witoozeend 89/1:4
Witte neushoorn 88/1:24
Woelmuis 87/1:22 88/3:7
Woelrat 86/4:21 88/3:7
Wolf 86/4:12 87/1:16 88/2:18 88/2:24 90/2:7
90/4:8
Wonnen 86/3:14
Woudaapje 86/3:18 88/3:23
Wulp 87/3:14 89/1:4 89/2:21 89/3:11
Zadelrob 89/1:22
Zalm 86/3:12 87/1:19 88/2:21 88/4:23 88/4:24

89/3:20 89/4:14
Zandhagedis 87/2:6
Zanglijster 89/2:20
Zangvogels 86/1:6 87/2:12 88/2:15
Zeearend 89/2:20
Zeeëend 86/2:4
Zeeforel 86/3:12 87/1:19 89/4:14
Zeehonden 88/3:22 89/1:4 89/1:22 89/1:23 89/4:4
89/4:5 89/4:15 90/2:5 90/3:9 90/3:19 90/3:21
Zeekoet 89/2:20
Zeepissebed 86/2:10
Zeeprik 86/3:12 87/2:19
Zilvermeeuw 86/2:3 86/4:13 87/1:3 87/1:23
87/3:22 88/1:22 88/3:9 89/1:4 89/1:22 89/2:17
90/1:19
Zomertaling 86/1:6 87/3:13 87/4:3 89/1:4 89/2:5
89/3:18 89/4:23 90/2:14
Zonnebaars 88/1:23
Zoogdieren 86/3:22
Zwanen 88/4:20
Zwarte eend 88/3:24
Zwarte heidelibel 89/3:23
Zwarte kraai 86/1:4 86/2:8 86/2:9 86/3:21 87/1:3
87/1:21 87/3:14 87/4:3 88/1:3 88/2:3 88/2:6 88/3:9
89/1:4 90/1:11 90/2:3 90/2:12
Zwarte ooievaar 87/3:9
Zwarte rat 86/4:21
Zwarte roodstaart 86/4:8 87/1:15
Zwarte stem 86/4:13 87/3:18
Zwarte zeeëend 87/4:3 89/1:4 89/2:21
Zwarte zeekoet 89/2:21
Zwarte zwaan 89/3:6

TREFWOORDENREGISTER, OVERIGE

Afschotvergunning roeken 87/2:18
Afschotvergunning rotganzen 86/1:2 86/2:3
87/2:3 90/1:5 90/3:3
Algemene Inspectie Dienst 87/4:14
Akkermans, Reinier 87/1:24 (I)
Actie SKF 86/1:14 86/1:22 86/1:23 86/2:3 86/2:17
86/2:22 86/3:15 86/3:21 86/4:3 86/4:1987/1:3
87/1:16 87/2:3 87/2:17 87/3:3 87/3:23 88/1:16
88/1:24 88/2:11 88/3:18 88/3:20 89/2:19 90/1:4
90/1:5 90/1:11 90/2:16 90/2:21 90/3:3 90/3:5
90/3:16 90/3:21 90/4:15 90/4:22
Angstkreten 87/1:13
Animal Voice 89/2:24
Anti Bont Comité 86/2:22 86/4:22 88/4:19
Anti-Jachtmanifesterie 87/3:16 88/1:16
Argumenten tegen jacht 87/3:16 87/4:15 88/1:7
88/1:13 88/2:15 88/4:12 89/1:15 89/2:8 89/3:1
89/4:19 90/1:16 90/2:7 90/3:24 90/4:23
Argus 87/1:24 87/3:24 89/3:21 90/1:4 90/3:21
90/4:17
AROB-procedures 86/1:2 90/1:5 90/2:3 90/3:3
Astense Peel 86/4:23

Bayerischer Wald 87/2:10
Begeleidingscommissie 88/2:7
Beleid 87/4:11
Berkheide 87/3:12
Bestrijding van mollen 86/1:3
Bever zwerfsport 87/2:22
BFVW* 88/2:11 89/2:3
Biesbosch 88/2:9
Bijvank, Frans 86/1:21 (I)
Biomonitoring 89/2:22
Biooeververbetering 87/2:18 87/4:3
Bont 86/4:22 87/2:13 90/3:22
Bont voor dieren 88/4:19
Bos 86/2:19
Botshol 88/1:22
Botulisme 86/3:17
Broedvogels 86/2:19 87/3:12 88/2:6
Bunzingjagers, Ned. Ver. van 87/3:20

CID* 86/2:4 86/2:15
 Controleurs Fauna en Flora 86/2:20
 Controleurs Vogelwet 86/2:20

Daalder, Remco 90/1:12 (I)
 Das en Boom 87/3:20 88/4:22
 DDT 87/1:10
 Determinatie 86/3:22 87/4:23 88/3:17
 Dieren, Jan van 87/2:24 (I)
 Dierenbescherming* 86/2:22 86/4:23 89/2:20
 Dierenleed 87/4:15
 Dierenmishandeling 86/1:9
 Dierenwelzijnswet 86/4:23
 Dierproeven 88/1:19
 Duinen 88/1:22 89/3:22 89/3:23 90/3:8 90/4:7
 Dutch Birding 87/2:22 89/1:22

EcoMare 89/4:5
 Ecosysteem water 86/1:9
 Eendenkooi 90/2:19
 Eendenput 86/3:17 87/2:19 90/4:12
 EFAH 86/1:20
 EG-Vogelrichtlijn 86/1:2 86/1:7 86/1:20 86/2:3
 86/3:15 86/4:3 87/1:23 87/2:3 87/2:15 87/3:19
 87/3:22 87/4:3 87/4:7 88/2:3 88/2:11 88/2:22
 88/3:3 89/2:3 89/2:19 89/3:5 90/1:70 90/2:3 90/3:3
 90/3:20 90/4:21
 Ekstervangkooien 90/3:20
 Elf soorten 88/3:4 89/3:21
 Ereraad KNJV 87/3:4
 Ethiek 86/3:20
 Ethische bezwaren 86/1:4
 EUDC* 89/3:23
 Exoten 86/1:9 86/2:6 86/2:10 86/3:20 86/4:21
 87/1:19 87/2:5 87/2:13 87/2:19 87/4:9 87/4:21
 88/1:5 88/1:18 88/1:23 88/2:13 88/2:21 89/3:6
 89/3:20 90/1:20 90/3:11 90/4:10

Faunabeheer 88/4:8 90/1:3
 Faunabeheer, cursus 89/3:18
 Faunabeheer gemeenten 86/4:3 86/4:19 86/4:23
 87/1:19 87/4:18 88/4:9 89/2:24 89/3:21 89/4:22
 90/1:11 90/2:16 90/4:13
 Faunavervalsing (zie exoten)
 Fazantenkanon 90/2:19
 Fazanterie 86/3:19 88/1:16
 Flora en Faunawet 88/1:3 88/2:12 88/2:13 89/1:13
 90/3:3 90/4:3 90/4:6
 Fosfine 86/1:3
 Fosforgas 86/1:3

Game Fair 87/3:20
 Ganzenakte 86/1:14 87/1:4
 Ganzenbeheer 87/2:15
 Ganzennotitie 88/3:3
 Geluidsoverlast 87/1:19
 Geologie 87/1:22
 Gezondheids- en Welzijnswet voor dieren
 89/2:20
 Gouden Kraai 86/4:3 86/4:19
 Grofwildnota 87/1:16 88/4:3
 Handel amfibieën/reptielen 87/2:22 90/3:11
 Handel in planten en dieren 90/2:20
 Hekeldicht 89/3:24
 Hengelen 86/1:3 86/1:4 86/1:9 86/1:17 86/1:18
 86/1:19 86/2:5 86/3:12 87/1:5 87/1:19 87/2:19
 87/2:20 87/4:9 87/4:20 88/1:4 88/1:23 88/2:13
 88/2:22 88/4:10 88/4:23 89/3:19 89/3:20 89/4:10
 89/4:14 89/4:22 89/4:23 90/1:23 90/3:22
 Herintroductie 88/2:9 88/2:18 89/4:14 90/2:10
 90/4:10 90/4:19
 Hillenius, Dick 87/3:23
 Hondsdolheid (zie rabieën)

ICBP* 86/4:16
 Incidenten 86/1:14 86/1:22 86/2:17 86/3:21
 86/4:24 87/1:4 87/3:5 87/4:24 88/1:19 88/1:24

88/3:9 88/3:22 88/3:24 88/4:9 88/4:17 89/2:4
 89/3:18 90/1:18 90/2:24 90/3:16
 Inventarisaties 86/4:23 87/1:20 88/2:6 89/3:21
 90/4:23
 IVN* 86/1:21
 IWRB* 86/4:16

Jacht algemeen 86/1:7 86/1:20 86/1:24 86/2:3
 86/4:4 87/1:21 87/3:5 87/3:16 87/3:21 87/4:18
 87/4:22 88/1:7 88/1:13 88/2:3 88/2:15 88/4:12
 89/1:10 89/1:22 89/2:4 89/2:5 89/2:8 89/3:9
 89/3:18 89/3:20 89/4:3 89/4:3 90/1:13 90/1:21
 90/2:14 90/3:16 90/4:13
 Jacht, economische betekenis 87/4:22 90/3:16
 Jacht in België 89/1:17
 Jacht in Canada 88/1:20 88/3:24
 Jacht in de EEG 89/1:23
 Jacht in de Verenigde Staten 90/4:22
 Jacht in Denemarken 89/4:24
 Jacht in Duitsland 86/1:22 86/3:22 86/4:22
 89/2:22 89/4:21
 Jacht in Frankrijk 89/1:23 90/2:23
 Jacht in Italië 90/2:23
 Jacht in Kop van Schouwen 90/2:13
 Jacht in Noorwegen 88/1:20 89/2:20
 Jacht in Zweden 88/1:20
 Jacht op eenden 86/3:20 86/4:16 87/1:7 88/3:23
 88/3:24
 Jacht op ganzen 86/1:14 86/1:18 87/1:7 87/1:23
 87/2:15 87/2:24 87/3:4 87/3:5 87/4:3 88/2:22
 88/3:3 88/3:12 88/3:24 88/4:17 89/1:3 89/1:20
 90/1:5 90/4:20
 Jacht op herten 88/1:18
 Jacht op kraaien 87/2:12 87/4:3 88/2:6 89/2:19
 Jacht op meerkotten 89/1:3 89/2:16
 Jacht op mollen 88/3:4
 Jacht op muskusratten 90/2:18
 Jacht op reeën 86/4:12 87/4:15
 Jacht op trekvogels 88/2:24
 Jacht op vossen 86/4:22 86/4:24 88/4:4 89/1:3
 89/1:5 89/2:16 90/2:16
 Jacht op wolven 88/2:24
 Jacht op zwanen 90/2:24
 Jachtexamens 86/3:20 89/3:4
 Jachtfonds 86/1:19 87/2:15 90/1:7 90/4:20
 Jachthondenwedstrijden 87/3:21 88/4:19
 Jachtinstinct 86/4:20 87/1:7
 Jachtkalender 89/1:4
 Jachttopzichter 86/1:20 86/1:20 86/2:8 86/4:4
 87/2:5 88/3:9 89/2:4 90/1:18 90/1:20
 Jachtquota 88/4:15
 Jachtraad 86/1:3 86/1:18 86/1:20 86/2:8
 87/1:20 87/1:23 87/3:4 89/3:3 90/3:3 90/3:18
 Jachtreizen 88/1:3 88/1:24 90/1:24
 Jachtstatistieken 87/1:7
 Jachtvelden 86/1:18 87/3:5 90/3:16
 Jachtverhuur 86/2:22 86/3:21 87/3:5 88/2:3
 90/3:16 90/4:13
 Jachtwet 86/1:3 86/1:7 86/1:11 86/2:3 86/4:3
 86/4:24 87/1:19 87/2:3 87/3:5 87/4:12 87/4:24
 88/1:3 89/1:13 89/2:17 89/3:3 89/4:3 90/1:7 90/2:3
 90/2:17 90/3:3 90/3:20 90/4:13 90/4:21
 Jagers 86/2:17 86/3:18 86/3:20 86/3:21 87/1:20
 87/2:4 87/2:21 87/2:24 87/3:5 87/3:19 87/4:24
 88/1:16 88/1:18 88/3:9 88/3:18 88/4:9 89/2:21
 89/4:23 90/3:5
 Jansen, W.L. 88/3:20 (I)
 Jeugdbonden 86/2:22

Kano's 86/3:19
 Kievitseieren rapen 86/1:6 86/2:3 87/1:23 87/3:18
 88/1:4 88/2:11 89/2:21
 Kleiduivenschieten 86/3:13
 Klemmen 87/2:19
 KNJV* 86/1:9 86/1:14 86/1:18 86/2:16 86/2:17
 86/3:17 86/3:20 86/4:3 87/1:3 87/3:5 87/3:16

87/3:20 87/3:21 87/4:5 88/1:3 88/2:15 88/3:19
 88/4:3 88/4:20 88/4:22 89/1:10 89/2:4 89/2:19
 89/3:22 89/4:24 90/1:16 90/2:10 90/3:5 90/3:18
 Kooikersbedrijf 86/1:7
 Kooivogelhouderij 86/1:7 88/2:4 90/4:4
 Kort Geding 86/1:15 87/1:3 89/2:19
 Kraaienvangkooi 87/2:12 87/2:19
 Kritisch Bosbeheer 89/3:9

Landbouw 88/1:19 90/1:21
 Landbouwschade 87/1:13 87/2:15 87/2:24 88/4:20
 89/1:3 90/1:5 90/4:20
 Lans, Hans van der 88/2:18 (I)
 Lentjes, Walter 87/3:24 (I)
 Limburs Landschap 86/3:21
 Linde 90/1:22
 Lodewijkx, Paul 86/3:18 (I) 88/3:23
 Loodvergiftiging 86/2:4 86/3:13 87/3:20 88/1:4
 89/2:4 90/3:18 90/4:12
 Luchtverontreiniging 88/2:24

Meinweggebied 88/1:9 88/2:3 88/2:18 88/3:14
 90/2:17
 Mest 89/4:12
 Milieubesef 88/1:21
 Milieuwetten 87/2:23
 Minister Braks 86/1:3 86/2:3 86/2:23 87/1:3
 87/2:3 87/3:4 87/4:3 88/3:3 88/4:3 89/1:10 89/2:11
 89/3:21 89/4:22 90/1:14 90/1:21
 Ministerie van CRM 86/1:3
 Ministerie van Justitie 86/2:8
 Ministerie van L&V 86/1:3 86/1:20 86/2:9 86/4:3
 86/4:14 87/1:3 87/1:23 87/2:15 87/2:19 87/3:4
 87/3:16 87/4:7 87/4:11 88/3:3 88/3:20 89/1:22
 89/2:19 90/1:5 90/2:15 90/2:17 90/3:13
 Ministerie van LNV 90/4:4 90/4:20
 Ministerie van V&W 86/4:3
 Mussengilde 86/2:21

Naturopa 86/4:20
 Natuur 2000 89/1:13
 Natuurbeheer 90/1:3
 Natuurbeleidsplan 90/4:3
 Natuurbeschermingsraad 86/1:3 86/2:21 86/3:12
 86/4:14 87/1:3 87/1:19 87/3:22 89/1:22 89/3:5
 89/3:6 90/1:20 90/4:21
 Natuurbeschermingswet 86/1:3 86/1:10 86/3:12
 87/4:13 88/1:3 89/1:13 90/2:14 90/3:21 90/4:21
 Natuurmonumenten* 86/3:18 87/1:21 88/4:4
 89/1:3 89/2:16 89/2:23 90/4:15
 Natuurontwikkeling 87/3:8 88/1:9 88/2:3 88/2:18
 88/3:14 88/4:23 89/1:24 89/2:11
 Natuurproductiebetalings 89/3:12
 Natuursponsoring 89/4:14
 Nederlandse Jager, De 86/2:16 86/2:23 86/3:20
 87/2:4 87/2:12 87/2:18 87/3:6 87/3:19 87/3:21
 87/4:5 87/4:18 88/1:3 88/2:15 88/4:15 88/4:22
 89/1:10 89/2:8 89/3:21 90/1:14 90/1:24
 NVH* 87/2:19
 NWS* 86/1:10 87/2:20 87/4:9 87/4:20 89/4:23

OVB* 86/1:10 86/1:17 86/2:686/3:12 87/2:20
 87/4:7
 87/4:22 88/2:13 88/4:10 89/4:14 90/1:20
 Overbeveiliging 87/1:10
 Overheveling Jacht-/Vogelwet 86/1:6

Paration 86/2:17 87/2:19
 PCB (polychloorbiphenyl) 87/1:10 90/2:20
 Pelsdierfokkerijen 88/4:19
 Pier'n wupp'n 86/3:3
 Pijn bij vissen 86/2:5 87/1:5 87/4:9 88/2:22
 89/4:10
 PKB*-procedure 87/4:14
 Plan Ooievaar 87/3:8
 Politiek 86/3:3 86/3:19 88/1:3
 Predatie door kraaien 88/2:6

Prepareren 86/1:7
 Preparateurs 88/1:19
 Proefdieren 89/3:17

Raad van Europa 87/4:21
 Raad van State 86/1:2 86/1:3 86/2:3 87/2:3
 87/2:17 87/3:19
 Raad voor de Binnenvisserij 86/1:18
 Rabiës 86/2:22 87/2:21 Ü87/3:10 87/4:21 88/2:22
 89/1:5 90/2:19
 Radioactiviteit 86/3:4
 Recreatie 86/4:23 87/2:9 87/3:19 89/1:15 89/1:19
 89/2:13 89/3:9 90/1:12 90/3:19
 Relatienota 89/3:12
 Riet 86/3:9
 Rijksweg 73 86/2:21
 RIN* 86/2:4 86/2:9 87/1:13 87/2:17
 Rode Lijst 86/1:20 86/2:19
 Roofvogelvervolgving 86/1:22 86/2:15 88/2:21
 88/3:9 89/3:19 89/4:16

SBNL* 88/4:3 89/1:10 89/4:21 89/4:22 90/1:23
 90/4:3
 Schade door spreuwen 86/3:15
 Schade door vossen 90/3:13
 Schadelijke dieren 86/4:21
 Schoontijd 86/1:7
 SKF* (zie ook Actie SKF) 86/1:3 86/1:7 86/1:9
 86/1:14 86/1:20 86/1:21 90/2:21
 Snippenbed 86/3:17 87/2:19
 Soortbescherming 89/2:22
 Sportvisserij (zie hengelen)
 Staatsbosbeheer 86/2:22 87/1:3 87/2:3 87/3:21
 87/4:3 88/4:19 89/3:18 89/4:3 90/1:21
 Stichting Otterstation Nederland 86/2:21 86/4:11
 90/3:20
 Stierengevechten 90/3:23
 Stroperij 86/2:8 86/4:4
 Sudanrood 86/1:19
 Symposium Het politieke dier 86/3:3
 Symposium hoenderachtigen 90/2:10
 Symposium sportvisserij 86/1:9

Tsjernobyl 86/3:4
 Televisie 87/1:20
 Tweede Kamer 86/1:3

Uitzetten fazanten 86/2:3 86/2:4 86/2:23 87/2:5
 90/1:19 90/2:13
 Uitzetten vissen 86/2:5 86/2:10
 ULV* 87/1:19

Valkerij 86/1:7 86/1:18 89/4:16
 Veen, Harm van de 89/3:9 (I) 90/4:17
 Veldbiologen 89/3:23
 Veluwe 87/1:16 87/2:10
 Ver. van Bunzingjagers 88/1:4
 Vergiftiging 86/2:17 86/3:21 86/4:9
 Verjaging 87/1:13 87/4:7
 Verkeersslachtoffers 87/2:7
 Verstoring 88/3:11
 Vervuiling 87/1:10 89/4:5
 Viskwekerijen 87/4:3
 Visma 86/2:22
 Vispassages 87/1:19
 Vissen (zie hengelen)
 Visserijwet 86/1:3 86/1:9 88/2:13
 Visstandbeheer 87/1:19
 Vliegtuigen 88/3:11
 Vlinderstichting 88/4:6
 Vogelasiel 87/4:17 88/1:21
 Vogelbescherming* 86/1:18 86/1:20 86/2:19
 90/4:15
 Vogelinventarisatie 86/3:22 87/1:22 87/2:18
 87/2:22 87/3:12 88/3:10 88/4:21
 Vogelsterfte 90/4:18
 Vogeltochten 86/2:18

Vogelvangst 86/1:22 86/3:21 86/4:21 88/2:4
 88/4:21 89/2:24 90/4:4
 Vogelwet 86/1:3 Ü86/1:7 86/2:3 86/3:15 86/4:3
 86/4:13 87/1:3 87/1:22 87/2:3 88/1:3 88/1:19
 88/2:4 88/4:24 89/4:16 90/4:4 90/4:17

Webbink, Johan 88/1:24 (I)
 Wetboek van Strafrecht 86/1:9
 Wild eten 88/4:12 90/4:24
 Wildbeheerseenheden 86/2:17 89/1:10 90/2:15
 90/4:3
 Wildpassages 86/1:23 ü88/3:5 89/4:8
 Wildredder 88/2:21
 Wildschadecommissie 86/1:4 86/1:7 86/1:19
 87/2:24
 Winter 87/1:3
 WNF* 86/2:9 88/1:3
 Worrel, Wim 87/3:5 (I)

Zeevisserij 87/4:3 90/1:22
 Zuidelijk Westerkwartier 88/2:6
 Zwanenwater 88/4:4

KORTE BERICHTEN (B) BOEKBESPREKINGEN
In chronologische volgorde

Bereikt! 86/1:2
 Het kort geding 86/1:15
 De uitspraak 86/1:15
 Het vonnis 86/1:16
 Aalscholver 1 86/1:17
 Aalscholver 2 86/1:18
 Natuurbescherming en jachtraad 86/1:18
 Jagers, natuurbeschermers...en ganzen 86/1:18
 Rotganzen 86/1:18
 Voor oplettende jager f100,- 86/1:19
 Kankerverwekkend visaas 86/1:19
 Verhuisbericht 86/1:19
 Steenmarters 86/1:19
 Jachttopzichters 86/1:20
 Lijst van 49 en 57 86/1:20
 EFAW-kongres 86/1:20
 Oproep! 86/1:22
 Vogelvangsters 86/1:22
 Duitse Waddenjacht 86/1:22
 Protestdemonstratie 86/1:22
 Beter weten (K) 86/1:24
 Nieuwe SKF werf folder 86/2:4
 Vogeltochten in de Lage Landen (B) 86/2:18
 Belgische en andere onbestaande beesten (B)
 86/2:18
 De kluut (B) 86/2:18
 Broedvogels van winterswijk (B) 86/2:19
 Bedreigde vogels in Nederland (B) 86/2:19
 De mammoet (B) 86/2:19
 Zoogdieren en bossen (B) 86/2:19
 Amfibieën en reptielen (B) 86/2:19
 Oeverzwaluwen 86/2:20
 Controleurs Fauna & Flora 86/2:20
 Mussengilde 86/2:21
 Een otterstation in Nederland? 86/2:21
 Dassenweg 86/2:21
 Vossenbeheer 86/2:21
 Hengelaar contra Dierenbescherming 86/2:22
 ABC-Internationaal 86/2:22
 Reduktie op het Vogeljaar 86/2:22
 Jeugdbonden 86/2:22
 Astense Peel 86/2:22
 Fazanten uitzetten 86/2:23
 Beter weten (K) 86/2:24
 Medewerkers gezocht 86/3:4
 Rektifikatie 86/3:4
 Kabinet Lubbers 2 86/3:19
 Schietkalender 86/3:19
 Fazanterie v/d Valk 86/3:19
 Hetze van kanoërs tegen knobbelzwanen?

86/3:19
 Korhoenders verdwijnen 86/3:19
 De ethiek van de jager 86/3:20
 Nijlganzen en halsbandparkieten 86/3:20
 Vossen overlast? 86/3:20
 Theorie en praktijk 86/3:20
 Boter op het hoofd 86/3:20
 Protestdemonstratie 86/3:21
 Limburgs Landschap 86/3:21
 Jachtruzie Koningsbosch 86/3:21
 Nationalpark (B) 86/3:22
 Vogels in Limburg (B) 86/3:22
 Zoogdieren van de Benelux (B) 86/3:22
 Mierenfauna van de Benelux (B) 86/3:23
 Beter weten (K) 86/3:24
 Verhuisbericht 86/4:20
 Motieven van de plezierjager 1 86/4:20
 Motieven van de plezierjager 2 86/4:2
 Naturopa 86/4:20
 Eekhoorns 86/4:21
 Schadelijke zoogdieren 86/4:21
 Vogelvangst 86/4:21
 Vossenslijpacht 86/4:22
 Duitse Waddenjacht 86/4:22
 Bont past geen mens 86/4:22
 Marterstudiedag 86/4:22
 Dierenwelzijn 86/4:23
 Zoogdieren in Limburg (B) 86/4:23
 Bescherming vleermuizen (B) 86/4:23
 Natuurbos en recreatie (B) 86/4:23
 Amfibieën en reptielen (B) 86/4:23
 Heiligen en schijltijsters (B) 86/4:23
 Astense Peel II 86/4:23
 Ultra-lichte lawaaituigjes 87/1:19
 Goed voorbeeld doet volgen? 87/1:19
 Nieuws uit Korea 87/1:19
 Walvisachtigen 87/1:19
 Visstandbeheer 87/1:19
 Kleine marters 87/1:20
 Valt met jagers te praten? 87/1:20
 Amfibieën en reptielen 87/1:21
 Natuurmonumenten en haar jachtstandpunt
 87/1:21
 Excuses 87/1:21
 Dierenactieboek (B) 87/1:22
 Mammal Society series (B) 87/1:22
 Vogels van Luxemburg (B) 87/1:22
 Geologie (B) 87/1:22
 Inventarisatie@atlas (B) 87/1:22
 Huiszwaluwen (B) 87/1:22
 Leve de Dieren (B) 87/1:22
 Een rotstreek 87/1:23
 (On)beschermd 87/1:23
 Een stap(je) vooruit 87/1:23
 Op komst 87/2:4
 F.F.F.-project 'Vogels van Ameland' - oproep tot
 medewerking 87/2:18
 Een stukje biotoopverbetering 87/2:18
 The good, the bad and the ugly 87/2:19
 Hengelaars met behulp van overheid in het
 offensief 87/2:19
 OVB capituleert voorlopig 87/2:20
 Pleziervissers bang voor hun image 87/2:20
 Orale vaccinatie 87/2:21
 Krokodillentranen om dode reeën 87/2:21
 Dutch Birding Association 87/2:22
 Bever zwerfsport 87/2:22
 Populatieschattingen van steltlopers (B) 87/2:22
 Wetgeving en herpetofauna (B) 87/2:22
 Natuur, milieu en wet (B) 87/2:23
 Aktie 4 oktober 1987 87/3:3
 De Rotganzen- en Roekenkwesie: de Raad van
 State spreekt zich uit 87/3:19
 Natuurbeheer/Recreatie 87/3:19
 De één z'n lood is de ander z'n dood 87/3:20
 Das & Boom doet zich zelf de das om 87/3:20
 Frisse jongens 87/3:21

Reorganisatie Staatsbosbeheer 87/3:21
 De KNJV op strooptocht 87/3:21
 Nederland en de Europese Vogelrichtlijn 87/3:22
 Jaarverslag 1985 van de Natuurbeschermingsraad 87/3:22
 Standwerk 87/3:23
 De biologie als levensfilosofie (B) 87/3:23
 Rectificatie 87/4:2
 Donatieverhoging 87/4:4
 Aktie 4 oktober 87/4:4
 Weer een slecht jaar voor rotganzen 87/4:19
 Zijn pleziervissers natuurbeschermers? 87/4:20
 Vissers lezen Argus 87/4:20
 De gebeten hond 87/4:20
 De wezel is beschermd, nu de rest nog 87/4:20
 De vissen van Nederland (B) 87/4:21
 Duitsland 87/4:21
 Europa 87/4:21
 De economische betekenis van de jacht in Nederland (B) 87/4:22
 Determinatietabel reptielen-amfibieën (B) 87/4:23
 Onderwatermonsters 87/4:23
 Lood in het milieu 88/1:4
 Personalía 88/1:4
 Actie tegen fazanten jacht 88/1:16
 De brulkikker rukt op 88/1:18
 Ambtenarenjacht 88/1:18
 Impulsief en onverantwoordelijk 88/1:18
 Bruinvis verder achteruit 88/1:18
 Betere controle bepleit bij opzetten beschermde vogels 88/1:19
 Europese aandacht voor landbouw en natuur 88/1:19
 Dierproeven 88/1:19
 Zweden 88/1:20
 Noorwegen 88/1:20
 Canada 88/1:20
 Reactie op "Jagen uit dierenliefde" 88/1:21
 Het milieubesef van de Nederlander (B) 88/1:21
 Pontificale regelwulpen (B) 88/1:22
 Lespakket over de duinen (B) 88/1:22
 De Botshol 88/1:22
 Megaphallus 88/2:20
 Paling bedreigde diersoort 88/2:20
 Nieuwe wildredder voldoet goed 88/2:21
 Allerlei rivierkreeften 88/2:2
 Roofvogelvervolgning gaat door 88/2:21
 Rectificatie 88/2:21
 En voor de zoveelste keer 88/2:22
 De juridische bescherming van ganzen (B) 88/2:22
 Zijn sportvissers dierenbeulen? 88/2:22
 Hangen als een haas 88/2:23
 De Wolf, gehaat en vervolgd 88/2:24
 Trekvogeljacht 88/2:24
 Stichting Milieucontact Polen-Nederland 88/2:24
 Prima aktie van Vogelbescherming 88/3:4
 Atlas van de Nederlandse vogels (B) 88/3:10
 Is er nog toekomst voor de geelbuikvuurpad? 88/3:15
 Meer vogelaars, meer vogelgidsen (B) 88/3:17
 En de jagers, zij sloegen voort 88/3:22
 Vervuiling, virussen, jagers: arme zeehonden 88/3:22
 Jacht in Canada 88/3:24
 Kamikazeduiven 88/3:24
 Stichting leefmilieu 88/3:24
 Schrikbarende achteruitgang visfauna 88/4:1
 Raakgeschoten, maar toch ook mis 88/4:17
 Jacht op lokganzen nu definitief afgeschaft 88/4:17
 Milieubook 88/4:17
 ABC Opgeheven; Bont voor dieren gaat door! 88/4:19
 De emotionele jager 88/4:19
 Jachthonwedstrijden bij Staatsbosbeheer 88/4:19
 Grazende vogels op het boerenland (B) 88/4:20
 Jagers wringen zich in bochten 88/4:20
 Onderzoek naar muskusrat afgerond 88/4:21
 Vogels in en om Den Haag 88/4:21
 Toename zangvogelvangst 88/4:21
 Binnenvisserij 88/4:23
 De opkomst der vegetariërs 88/4:23
 Lubbers en de zalm 88/4:24
 Vogelwet (B) 88/4:24
 Een niet sentimenteel dierenverhaal voor kinderen (B) 88/4:24
 Vleermuisonderzoek in de lift 89/1:19
 Grazers zijn leuk! 89/1:19
 Graskarper eet vaak teveel 89/1:20
 Afschot van beschermde ganzen in Friesland 89/1:20
 Otter uitgestorven 89/1:21
 RIN-Onderzoek: kansen voor korhoenders! 89/1:21
 Meeuwen, de natuurbeschermingsraad en een arrogante minister 89/1:22
 Misstanden bij zeehondenjacht 89/1:22
 Dassenopvang 89/1:22
 Niet wandelen: jacht! 89/1:22
 DB-Nieuwsbrief 89/1:22
 Meerderheid Fransen tegen plezierjacht 89/1:23
 De Griekse beer bedreigd 89/1:23
 Zeehonden beter beschermd 89/1:23
 Jacht in de EEG 89/1:23
 Een monument tegen zinloos geweld? 89/1:24
 Een klassieker (B) 89/1:24
 500.000 handtekeningen 89/2:20
 Vogeljacht in Noorwegen 89/2:20
 Hazensterfte: Eerst kijken dan pas doen! 89/2:21
 Oproep 89/2:21
 Geld voor soortbescherming 89/2:22
 Spinnen en insecten als biomonitoren 89/2:22
 Duitse waddenjagers 'staan er niet alleen voor' 89/2:22
 Actie voor vlinders (B) 89/2:23
 Aalscholver onder vuur 89/2:23
 Akelig 89/2:23
 Vogelvangst en stroperij 89/2:24
 Een machtige stem in full colour (B) 89/2:24
 Jacht op trekvogels door veel gemeenten afgeschaft 89/2:24
 Halt politie! 89/3:18
 Cursus faunabeheer succesvol 89/3:18
 Roofvogeljacht neemt toe 89/3:19
 Elektriciteitsfabriek als vangtuig voor beroepsvisser 89/3:19
 Fret slaat toe op Texel 89/3:20
 De wilde zalm in Noorwegen bedreigd 89/3:20
 Effecten van verzuring op watervogels 89/3:20
 Voor... of tegen? 89/3:20
 Vlinderonderzoekers gevraagd 89/3:21
 Eindredacteur gezocht 89/3:21
 Kousbroek slaat toe 89/3:21
 Een aantrekkelijke buit bemachtigen 89/3:21
 Tegengas! 89/3:22
 Beheersplan voor otters 89/3:22
 Duinen in beweging 89/3:22
 Oprichting EUDC 89/3:23
 De veldbiologen slaan toe (B) 89/3:23
 Als een vis in het water 89/3:23
 Een brokje oude cultuur 89/3:24
 Sportvissers weerstaan Steenwijkse gemeente 89/4:22
 Minister van Natuur: Braks 89/4:22
 Hoedt u voor de SBNL!!! 89/4:22
 Jagers en katten 89/4:23
 Het imago van de visstandbeheerder 89/4:23
 Effect van jacht op watervogelbewegingen 89/4:24
 Publiciteitsoffensief KNJV 89/4:24
 Een nieuwe jaargang een vernieuwde redactie 90/1:4
 Agenda achteraf 90/1:4
 Proceederfonds SKF 90/1:10
 Onbekende epidemie onder konijnen 90/1:10
 Zilvermeeuwenschade 90/1:19
 De omstreden fazant 90/1:19
 Uitzetten graskarpers ter discussie 90/1:20
 Tegenslag 90/1:20
 Wegberm belangrijk voor veldmuis 90/1:20
 Jagers en katten 90/1:21
 Blijf kritisch op de jacht! 90/1:21
 Farming and wildlife 90/1:21
 Linden 90/1:22
 De Noordzee en haar fauna 90/1:22
 Nogmaals, laat u niet verleiden door de SBNL! 90/1:23
 Dagvlinderatlas: overzichtelijk standaardwerk (B) 90/1:23
 Visstandbeheer (B) 90/1:23
 Uit VARA's vroege vogels 90/1:24
 Meinweg wordt Nationaal Park! 90/2:17
 Decentralisatie 90/2:17
 Over fazantenkanonnen e.d. 90/2:19
 Vaccinatie tegen rabiës 90/2:19
 Eendenkooien 90/2:19
 Ugilec 90/2:20
 Handel in planten en dieren 90/2:20
 Zoogdier (B) 90/2:20
 De toekomst ter discussie 90/2:21
 Agenda achteraf 90/2:21
 Jagers, beren en trekvogels in de Pyreneeën 90/2:23
 Italië 90/2:23
 Zwanenjacht 90/2:24
 Verplichte alternatieven voor loodhagel 90/3:18
 Meer over de SBNL 90/3:19
 Kansen voor zeehond in de Oosterschelde 90/3:19
 Campagne "Nederland weer een Otterland" 90/3:20
 Ekstervangkooien 90/3:20
 Eindredacteur gezocht 90/3:21
 Kansen voor zeehond in de Waddenzee 90/3:21
 Agenda achteraf 90/3:21
 Levend aas 1 90/3:2
 Levend aas 2 90/3:22
 Musea 90/3:22
 Terug van de jacht 90/3:22
 Dieren kunst kalender 90/3:23
 Stierenvechten aangepakt in Nederland 90/3:23
 Poster inheemse roofdieren 90/3:23
 Lezersenquête 90/4:16
 In memoriam Dr. Harm E. van de Veen 90/4:17
 Hoge Raad frustrert uitvoering Vogelwet 90/4:17
 Geen geld voor boommarteronderzoek 90/4:19
 Pimpernelblauwtjes terug in Nederland 90/4:19
 Vlindervriendelijk openbaar groen 90/4:21
 Alle walvisachtigen onder de Natuurbeschermingswet 90/4:21
 SKF-Limburg te gast in 's-Gravenvoeren 90/4:22
 Duck Stamps 90/4:22
 Broedvogels van Noord-Holland (B) 90/4:23
 Jacht of natuur 90/4:23
 Wild eten in Nederland 90/4:24

laatste minister van het voormalig Ministerie van CRM was ook de laatste van wie een persoonlijke inzet voor natuurbehoud verwacht kon worden. Daarna prevaleerden bij de ministers voor natuurbehoud altijd de landbouwbelangen. Zij deden voor het natuurbeheer hoogstens wat gefriemel in de marge, of zegenden evenementen in die gunstig waren voor hun public relations, zoals bijvoorbeeld het uitzetten van (de eerste) bevers in de Biesbosch door ex-minister Braks. Voor mij staat dan ook al vast welke man zal bukken om de eerste lynx uit te zetten - tenzij hij dit genoeg gunt aan zijn staatssecretaris Gabor.

Laatstgenoemde heeft alweer zijn kans voorbij laten gaan om te tonen dat hij werkelijk bewindsman voor natuurbeheer is, en geen stroman van de jagerslobby uit landbouwkringen en de jacht-society. Hij had kunnen bewerkstelligen dat met ingang van het nieuwe jachtjaar, op 1 april j.l., een definitief einde was gemaakt aan de jacht op een twaalfstal volstrekt onschadelijke vogelsoorten, die voor jagers louter tot doel hebben te dienen als levende kleiduiven of eetbare trofeeën. Niets doen aan wantoestanden is voor ministers ook een besluit. In het jaar 2000 zal men zich onbegrijpend afvragen hoe barbaar Bukman in 1991 in hemelsnaam kon besluiten aan 33.000 jagers gelegenheid te geven te schieten op patrijzen en houtsnippen en zelfs op watersnippen, terwijl van de laatste

soort nota bene een als trofee geschoten exemplaar op ons bankbiljet van honderd harde guldens prijkte.

Een aantal jaren geleden, toen de korhoenders al dreigden uit te sterven (er waren er nog maar een paar honderd), werd er door het Ministerie van Landbouw nog een zogenaamde voorlichtingsfilm over de jacht geproduceerd onder de titel *Wikken en wegen*. Dit ministerie presteerde het in deze film de mededeling te doen, dat korhoenders schadelijk konden zijn in de fruitteelt. Hierom, en gezien de verdere inhoud om nog veel meer redenen, is deze film bij natuurbeschermers bekend onder de titel 'Mikken en wegen'.

Conservering van het jachtgenot

Zowel nationaal als internationaal gaan pure sportjagersorganisaties, net als de mafia, steeds listiger te werk achter facades van allerlei door hen opgerichte dekmantel-organisaties, die zogenaamd als doel de bescherming van flora en fauna nastreven. Het toppunt van bedrog vormt daarin wel de Stichting Behoud Natuur en Leefmilieu. Deze organisatie presenteert zich naar buiten letterlijk als volgt: 'De SBNL is een organisatie die streeft naar het waarborgen en bevorderen van de verscheidenheid en samenhang in natuur en landschap zowel ten nutte van de natuur zelf als ten behoeve van het geestelijke en lichamelijke welzijn van de mens'. Je moet toch wel kwaad-

aardig geestelijk gestoord zijn om te vinden dat het aan flarden schieten van watersnippen van nut is voor je lichamelijke (of geestelijke!) welzijn. Edoch, de SBNL tracht onder het mom van genoemd streven vrijwilligers te werven om haar terreinen schoon te maken en aantrekkelijker te maken voor jachtwild. Dit is niet alleen zo bij de SBNL, maar ook de zogenaamde wilbbeheereenheden, WBE's, hebben daar een handje van. Genoemde werkzaamheden gaan altijd gepaard met een reclamecampagne via de pers waarbij de jagers het wel zodanig weten te regelen dat alleen zij degenen zijn die op de foto komen. Zo bleek dat bij een door jagers gepromote algemene schoonmaakactie door de burgerij in de Biesbosch de jagers alleen hun eigen jachtterrein hadden schoongemaakt. De jagers zorgden daarbij ook dat ze goed in beeld kwamen in het heen en weer varende bootje dat het vuil afvoerde.

Game Conservancy

In De Nederlandse Jager van 12 maart 1991 werd door Wil Huygen een lofzang gehouden op de Britse Game Conservancy. Wil Huygen is de schrijver van de eerste door Rien Poortvliet geïllustreerde boeken, o.a. van het boek *Alleen voor jagers*, met voorwoord van E. Reinders, de jagermeester van prins Bernhard. Voor dit boek is door genoemde wildschutters buiten eigen gelederen nooit reclame gemaakt. De met grollen en geleuter doorspekte inhoud legde namelijk de ware aard van het zogenaamde wilbbeheer bloot, wat een uiterst negatief beeld opleverde.

Al voor 1940 merkten Engelse jagers dat zij minder patrijzen konden schieten dan voorheen. Om die reden werd door Eley, een Engelse fabrikant van munitie voor jachtwapens, de Game Conservancy opgericht. Deze club moest onderzoeken wat er aan gedaan kon worden om het jachtspel met patrijzen te kunnen conserveren. Door de Game Conservancy is een systeem van verzamelen en verwerken van landelijke afschotcijfers in het leven geroepen, om te kunnen nagaan waar zich voor de jagers ongunstige ontwikkelingen voordoen in de stand van het jachtwild. Een van de activiteiten van

Zolang ze het niet 'op de zaak' doen, mogen SBB-ers weer schieten op dieren die onder de naam wild voor mensenpret ter dood veroordeeld zijn (foto: Pieter Eibers)

deze organisatie was het Cereals and Gamebirds Research Project. Zoals de naam zegt, behelsde dat project een onderzoek naar de relatie tussen granen en 'schietvogels'¹⁾, zoals fazanten en patrijzen.

Tot 1970 bleef de Game Conservancy volledig onder het beheer van de munitiefabrikant Eley. Daarna werd zij formeel zelfstandig om - net zoals de Nederlandse jachtorganisatie SBNL - zich onder valse voorwendselen te presenteren als een het algemeen nut beogende instelling. In 1980 kreeg deze wild'bescherming'sclub de status van sociale instelling, waardoor haar ten nutte komende giften en bijdragen fiscaal aftrekbaar werden. Dit instituut van jagers houdt zich, in overeenstemming met zijn origine, in eerste instantie bezig met de 'grote' jagersvraagstukken, zoals 'verstandige benutting' van de fauna ('wise use') en het schieten van roofdieren.

Deutscher Jagdschutzverband

Het is frappant hoe men niet alleen in Nederland, maar ook in allerlei andere landen in de betreffende landstaal de sportjacht wil verbloemen en verhullen door nieuwe terminologie in te voeren, waarin het woord 'jacht' wordt gekoppeld aan termen die 'bescherming' betekenen in plaats van buitmaken of doden. Zo is in het Duits vrij recentelijk het woord Jagdschutz, ofwel 'jachtbescherming', opgedoken.

De KNJV geeft er nu met vreugde

kennis van, dat het Deutscher Jagdschutzverband een Game Conservancy Deutschland gaat oprichten. De organisatie heeft tot doel jachtvriendelijke wildstudies te verrichten. In het bestuur hebben zitting de jagers Fürst Albrecht zu Oettingen-Spielberg, hoogleraar P. Muller, Dr. H. Kalchreuter en de directeur van de Britse Game Conservancy, R. van Oss. Herr Doktor Kalchreuter is auteur van het boek 'Die Waldschnepfe', waarin hij onder andere een gedetailleerde handleiding ontvouwt voor de jacht op houtsnippen. Een vertaling daarvan werd gepubliceerd in Argus nummer 4 van 1980. De in dat artikel vermelde laatste twee zinnen van Kalchreuter luiden: 'Vogels die door de trek zijn vermoeid, blijven langer zitten. In uitzonderlijke gevallen zijn ze 's nachts bij gebruik van lichtbakken met de hand te grijpen en kunnen dan met stokken worden doodgeslagen'.

En bij ons?

Het vroegere Nederlandse ITBON, Instituut voor Toegepast Biologisch Onderzoek, deed veel onderzoek voor de jacht. Toen men tot de conclusie kwam dat onderzoek aan jachtwild geen aparte wetenschap was, werd het ITBON opgeheven en ging dit op in het Rijksinstituut voor Natuurbeheer. Dit heeft tot op de dag van vandaag heel wat geweeklaag van jagers veroorzaakt, doch er is weer hoop voor hen. In het kader van de bezuinigingen op

natuurbeheer is het RIN inmiddels opgeslokt door de Landbouwuniversiteit Wageningen. In haar blad De Nederlandse Jager maakte de KNJV bekend dat het een noodzaak is te komen tot de oprichting van een Game Conservancy Nederland met behulp van een sponsor die de jacht welgezind is. De Nederlandse jagers hebben echter het nadeel dat er geen Nederlandse industrie voor fabricage van wapens en jachtmunitie is - en met de kruifabriek gaat het ook al niet goed. Maar misschien kan de KNJV terecht bij haar beschermheer, prins Bernhard, of bij diens jachtgenoot Dorhout Mees, voormalig eigenaar van de schietbaan en jachtwinkel in de Flevo-polder en handelaar in jachtreizen. Zo niet, dan moet de KNJV zich voor sponsoring van de studie jachtwildbiologie wenden tot andere fabrikanten en handelaren op het gebied van jachtkleding en accessoires voor de jacht.

Conseil International de la Chasse

De CIC is een internationale raad voor het behoud van de jacht. In op het Engels georiënteerde landen is de CIC meer bekend onder de naam International Council for Game (and Wildlife) Conservation. De CIC, waarvan het secretariaat gevestigd is te Parijs, pre-

¹⁾ Deze naam is gebruikt in navolging van de grofwildjagers uit de eredivisie, die fazanten wel laatdunkend 'schietkippen' noemen.

De door de jagers vaak als voorbeeld genomen Game Conservancy begon als club die de jacht op de patrijs wilde veiligstellen (foto: Hans Gebuis)

tendeert een wereldomvattende organisatie te zijn van de nationale jagersverenigingen uit zeventig landen. De organisatie is echter voornamelijk in handen van Franse en Italiaanse jachtbaronnen. Tot de voornaamste doelstellingen van de CIC behoren: - uitwisseling van gegevens betreffende jacht; - stimulering en financiering van wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de jacht; - organisatie van bijeenkomsten en symposia teneinde te komen tot aanbevelingen ter verbetering van de jacht; - bevordering van begrip tussen de wereld van de jacht en de samenleving.

In de Engelstalige folder van de CIC lezen we bovendien nog dat deze raad als eerste doel heeft planners en allen die van doen hebben met landgebruik duidelijk te maken hoe groot de betekenis van jachtwild is voor economie, vrijetijdsbesteding en wetenschap en hoe hoog de voedingswaarde ervan is, en voorts uit te leggen, wat jacht inhoudt en welke positie deze traditioneel in de samenleving inneemt als middel tot het beheren en oogsten van jachtwild.

De Nederlandse delegatie naar de CIC bestaat uit vijftig man, twaalf namens de KNJV en twaalf namens de overheid. Voorzitter is voormalig KNJV-directeur Th.J. Veen; secretaris is C. van Hasselt, de PR-man van de KNJV vooral voor internationaal gelobby; penningmeester is J. van den Driest, die tevens penningmeester is van het landelijk bestuur van de KNJV.

Onlangs vond bij de KNJV in Amersfoort een CIC-bijeenkomst plaats, waarbij de heren keken naar een film over de hertejacht met pijl en boog en een film over de jacht op kalkoenen in de USA. Het is een schandaal, dat een ploeg ambtenaren op kosten van de belastingbetaler zit te kijken naar een animatiefilm over jachtspelletjes door, in guerrilla look 1990 uitgemonterde, imitatie-Indianen. Omdat vijftig man een te groot gezelschap vormt om slagvaardig te kunnen optreden, werd tijdens de bijeenkomst besloten een stuurgroep te vormen bestaande uit vier personen: de drie sportjagers Veen, Van Hasselt en Van den Driest en als intermediair de ambtenaar C.J. Kalden. Volgens een

interview in het KNJV-blad heeft Van den Driest twee hobby's, zeezeilen en kunstgeschiedenis, en is hij het hele jaar in het veld actief met biotoopverbetering en verzorging van zijn wild. Dit is werkelijk een hoogstandje van wildbeheer.

De CIC kent ook nog een aantal werkgroepen.

De werkgroep Trophy Measurement heeft een systeem van formules uitgewerkt voor de meting van de trofeeën van alle soorten in de wereld. Of daar de trofeeën van koppensnellers ook onder vallen heeft de CIC niet bekendgemaakt. Er is een CIC-werkgroep ter bevordering van de valkerij, die ook adviseert inzake training van valken, en het fokken van trapganzen. De CIC-werkgroep Jachtwetgeving geeft haar visie als ophanden zijnde jachtwetswijzigingen daartoe noodzaken.

Natuur, Bos, Landschap & Fauna

Kalden is plaatsvervangend directeur van de nieuwe directie Natuur, Bos, Landschap en Fauna (NBLF), die per 1 juli 1991 de plaats heeft ingenomen van de directie Natuur, Milieu en Faunabeheer (NMF).

De directie NBLF is het resultaat van de zoveelste reorganisatie binnen het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Het woord beheer is

uit de naam geëlimineerd, omdat het ministerie alleen nog maar beleid maakt. Wat de sector Flora en Fauna van deze directie betreft, is dit bovendien nog slecht beleid.

De directie Staatsbosbeheer heeft alleen nog uitvoeringstaken op de terreinen van de staat. Nog een stap verder en naast de al in particuliere handen zijnde jacht worden ook natuurbeheer, bosbeheer en landschapsbeheer volledig geprivatiseerd, (voor een groot deel) in handen gegeven van SBNL en geheel op exploitatie gericht. Toen deze staatsterreinen nog onder het Ministerie van CRM ressorteerden, werd het tot beleid gemaakt de jacht zoveel mogelijk te beperken. Deze politiek is nu weer honderdtachtig graden gedraaid en de praktijk bij SBB is wederom 'Wel jacht, tenzij...'

De ambtenaren van SBB kunnen er, na de intrekking van een voor hen geldend algeheel jachtverbod, weer vrolijk op los jagen, mits zij dit doen in andere regionen dan die waarin ze zelf werkzaam zijn. Er wordt toch altijd beweerd dat de jager zijn jachtveld kent en weet wat er in groeit en bloeit? De praktijk wordt nu dat SBB-hotemetoten niet weten wat er in de te bezoeken velden groeit, maar ze hebben wel de hand in wat er bloedt.

*Volgens de wet is de eekhoorn wild en de adder niet.
(foto: P.H. Scheen en Pieter Eibers)*

PACT MET DE DUIVEL

Jacht in de Extremadura

Roelof de Beer

De Extremadura, een landstreek in het zuidwesten van Spanje, is een van de armste gebieden van dit land. Dankzij een naar onze

begrippen antiek landbouwsysteem is het echter tevens een van de rijkste aan natuur.

De jacht heeft belang bij dit landgebruikssysteem. Geldt dit andersom ook?

- Een analyse.

Inleiding

Extremadura betekent letterlijk 'extreem zwaar'. Het is een landstreek ruim zo groot als Nederland, die als een vergeten hoek in het zuidwestelijke deel van Spanje ligt tegen de Portugese grens. Er leven in het gebied ruim een miljoen mensen, verdeeld over twee provincies, Cáceres en Badajoz.

Marginale bodems en een zeer zwaar klimaat, met een droge periode van 6 maanden en een gemiddelde juli-middagtemperatuur van ruim 40 C, hebben er ondermeer voor gezorgd, dat dit gebied nog niet verpletterd is onder de nivelleringswals van de gangbare Europese landbouw.

Het overheersende landschap is zeer indrukwekkend; het halfopen, parkachtige karakter hiervan, met verspreid staande steeneiken en kurkeiken, geeft de bezoeker de indruk dat hij ergens op de Afrikaanse savanne staat.

Dit landschapstype, dat ongeveer de helft van de Extremadura bedekt, heet *dehesa* en is de uitkomst van een landgebruikssysteem dat volgens de overlevering al zo'n 4000 jaar geleden is ontstaan. Het gehele Iberisch schiereiland was toen bedekt met uitgestrekte bossen van steeneik, kurkeik en Lusitaanse eik, waarin de mens steeds grotere open plekken heeft gekapt en gebrand voor landbouw en veehouderij.

Het woeste, lege *dehesa*-landschap dat nu nog rest, herbergt een zeer rijke flora en fauna. Zo broeden er o.m. veel vogelsoorten die elders uit Europa allang zijn verdwenen, zoals: vale gier (duizenden paren), monniksgier, aasgier, zwarte ooievaar, grijze wouw en steenarend (alle honderden paren) In het gebied komen ook nog pardellynxen, genetskatten, otters en een paar wolven voor.

Het *dehesa*-landgebruik

Dehesa-landgebruik is een zeer ruim begrip. Het komt niet alleen in de Extremadura voor, maar in nog negen andere Spaanse provincies. Van gebied tot gebied kunnen, al naar gelang de klimatologische en geologische omstandigheden, grote accentverschillen voorkomen in producten en menselijk ingrijpen.

In principe produceren *dehesa*'s: 1) akkerbouwproducten, die zowel direct voor menselijke consumptie als voor het vee aangewend kunnen worden; 2) veehouderijproducten van hoofdzakelijk runderen (vlees en melk), schapen (lamsvlees en wol), geiten (melk) en varkens (vlees); 3) 'bos'producten zoals brandhout, houtskool en kurk.

Deze productie komt van drie componenten, de boomlaag, de kruidlaag en de struiklaag:

- a) Boomlaag: Deze bedekt gemiddeld zo'n 15% van het bodemoppervlak. De bomen worden eens in de 8-15 jaar gesnoeid, waarna het snoeihout wordt gebruikt als veevoer (takken en twijgen) en brandhout. De bomen hebben een belangrijk klimatologisch 'buffereffect'. De eikels zijn zeer belangrijk als voer: de zogenaamde mastvoeding van varkens,
- b) Kruidlaag: Hierbinnen valt bij voorbeeld de teelt van granen. Door de geringe bodemvruchtbaarheid of sterke accidentatie is graanteelt slechts eenmaal in de 4 tot 6 jaar mogelijk of in het geheel onmogelijk. De rest van de tijd wordt de kruidlaag gebruikt voor extensieve begrazing door m.n. runderen en schapen.
- c) Struiklaag: Deze bestaat vooral uit jonge eikestruikjes of vertegenwoordigers van de *Cistus*-familie (zonneroosjesachtigen). De struiklaag kan afwezig zijn, maar kan ook zo goed ontwikkeld zijn dat hij zorgt voor overschaduwing en daarmee productieverlies van de kruidlaag. De struiklaag zelf levert voer voor m.n. geiten.

Het *dehesa*-landgebruik is wat wij noemen een *alternatief landbouwsysteem*: het heeft een aantal karakteristieken die maken dat natuur en cultuur hier zo goed samen gaan: -De opbrengsten per hectare liggen laag, de hoeveelheden ingevoerde machinerie en stoffen als mest, zaaigoed, en pesticiden ook. -Het is in principe een gemengd bedrijf met akkerbouw en veehouderij vlak naast elkaar. -*Dehesa*-boerderijen (*finca*'s) hebben een zeer hoge mate van zelfvoorziening: energie en grondstoffen circuleren. -Het landgebruikssysteem is in zeer lange tijd geëvolueerd uit de strijd van de mens tegen de zware omstandigheden in de Extremadura en heeft zich dan ook, met een zekere duurzaamheid, goed aangepast aan deze omstandigheden.

Om rendabel te zijn moeten de *finca*'s groot zijn, minimaal zo'n 500 ha. Ze zijn vaak eigendom van een groot-

*Geheel links:
Bergland-dehesa,
waar tussen het
weelderig struik-
gewas de jager zijn
slag slaat.*

*Links: Dehesa in
vlak terrein.*

*Kurkeik-dehesa.
(foto 's; Roelof de
Beer)*

grondbezitter die er zelf bijna niet komt en in een grote stad woont en daar (veel) geld verdient. De finca zelf wordt verpacht aan boeren (herders en akkerbouwers) die er met hun gezinnen wonen.

Ander landgebruik in de Extremadura

Er is een aantal, vaak de dehesa's bedreigende, alternatieve vormen van bodemgebruik in de Extremadura: -bij water: intensieve monocultures onder irrigatie: maïs, zonnebloemen, rijst (!); -in berggebieden: industriële bosbouw: plantages van eucalyptus en dennen voor pulphout t.b.v. de papierproductie; -in vlakke gebieden: verschuivingen binnen het dehesa-landgebruik naar uitsluitend graanteelt (mogelijk o.m. door EEG-subsidies), waardoor de boomlaag overbodig en hinderlijk wordt en uiteindelijk verdwijnt. Er ontstaat een soort steppelandschap waarbij ongeveer een kwart van het land in cultuur is.

Laatstgenoemde gebieden zijn op zich niet oninteressant; ze herbergen bijvoorbeeld duizenden paren grote en kleine trappen, witbuik- en zwartbuikzandhoenders en grauwe kiekendieven, maar dit neemt niet weg dat het verdwijnen van de boomlaag als belangrijke ecologische verarming moet worden opgevat.

In feite zijn de meeste irrigatieplannen al uitgevoerd en blijken de grootschalige bosaanplanten op teveel weerstand van de plaatselijke bevolking te stuiten. Ook brengen deze teveel ecologische problemen met zich en zijn de opbrengsten te gering, zodat de (weliswaar langzame) transformatie van dehesa-land tot steppegebied op dit moment het belangrijkste probleem is.

Jacht in de Extremadura

Spanje kent een lange jachttraditie en ook in de Extremadura wordt veel gejaagd. Zo werden er in 1989 bijna 73.000 vergunningen afgegeven (Olmedo, R.F., 1989), hetgeen betekent dat ongeveer 6% van de Extremense bevolking jager is. De belangstelling voor de jacht is de afgelopen 20 jaar flink toegenomen, aangezien het besteedbaar inkomen in Spanje door de industriële ontwikkeling ook flink gegroeid is.

Als reactie op deze toegenomen vraag naar jachtmogelijkheden is in de Extremadura de hoeveelheid jachtgebied spectaculair uitgebreid. In de provincie Badajoz was bijvoorbeeld in 1971 221.937 ha jachtterrein, in 1972 al 700.000 ha, in 1973: 815.000 ha, in 1977: 1.146.969 ha (Ferguson, W, 1983) en in 1989: 1.751.280 ha, ongeveer 80 % van het landoppervlak (Olmedo, R.F., 1989).

Deze jachtterreinen zijn voor een groot deel stukken

dehesa-landschap met het dehesa-landgebruikssysteem. Door de genoemde toename is de jacht in de Extremadura meer en meer een belangrijke economische factor geworden en is aan het organiseren van jachtpartijen in een aantal gevallen meer geld te verdienen dan aan de marginale landbouwopbrengsten.

In 1989 werd het totale volume van de jachteconomie op ruim 200 miljoen gulden geschat (Olmedo, R.F., 1989). Typen jachtgebied in de Extremadura: het grondgebied van de Extremadura is, al naar gelang het gebruik dat de jacht ervan maakt, overeenkomstig het volgende schema in te delen:

Extremadura 1 jachtgebied la beheerd door 1b beheerd door 2. geen jachtgebied overheden particulieren

4.162.200 ha	3.292.306 ha	111.170 ha	3.181.136 ha	869.864 ha
(100%)	(79,1%)	(2,7%)	(76,4%)	(20,9%)

(naar: Olmedo, R.F., 1989)

Het jachtterrein beheerd door particulieren kan verpacht zijn aan jagersverenigingen of de eigenaar kan direct deze gebieden aanbieden, bij voorbeeld door het organiseren van jachtpartijen.

Onder jachtgebieden beheerd door overheden vallen 4 *cotos sodales de caza*, een soort communale jachtterreinen, en het nationaal park Cijara, waarin ICONA (een soort Spaans staatsbosbeheer) de jacht organiseert.

Typen jagers in de Extremadura

Vroeger was de jacht slechts weggelegd voor de Spaanse aristocratie, mensen met geld. Door de gestegen welvaart is jacht tegenwoordig voor veel meer mensen mogelijk. Onderscheiden kunnen worden: 1) boeren en lokale bevolking, 2) grootgrondbezitters (fincahouders), 3) naar steden toe getrokken bevolking, van origine vaak Extremens, 4) buitenlanders.

Met name de derde en vierde groep jagers doen mee aan de georganiseerde jachtpartijen en zorgen voor het 'binnenbrengen' van het geld.

Jachtwild

Belangrijk is het onderscheid tussen de *caza mayor* en de *caza menor*.

De *caza mayor* (grofwildjacht) omvat in feite 2 soorten, het edelhert en het wild zwijn, want hoewel ook steenbok, ree, moeflon en damhert tot het grofwild behoren, worden die in de Extremadura nauwelijks geschoten. Voor het

houden of organiseren van jacht op deze soorten dient een eigenaar minimaal 1000 ha land te bezitten. Er wordt vooral in georganiseerde drijfjachten gejaagd, waarbij de jagers de trofeeën krijgen en de eigenaars het vlees.

Tabel 1 geeft afschotcijfers van deze jacht tussen 1984 en 1990 in de Extremadura.

Seizoen:	84/85	85/86	86/87	87/88	88/89	89/90
<i>Soort:</i>						
Edelhert	2224	2273	2241	4175	4282	4310
Wild zwijn	3223	2970	3775	5989	5443	5880
Overig	256	12	51	225	140	129

(naar: Olmedo, R.F., 1989)

In totaal is 606.363 ha (14,6%) grond voor dit type jacht geschikt.

Bij de *caza menor* (kleinwildjacht) gaat het met name om konijnen, hazen, rode patrijzen en duiven. Onder deze jacht valt ook de jacht op trekvogels, waarbij vooral gejaagd wordt op (zwarte) spreeuwen, diverse lijstsoorten en waterwild.

Het gaat om grote aantallen. Overheidscijfers spreken over totaal ongeveer 1.000.000 rode patrijzen, konijnen en hazen jaarlijks (Olmedo, R.F., 1989).

De registratie van deze cijfers is echter gebrekkig; dezelfde overheidsbron vermeldt namelijk dat in 85/86 200.000 stuks overig kleinwild werden geschoten (terwijl een jachtbron (!) (Munoz, S.C., 1988) vermeldt, dat in dat jaar alleen in de provincie Cáceres al 520.000 lijstsoorten en spreeuwen geschoten werden), en komt voor haas, rode patrijs en konijn niet verder dan 100.000. Gesjoemel en onduidelijkheid dus. Het past ook niet in de Spaanse jachtwereld op een haasje meer of minder te letten en uiteindelijk zullen de cijfers nog wel veel hoger liggen.

Om jachtpartijen op deze soorten te organiseren, moet men minimaal 350 ha land bezitten. Momenteel is 2.574.773 ha (61,9%) land hiervoor beschikbaar. Jachtbelangen en landgebruikDe jacht is gebaat bij het extensieve dehesa-landgebruik met de kleinschalige akkerbouw, waar bijvoorbeeld wilde zwijnen, rode patrijzen en duiven van profi-

teren, en met de eiken en eikestruiken die voor dekking en voedsel (takken en eikels) zorgen.

Bosplantages en intensieve geïrrigeerde monocultures zijn nauwelijks van enige waarde. De steppegebieden zonder boomlaag zijn hooguit geschikt voor de *caza menor*.

Conclusies en discussie

De Extremadura heeft z'n uitzonderlijk hoge natuurwaarden vooral te danken aan het traditionele dehesa-landgebruik. Behoud hiervan is vooral afhankelijk van sociaal-economische factoren, persoonlijke afwegingen en eventuele alternatieven voor dit landgebruik.

De jacht heeft belang bij het behoud van de dehesa, is in toenemende mate een belangrijke economische factor en fincahouders die zelf graag jagen en hun eigendom eigenlijk slechts als privé-jachtterrein zien (en dit ook zo kunnen zien omdat ze economisch onafhankelijk zijn van de finca vanwege hun baan in de stad), zullen om deze redenen niet snel naar alternatieven zoeken voor de dehesa. Daarbij is de dehesa een zeer veelzijdig, halfnatuurlijk productiesysteem, en wild wordt wel gezien als deel van die productie.

Het is echter geenszins juist om de jacht als een soort beschermheilige van de dehesa te beschouwen. De natuur heeft geen enkel direct belang bij de jacht: jacht verstoort; jacht vervuilt; de jacht heeft een aantal soorten als wolf, steenbok en beer (bijna) uitgeroeid en roofvogels, gieren en trappen zwaar vervolgd, en de jacht is verantwoordelijk voor de moord op honderdduizenden trekvogels en duizenden roofdieren zoals vossen.

De jagers jagen ook niet om de dehesa of de natuur te behouden of om de productie van de dehesa te verhogen, maar louter voor hun plezier. Het geld achter de georganiseerde jachtpartijen en de invloed van de jagende grondeigenaars kan echter indirect bijdragen tot inkomensverbetering of tijdelijk (!) behoud van dehesa-landschap. Hierbij moet men bedenken, dat de jager, net als de spreekwoordelijke vos, zijn streken niet verliest. Voorspelbaar zijn dus op korte of langere termijn de tegen-natuurlijke effecten van de bemoeienissen van de jagers met het landschap dat zij exploiteren en manipuleren: aantasting van de vegetatie, uitzetten van 'bemide' soorten, (pogingen tot) uitroeien van de resterende predatoren, een 'looddeken' over de natuur en ga zo maar door.

Het is zelfs moeilijk te beoordelen, of door de invloed

Links: Waar de dehesa verdween: het enig 'opgaand hout' zijn de palen.

Rechts: Steppe gebied: van boomlaag beroofde, in bloei staande voormalige dehesa. (foto 's: Roelof de Beer)

van de jacht het dehesa-landschap tot op heden daadwerkelijk behoed is gebleven (en zo ja, hoeveel ervan, en hoe lang dit effect nog doorwerkt!), omdat alternatieven voor het dehesa-landgebruik schaars zijn. In feite zien de Spanjaarden er slechts twee: de EEG-bulldozer en het jagersgeweer. In onze optiek is dit een keuze tussen twee kwaden - waarbij de vraag of daarmee alles gezegd is, c.q. of er niet meer en betere alternatieven voorhanden zijn of komen, niet gesteld is. In Spanje echter, waar de inzichten aangaande natuurbescherming niet op hetzelfde peil staan als in Nederland, heeft men vooralsnog weinig moeite met het verschijnsel jacht, zodat voor de Extremadura de beslissing al gevallen is.

Dit artikel bespreekt de problemen en (wat doorgaat voor) de oplossing daarvan in een gebied dat hier duizenden kilometers vandaan ligt, zogezegd ver van ons bed. Het verkwanselen van principes (jacht in natuur-gebieden!) is een verschijnsel dat echter zeer dicht bij ons bed ook voorkomt. Bovendien is het 'verre' Spanje een deel van ons eigenste eigen Europa, de EEG. Juist die Gemeenschap maakt zich veelvuldig schuldig aan een mikken op kortetermijneffecten dat in zijn uitgangspunt en doel slechts kortzichtige economische overwegingen demonstreert. Voor de natuur kunnen er ternauwernood een paar ecuutjes af. Het ware te wensen, dat in het Europese denken het besef zou doorbreken, dat Gemeenschaps-subsidiegelden aangewend voor natuur- en landschapsbehoud uitmuntend besteed zijn. Mits die royaal genoeg beschikbaar komen, vormen zij een waarborg voor een Europa waarin de huidige en toekomstige generaties buiten hun wereld van beton, staal en asfalt niet alleen maar nog maar rechtlijnigheid, massaliteit en eentonigheid aantreffen. Hoe eerder die wens in vervulling gaat, hoe groter de kans dat *onze* (!) door de jacht geëxploiteerde natuurgebieden, waaronder de Extremadura, nog niet onherstelbaar verloederd zijn!

Literatuur

Ferguson, W.: *Land evaluation of the Tajo-Tietar region*, ITC,

Enschede, 1983.

Muñoz, S.C.: *Tradition of hunting in the Extremadura*, 1988.

Olmedo, R.F.: *La Ganaderia y Agricultura Extremena en 1989*, 1989.

KORT NIEUWS

Bescherming vergeten groepen broodnodig

Wie het kleine niet eert...

Onder bovenstaande titel heeft in de afgelopen maand juni de Natuurbeschermingsraad een ongevraagd advies aan de Staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij aangeboden, waarin aandacht wordt gevraagd voor de positie van de (ongeveer 30.000 soorten) Nederlandse ongewervelden, en aanbevelingen worden gedaan voor de verbetering daarvan. De raad heeft tot dit initiatief besloten, omdat de veelal onopgemerkte, enorme achteruitgang van de ongewervelde fauna in Nederland haar ernstige zorgen baart

Wat de ware aard van dit probleem is, wordt door voorzitter H.J.L. Vonhoff al in het voorwoord van het duidelijke, overzichtelijke, voor ieder begrijpelijke en smaakvol uitgegeven advies uit de doeken gedaan:

U houdt in handen een advies over een gediscrimineerde diergroep. Overal aanwezig, opruimers in en scheppers van biotopen, maar weinig aanhalingsgevoelig en daardoor mogelijk veronachtzaamd. Veronachtzaming is het begin van bedreiging. Vandaar dat de Natuurbeschermingsraad de aandacht op deze diersoort wil vestigen.

Er wordt - terecht - veel gesproken over de 'ecologische hoofdstructuur'. Dat is een belangrijke ontwikkeling, maar we mogen niet de fout begaan dat wij door het verwezenlijken van het spectaculaire het belang van het gewone uit het oog verliezen. De ongewervelde dieren maken van dat laatste deel uit, overal, in bermen, stadsparken, tuinen. Zeker ook in natuurterreinen en cultuurlandschappen. Maar overal weinig bemind en daardoor bedreigd. Daarom doet de raad in dit advies een dringend beroep op overheden, terreinbeheerders en grondgebruikers om er voor te zorgen dat de levensmogelijkheden voor deze diersoorten optimaal worden verzorgd...'

Zoals dit voorwoord duidelijk maakt, is dit advies niet een stuk 'waar de overheid haar best maar mee moet doen'. Nee, door de leefwijze van de overgrote meerderheid der ongewervelden en door de kleinschaligheid van het terrein waarop hun leven zich veelal afspeelt, kan iedereen, vanaf de huurder van een priegeltuintje tot en met de bundermagnaat, en niet te vergeten de beheerder van bermen, sloten en plassen, het nodige doen om de voortdurende verslechtering om te zetten in haar tegendeel.

Het hoofdthema bij het beheer is, vrij geformuleerd: geef de natuur de kans (zoveel mogelijk) zichzelf te zijn, door menselijk ingrijpen tot het minimum te beperken, behalve waar verloren gegane waarden hersteld moeten worden. Er moet dus zo weinig mogelijk gemaaid, gekapt, geschoond, geplagd, gebrand, bemest enz. worden. Voor zover men dit soort ingrepen onmisbaar acht, moeten zij toch met zo groot mogelijke intervallen worden uitgevoerd. In natuurgebieden boven de 100 ha wordt extensieve begrazing aanbevolen, om het ontstaan van biotopen van ongewervelden te bevor-

deren. De sterk naar de menselijke hand gezette, dus 'ontnatuurlijkte' stedelijke en agrarische gebieden, en ook b.v. wegen en militaire terreinen, vormen het leefmilieu van vooral de minder kwetsbare ongewervelden.

Dit houdt niet in, dat we daar het meestal te ver doorgevoerde menselijk ingrijpen maar ongewijzigd voor lief moeten nemen. Ook op die plekken zijn namelijk volop mogelijkheden aanwezig tot het ontwikkelen van (micro-)biotopen voor ongewervelden. De ware schatkamer van ons 'bezit' aan ongewervelden wordt echter gevormd door de natuurterreinen, waar zich het merendeel van de kwetsbare en zeldzame soorten ophoudt.

Een probleem van de eerste orde in dit verband is het verschijnsel van de versnippering en isolatie van natuurterreinen door het ontbreken van ecologische verbindingzones. Bij de ontwikkeling van onze welvaartsmaatschappij hebben wij rigoureuus ijzeren, betonnen en asfaltlijnen getrokken om onze economische kernen met elkaar te verbinden. Deze zelfde lijnen zijn voor vele soorten ongewervelden onneembare barrières, die bij voorbeeld de herpopulatie van een (tijdelijk?) verloren gegaan gebied vanuit een nog bestaande populatie onmogelijk kunnen maken. Als men leest dat voor bepaalde soorten op en in de grond levende wezentjes als wormen en geleedpotigen het overbruggen van een afstand van slechts enkele meters een onmogelijkheid is, wordt de omvang van deze problematiek duidelijk.

Voor elk type terrein van meer dan wel minder natuurlijke aard, waaronder begrepen allerhande wateren, wordt in het boekje de waarde voor onze ongewerveldenpopulatie aangegeven, gekoppeld aan adviezen gericht op een beheersbeleid dat de (voort)bestaansmogelijkheden van deze fauna moet verbeteren. Waar mogelijk wordt in de verstrekte adviezen inpassing in het Natuurbeleidsplan anno 1990 aanbevolen.

Het slothoofdstuk doet aanbevelingen op het gebied van voorlichting en onderwijs, waarbij zowel aandacht wordt geschonken aan beroepsvoorlichting voor b.v. jonge agrariërs als aan leerprogramma's voor de jeugd in het basis- en voortgezet onderwijs.

Aan ieder wiens/wier belangstelling voor ongewervelden minimaal blijkt uit het tellen van de vlinders op de buddleia, kan ik het lezen van dit advies aanbevelen. *BdB*

Literatuur

Dr. P.J. v. Helsdingen e.a.: *Wie het kleine niet eert... Ongewervelde dieren en het terreinbeheer*; uitg. Natuurbeschermings-raad; Utrecht, 1991; 95 pag., vele z.w. en kleurenillustraties. Bestelbaar door storting van fl. 15,- op giro 1 565 666 t.n.v. Natuurbeschermingsraad, Utrecht, o.v.v. 'Ongewervelden'.

Evaluatie wildviaducten A 50

De A 50 is een autosnelweg die over een lengte van 12,5 km het leefgebied van het grofwild op het zuidoostelijk gedeelte van de Veluwe doorsnijdt. Bij Terlet en bij Woeste Hoeve zijn twee wildviaducten aangelegd die de uitwisseling tussen de twee deelpopulaties aan beide zijden van de weg mogelijk maken.

Door het Consulentenschap Natuur, Milieu en Faunabeheer in Arnhem is eerder dit jaar een evaluatie van het nut van deze viaducten gepubliceerd.

Uit waarnemingen die in het jaar 1989 werden verricht, blijkt dat er veelvuldig van beide passages gebruik werd gemaakt. Het viaduct bij Terlet werd gebruikt door edelhert, ree, wild zwijn, konijn en vos. Bij Woeste Hoeve werden damhert, edelhert, wild zwijn, ree, das en vos geregistreerd.

Hoewel het aanleggen van dergelijke kunstmatige bruggen voor in het wild levende dieren nooit het verlies aan leefgebied zal kunnen compenseren, zijn deze viaducten toch beter dan niets. Het nationaal beleid moet er op gericht zijn geen enkele uitbreiding van het bestaande wegennet meer toe te staan. Daarnaast zou, wanneer een weg in aanmerking komt voor groot onderhoud, terdege overwogen moeten worden deze betreffende doorsnijding van het landschap te laten vervallen. En het spreekt natuurlijk voor zich dat er zo vlug mogelijk begonnen moet worden aan de uitbreiding van het aantal wildviaducten over reeds bestaande wegen.

PdJ

*Wildviaduct 'De woeste Hoeve' A 50
(foto: archief SKF)*

*De vele soorten waterjuffers zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden
(foto: Pieter Eibers)*

Visie Landschap

Op 6 maart j.1. is de 'Visie Landschap' door de staatssecretaris van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Gabor, aangeboden aan de Tweede Kamer. Dit is de eerste beleidsnota op het gebied van de landschapsontwikkeling. De hoofddoelstelling van het landschapsbeleid, zoals dat door het ministerie wordt omschreven, is het bevorderen van de duurzame instandhouding, het herstel en de ontwikkeling van een hoogwaardig landschap. In de Visie wordt hiermee landschap bedoeld dat tegelijkertijd aan drie belangrijke maatschappelijke eisen voldoet:

- Het landschap moet esthetisch waardevol zijn. Maar over schoonheid valt te twisten, dus is dit een subjectief criterium.
- Het moet ecologisch waardevol zijn.
- Het moet een duurzame economisch-functionele basis vormen voor verschillende grondgebruiksvormen. Naar mijn idee kan nooit aan beide laatste eisen tegelijkertijd worden voldaan.

Er is in deze nota een nieuwe benaderingswijze voor het landschapsbeleid gekozen, die wordt aangeduid als 'casco-benadering'. De essentie hiervan is dat er een zekere ruimtelijke scheiding wordt aangebracht tussen intensieve functies, zoals landbouw en verkeer, en extensieve functies, zoals natuur, recreatie en drinkwaterwinning.

Het ministerie heeft kosten noch moeite gespaard om deze nota onder de aandacht te brengen. Er werd o.a. ter ere hiervan een symposium georganiseerd in 't Spant in Bussum, waar veel beleidsverantwoordelijken en mensen uit de wetenschappelijke wereld bij aanwezig waren.

Ondanks deze inspanningen van het ministerie heeft de Natuurbeschermingsraad in zijn advies vrij veel kritiek laten horen. Deze raad zegt hierin namelijk, dat de Visie slechts een beperkt zicht biedt op het te voeren landschapsbeleid. Het ontbreekt erin met name aan duidelijke keuzes.

Aangezien het natuurbeleid vooral de bedoeling heeft om de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland te realiseren, is het heel belangrijk dat het landschapsbeleid zich richt op de ontwikkeling van natuurwaarden daarbuiten, aldus de Natuurbeschermingsraad.

Volgens de raad is een strikte scheiding tussen agrarisch gebruik en het handhaven of ontwikkelen van natuur- en landschapswaarden niet altijd mogelijk en ook niet altijd wenselijk. In bepaalde gebieden is de landschappelijke kwaliteit namelijk nog groot en is de verweving van functies zelfs een voorwaarde voor die kwaliteit.

Daarnaast vind ik zelf een nadeel van de casco-benadering, dat alle extensieve functies samen in één gebied worden gepland. Ik kan mij echter goed voorstellen dat de natuurbelangen er in sommige gebieden sterk bij gebaat zijn wanneer er helemaal geen menselijke activiteiten plaatsvinden, dus ook geen extensieve zoals recreatie. *PdJ*

Menselijke activiteiten leiden vaak tot heel letterlijke botsingen met het belang van de natuur, (foto: Pieter Eibers)

Concentratie. Contrast. Conflict? - Kleine zwanen, smienten en werkende agrariër bij Ameide. (foto: Hans Gebuis)

VAN HET FRONT

SKF eist beter beheer

Slachting onder zwijnen in Meinweggebied *Har Pluijmakers*

Naast de Veluwe is het nationaal park i.o. *De Meinweg* in Limburg het enige gebied in Nederland dat een levensvatbare wilde zwijnenpopulatie herbergt. Primair draagt Staatsbosbeheer de verantwoordelijkheid voor dit gebied, maar SBB heeft het beheer van de zwijnen toevertrouwd aan de 'Wildbeheereenheid Roerstreek', een organisatie van plezierjagers, wier interesse slechts uitgaat naar het jachtgenot en die van het natuurbeheer met recht een zwijnerij maken. SKF slaat alarm.

Hun lappendeken van individuele jachtgebiedjes hebben de jagers van 'Roerstreek' in '90-'91 'beheerd' door het schieten van honderdvierenzeventig zwijnen op een populatie die *g e s c h a t* wordt op hooguit tweehonderdvijftig exemplaren. Dit laatste aantal betreft dan het Nederlands-Duitse gebied, terwijl er hier tussen officiële instanties geen grensoverschrijdend contact is over het beheer; wel worden ook door Duitse jagers zwijnen geschoten. De telgegevens zijn overigens verstrekt door de belanghebbende jagers zelf, terwijl het voor wetenschappers al haast ondoenlijk is het exacte aantal dieren vast te stellen! Tijdens het seizoen '91-'92 mogen nog eens minstens negentig zwijnen worden geschoten.

Dit zijn op zich al schrikbarende cijfers en omstandigheden. Er is echter nog meer aan de hand. Ter voorkoming van zwijneschade zijn elektrische rasters geplaatst rond kwetsbare landbouwpercelen. De jagers zijn medeverantwoordelijk voor het functioneren van de rasters. Geconstateerd is, dat deze hekwerken deels zijn verwijderd, en dat voerakkers voor zwijnen zijn aangelegd temidden van schadegevoelige gewassen. Kassa voor de jagers, want in 'schadegebieden' mogen zwijnen zondermeer worden geschoten, ook buiten de wettelijke periode van augustus tot en met januari!

Al in 1987 stelde het Rijksinstituut voor Natuurbeheer vast, dat het zwijnenbeheer in het Meinweggebied schromelijk tekortschoot. De leeftijds- en sexeverhoudingen in de populatie klopten niet; ook werd er veel te veel bijgevoerd. Het laatste betekent dat de dieren zich in te hoge concentraties op slechts een beperkt deel van het terrein ophouden, wat de jagers al deugd doet, maar ook verhoging van landbouw- en natuurschade oplevert, waar de jagers dan weer al 'beherend' van kunnen profiteren.

Tegen het advies van het RiN in is het aantal voerakkers (tevens schietplaatsen) niet gereduceerd van 21 tot 3, maar vergroot tot 23. Ook uit Duitsland, waar bijvoeren slechts mag onder extreme weersomstandigheden, worden zo zwijnen naar Nederlands gebied gelokt. Natuurbeheer is aldus verworden tot extensieve veehouderij.

Ook tegen het RiN-advies in zijn geen rustgebieden zon-

der jacht gecreëerd, en worden er nog steeds drijfjachten gehouden - wat reglementair verboden is op terreinen van SBB! Hieraan nemen ook jagers deel die geen zwartwildbrevet hebben, wat ook nog tegen de Jachtwet ingaat!! Bovendien is geconstateerd dat jagers van 'Roerstreek' vanuit de auto m.b.v. een lichtbak op zwijnen jagen, een vergrijp tegen de Jachtwet dat *stropen* heet!!!

Zijn er dan geen mensen aangesteld om wet en regels te handhaven? Officieel wel, maar de plaatselijke jachtopzichter is werknemer van de jagers, en één plaatselijke postcommandant van de rijkspolitie plus de meeste leden van de veldpolitie zijn zelf tevens zwijnejagers. Het 'Zwijnenplatform' moet het beheer regelen en controleren. Hierin echter zijn de jagers oververtegenwoordigd en natuurbeschermers worden eruit geweerd; bovendien komt het zo goed als nooit bijeen. De doeltreffendheid van het toezicht op de jagers laat zich dus wel raden.

Aan deze wantoestand moet zo snel mogelijk een einde komen. De jagers en hun wildbeheer-eenheid hebben - jammerlijk en opzettelijk - gefaald in hun beheerstaak. SKF heeft zich gewend tot de Staatssecretaris van Natuurbeheer om hem te verzoeken de huidige beheervoerders wegens gebleken ongeschiktheid van hun taak te ontheffen en verder passende maatregelen te nemen om te komen tot een verantwoord beheer van de zwijnenpopulatie in het Meinweggebied. Wij wachten nog op antwoord van de bewindsman.

Schiethut en zwijnenvoerplaats op de Meinweg: o.a. Limburgse vlaaien worden hier als lekkernij gedeponeerd. (foto: Har Pluijmakers)

Meinweg: reeëkdaver als zwijnenlokvoer op schietplaats van de veldpolitie. (foto: René Absil)

Kritisch Faunabeheer eist intrekking vergunningen

Staatssecretaris erkent: kraaievangkooien in strijd met EG-Vogelrichtlijn

Zonder de uitspraak in de door SKF aangespannen AROB-procedure¹⁾, af te wachten heeft staatssecretaris Gabor van Natuurbeheer onze bezwaren tegen het verlenen van vergunningen voor kraaievangkooien gegrond verklaard. Het is gebruikelijk, dat ook het ministerie zelf in dergelijke gevallen een hoorzitting organiseert. In dit geval lag het juridisch kennelijk zo duidelijk, dat men eieren voor zijn geld heeft gekozen. Gezien alle vorige keren dat het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij van de Raad van State harde verwijten te horen heeft gekregen, is dit ook niet zo verwonderlijk. Het is in ieder geval hoopvol, dat men daar in staat is te leren van in het verleden gemaakte fouten. Daar hebben we wel eens aan getwijfeld. Bovendien zijn er nog genoeg fouten over om te herstellen!

Kraaievangkooien zijn meer dan manshoge kooien, waarin een groot aantal kraaiachtigen levend gevangen wordt; vervolgens worden de vogels met de hand afgemaakt, zogenaamd ter voorkoming van 'wildschade'. Het middel is niet selectief; vaak wordt het misbruikt om andere vogelsoorten zoals roofvogels te vangen. Geregeld is geconstateerd, dat tientallen kraaien langdurig zonder water en onder oorverdovend lawaai gevangen werden gehouden. De EG-Vogelrichtlijn verbiedt dergelijke vangmiddelen, maar desondanks staat er met vergunning van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij naar schatting een duizendtal van deze vallen in ons land.

De Stichting Kritisch Faunabeheer heeft er bij de staatssecretaris op aangedrongen nu ook met onmiddellijke ingang de consequenties te trekken en niet te wachten op een eventuele wijziging van de Jachtwet. De lopende vergunningen dienen direct ingetrokken te worden. De wijziging van het beleid dient op ruime schaal onder de aandacht van alle mogelijke betrokkenen gebracht te worden. Advertenties

in bladen op het gebied van landbouw, bosbouw, natuurbescherming, jacht, inspectiediensten en politie liggen daarbij voor de hand. Bovendien vraagt de Stichting om extra aandacht voor de controle op de naleving van het verbod. Tenslotte vragen wij het ministerie na te gaan welke andere onderdelen van het huidige beleid in strijd zijn met de EG-Vogelrichtlijn en ook in deze gevallen met aanpassingen niet te wachten op eventuele wetswijzigingen. Ook de kraaiachtigen verdienen bescherming en Kritisch Faunabeheer zal zich blijven verzetten tegen de bestrijding van deze vogels.

Tot op heden hebben wij van de staatssecretaris geen antwoord op deze vragen ontvangen. Het is zo goed als zeker, dat er geen nieuwe vergunningen zullen worden verleend. Maar ook lijkt duidelijk, dat de bestaande vergunningen gewoon gehandhaafd blijven! Met andere woorden 'we geven toe dat het niet mag, maar we gaan er gewoon mee door!' Voor een eenvoudig burger onbegrijpelijk overheidsbeleid. Inmiddels is er dus alweer een brief onderweg naar het ministerie, waarin wij om antwoord vragen en aankondigen weer naar de AROB-rechter te stappen, als de verleende vergunningen niet heel snel worden ingetrokken. We kunnen wel een bijkantoor openen in Den Haag. *Harm Niesen*

1) AROB = Administratieve Rechtspraak Overheidsbeschikkingen.

Zwarte kraaien en andere kraaiachtigen behoren tot de vaste haat-categorie van al wie jaagt.
(foto: Mike Weston)

Het gebakkelei met LNV over het verboden gebruik van de grote kraaievangkooi kan nog wel even voortduren.
(foto: Pieter Eibers)

Burgervader buiten boekje

Meeuwen op het dak

Eind juni werden we opgebeld door iemand van Radio Noord-Holland met de vraag of wij iets te maken hadden met de Stichting Faunabeheer en of wij toestemming hadden gegeven om op een Heerhugowaards industrieterrein op een dak broedende meeuwen te laten afschieten.

Al snel bleek hoe fout de vork in de steel zat. Aanvankelijk zou er sprake zijn van een 'onhoudbare situatie': 'Honderden' meeuwen, waaronder een aantal uiterst agressieve broedparen, vormden een bedreiging voor het personeel. Bovendien zouden zij de oorzaak zijn van ernstige lekkage van het dak, en durfden reparateurs dat dak niet op. Stillegging van het bedrijf en ernstige schade aan machines dreigden. Om aan deze verschrikkingen een einde te maken, volgde men aanvankelijk de gebruikelijke weg: bij de Directie Natuur, Milieu en Faunabeheer (de naam!) in Haarlem werd een vergunning voor het afschieten van de meeuwen gevraagd. Gelukkig was men daar verstandig genoeg om die niet te verlenen, althans niet direct en zonder nader onderzoek. Eind juni waren de broedende meeuwen n.1. al zo'n twee maanden aanwezig en het broedseizoen was bijna voorbij. Vanwaar dan opeens die haast? Na deze afwijzing werd contact gezocht met het Provinciehuis, waar men het advies schijnt te hebben gekregen, het maar aan de burgemeester te vragen.... Dat gebeurde en deze gaf, zonder zich persoonlijk op de hoogte te stellen, maar kennelijk geheel overtuigd van de noodsituatie, onmiddellijk zijn toestemming. Daarop zijn door een plaatselijke jachtopziener 'tientallen' meeuwen geschoten. Toen wij de volgende dag gingen kijken heerste er slechts rust; boven het dak cirkelden alleen enkele duidelijk onrustige stormmeeuwen. Achteraf bleek alle paniek zeer overdreven. Een lekkend dak, waarvan de oorzaak niet lag bij de meeuwen maar bij de overvloedige regenval, kon niet gerepareerd worden, doordat de reparateurs bang waren van de meeuwen en het dak niet op durfden. Een woordvoerder van het bedrijf had het zelfs over een levensgevaarlijke situatie! Met het advies van een plaatselijke vogelaar had dit eenvoudige probleem natuurlijk gemakkelijk opgelost kunnen worden. Maar nee, er moest weer zonodig geschoten worden op de 'horde agressieve meeuwen'. Zoals gebruikelijk werd de overlast tot enorme

proporties opgeblazen, in de hoop dat snel drastische maatregelen genomen zouden worden. Toen dat zich tegen de schreeuwers dreigde te keren, werd de actie snel gebagateliseerd: er zou slechts een enkele meeuw geschoten zijn. Over het lot van de jonge meeuwen werd in alle talen gezweven; daarover hebben we geen duidelijkheid kunnen krijgen.

SKF heeft bij de politie in Heerhugowaard proces-verbaal laten opmaken en geëist dat er een onderzoek zou worden ingesteld naar de handelwijze van zowel de jager als de burgemeester. In het broedseizoen zijn alle meeuwesoorten beschermd en iedere jager hoort te weten dat hij zonder een Vogelvergunning H op zak, ondanks toestemming van wie dan ook, in overtreding is.

De handelwijze van de burgemeester is zo mogelijk nog kwalijker. Zonder zich op de hoogte te stellen van de situatie verleende hij toestemming in een aangelegenheid waarover hij niets te zeggen heeft. Welbewust negeerde hij de beslissing van de ambtenaren die met dit soort zaken belast zijn. Spijt had hij er, althans aanvankelijk, niet van. Het was een noodgeval en in een volgend geval zou hij weer net zo handelen! Het belang van de aanklacht tegen de burgemeester zit dan ook vooral in de preventieve werking, die ervan uit kan gaan. Steeds vaker komt het voor dat burgemeesters toestemming geven voor de bestrijding van zogenaamd overlast veroorzakende diersoorten en bijvoorbeeld de brandweer de nesten van blauwe reigers of roeken uit de bomen laat spuiten.

Jammer genoeg zag de officier van justitie geen mogelijkheid tot een strafrechtelijke vervolging van de burgemeester, hoewel hij er geheel van overtuigd was dat deze buiten zijn boekje was gegaan. Juridisch is het niet strafbaar iemand toestemming te geven als je daar niet bevoegd toe bent. Wel heeft de officier toegezegd, de zaak aan de orde te stellen bij het overleg dat officieren van justitie en burgemeesters (hoofden van de plaatselijke politie) regelmatig hebben.

De Commissaris van Koningin in Noord-Holland, van huis uit bioloog, kan de burgemeester op het matje roepen, maar hij vindt de hele zaak nogal overtrokken. Ook de jager zal niet vervolgd worden. In de eerste plaats niet, omdat de minstens zo schuldige burgemeester niet vervolgd kan worden en het dan al snel op klassejustitie zou lijken. En in de tweede plaats niet, omdat iemand die toestemming van de burgemeester heeft gekregen ervan uit moet kunnen gaan, dat de zaak in orde is. Op zo'n manier heeft een burgemeester wel een bijna dictatoriale macht!

Hiermee is de zaak zo'n beetje doodgebloed - net als de meeuwen. Te hopen valt slechts, dat er een preventieve werking uitgaat van alle aandacht die er aan de zaak is geschonken. *Harm Niesen*

Voor deze jonge stormmeeuw was de eerste kennismaking met de mens in ieder geval niet dodelijk (foto: Paul Lodewijkx)

OPROEP

Hulp gevraagd

Spaanse actie voor de tortelduif

Wim Voortman

Dat de tortelduif het zwaar heeft, is niets nieuws. In heel Zuid-Europa wordt de soort druk bejaagd als zij daar op de trek voorbij komt; vooral de Pyreneeën zijn op dat punt berucht. Deze jacht is een belangrijke oorzaak van de achteruitgang van de soort. In Spanje wordt thans actie gevoerd om de jacht op de tortels te sluiten - met enig succes, maar er moet meer gebeuren.

De tortelduif (*Streptopelia turtur*) gaat in haar Europese verspreidingsgebied sterk in aantal achteruit en is hier en daar zelfs geheel verdwenen. Vooral in Spanje vormen jacht, ontbossing, intensivering van de landbouw en dergelijke een serieuze bedreiging voor deze geheel onschadelijke soort. Om het voortbestaan van de soort te garanderen zou men deze ten minste twee jaar niet meer moeten bejagen. Tegelijkertijd zouden de nodige studies uitgevoerd moeten worden om duidelijkheid te verschaffen over de huidige situatie van de soort en haar leefgebied, en om maatregelen voor de langere termijn voor te stellen.

De Consejo Ibérico para la Defensa de la Naturaleza (CIDN), de Iberische raad voor de natuurbescherming, voert daarom op dit moment een campagne om de jacht op de tortelduif in heel Spanje gesloten te krijgen. Op radio, tv en in de pers is hier al uitgebreid aandacht aan besteed, onder het motto *Paz para las tortolas* ('vrede voor de tortelduiven'). Ook is er een briefactie op gang gebracht om druk uit te oefenen op de betrokken overheden. Er is een behoorlijke kans dat de acties succes zullen hebben, want de publieke opinie in Spanje over de tortelduivenjacht is duidelijk aan het veranderen.

In twee regio's is de jacht zelfs al gesloten. In juni besloot de Jachtraad van Extremadura op voorstel van de natuurbeschermers de jacht op de tortelduif voorlopig te sluiten. Dit is een belangrijke overwinning voor de natuurbeschermers, maar als andere autonome gebieden dit besluit zouden volgen, zouden de effectiviteit en de betekenis ervan sterk toenemen. Het gaat dan in het bijzonder om de gebieden

jacht op trekkende tortels is een van de hoofdoorzaken van de achteruitgang van deze soort (foto: Hans Gebuis)

Castilla-La Mancha en Andalucia.

Omdat brieven uit het buitenland dikwijls meer indruk maken dan die uit het eigen land, heeft de CIDN ook buitenlandse natuurbeschermingsorganisaties benaderd om hulp, SKF steunt de actie van harte en heeft zich daarom als organisatie reeds tot het Spaanse bestuur gewend. U kunt zelf echter ook schrijven. Daarom vraagt SKF U namens de CIDN om ten eerste een kaart te schrijven naar het departement voor het milieu van Extremadura om blijk te geven van uw instemming met het voorlopige jachtverbod op de tortelduiven. Maar wellicht nog belangrijker is, dat u schrijft aan de voorzitter van de *Junta de Castilla-La Mancha* (het regionale bestuur) met het verzoek om de jacht op de tortelduif te sluiten. Gelijkluidende brieven kunt u sturen aan de directeur van de *Junta de Andalucía* en aan de directeur van het Spaanse ministerie van landbouw en visserij (ICONA). Hieronder vindt u standaard teksten hiervoor, met de vertaling ervan en uiteraard de adressen.

Eerst het bericht voor het departement van milieu van Extremadura.

*Director de la Agenda de Medio Ambiente
Junta de Extremadura
C/E. Díaz Canedo s/n
06800 MERIDA (Extremadura)
Spanje*

*Sr. Director:
Ante su decision de prohibir la caza de la tortola en Extremadura, le felicitamos sinceramente por dicha decision, y le animamos a mantener la proteccion de esta especie durante al menos dos años, tiempo en el que creemos que se deben realizar los oportunos estudios que marquen el futuro del manejo de estas aves.*

*Cordialmente,
>uw handtekening
> uw naam*

Vertaling

Mijnheer de directeur,
Naar aanleiding van uw beslissing de jacht op de tortelduif in Extremadura te verbieden wensen wij u hartelijk geluk met deze beslissing. We juichen het toe dat de bescherming van deze soort ten minste twee jaar gehandhaafd blijft, tijd

die volgens ons gebruikt moet worden om de nodige studie te verrichten om het toekomstige beleid ten aanzien van deze vogels te bepalen.

Met hartelijke groeten,

Dan de brieven aan de besturen van Castilla-La Mancha en Andalucía en aan de directeur van ICONA. Deze brieven kunnen eender zijn, afgezien van de aanhef. Eerst de adressen.

Sr. Presidente

Junta de Castilla-La Mancha

TOLEDO

Spanje

Sr. Director del IARA

Junta de Andalucía

Republica Argentina 25

SEVILLA

Spanje

Sr. Director General de ICONA

Gran Vía de S. Francisco 35

28071 MADRID

Spanje

Sr. Presidente: / Sr. Director: (afhankelijk van aan wie u schrijft)
El Gobierno de Extremadura ha tornado la decisión de prohibir la caza de la tortola durante 1991. Es esta una medida muy acertada, dada la precaria situación de esta especie en la Península Ibérica y en el resto de Europa. Le animamos a seguir el ejemplo de la Junta de Extremadura, y le rogamos que decrete la prohibición de la caza de estas aves al menos durante 1991 y 1992, aprovechando este período para realizar los estudios necesarios que determinen el futuro manejo de la población de la tortola.

Confíando en su eficaz gestión, le saludo atentamente,

> uw handtekening

> uw naam

Vertaling

Mijnheer de voorzitter, / Mijnheer de directeur,

Het bestuur van Extremadura heeft besloten de jacht op de tortel gedurende 1991 te sluiten. Dat is een zeer toe te juichen maatregel, gezien de hachelijke situatie van die soort op het Iberisch Schiereiland en in de rest van Europa.

Wij zouden het toejuichen als u het voorbeeld van de Raad van Extremadura zou volgen, en wij vragen u ten minste gedurende 1991 en 1992 een verbod op de jacht op deze vogels af te kondigen. Deze periode kan dan gebruikt worden om de nodige studie te verrichten om het toekomstige beleid ten aanzien van de tortel te bepalen.

Vertrouwend op een doeltreffend beheer groet ik u beleefd, Bij voorbaat dank voor uw brieven of kaarten, niet alleen namens de CIDN, maar vooral ook uit naam van de tortels, want die hebben uw steun echt nodig.

REGIONIEUWS

SKF-Limburg in actie

Verstoring weerzinwekkende eendejacht

Een dertigtal donateurs van de SKF heeft op 24 juli j.l. 's avonds in de regio Echt de jacht op wilde eenden verstoord. Wanneer de eenden in de richting van de jagers vlogen, werden vuurpijlen afgestoken en sirenes ingezet, waardoor de vogels van koers veranderden.

Met ingang van 24 juli is de jacht op de wilde eend geopend. Nabij de Maasplassen en in de natuurgebieden hebben jagers in de late avonduren massaal op deze dieren geschoten. En dan te bedenken dat omstreeks die tijd nog veel eenden jongen te verzorgen hebben.

Jaarlijks worden in Nederland zo'n half miljoen wilde eenden geschoten. Voor een gedeelte zijn dit trekvogels uit noordelijke landen.

De jacht op de wilde eend in Limburg is louter plezierjacht. Schade aan landbouwgewassen door wilde eenden komt in Limburg niet voor. De jacht vindt vooral plaats bij invallende duisternis, omdat de eenden dan naar de voedselgebieden trekken. Onderweg worden de dieren onverhoeds in hun vlucht beschoten.

De verstoring die jagers in natuurgebieden veroorzaken is enorm. Tot een uur na zonsondergang mogen jagers op eenden schieten. Zij mikken op schimmen, waardoor extra veel dieren niet op slag gedood, maar aangeschoten en verminkt worden. De eendejacht is aldus een ergerlijke vorm van dierenmishandeling. Het doden en letsel toebrengen, eenvoudigweg voor het 'plezier' is misdadig, onbeschaafd en menonwaardig. De SKF heeft met deze symbolische beschermingsactie een daad willen stellen. Bij het verantwoordelijke Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij hebben de jagers een streepje voor, en wordt hun dus weinig in de weg gelegd. De wetgever moet echter beseffen, dat het doden van dieren voor plezier niet meer van deze tijd is. *Har Pluimmakers*

SKF-Limburg
bracht de jagers een
goed hoorbare
verrassing
(foto: René Absil)

Het milieu van de natuur

De Stichting Natuur en Milieu heeft in mei het nieuwe handboek *Het milieu van de natuur* gepresenteerd. Het boek, een gezamenlijke uitgave van een groot aantal milieu- en natuurorganisaties, gaat over het herkennen van milieuschade in en aan de natuur. De drie belangrijkste milieuproblemen van verzuring, vermesting en verdroging zijn voor het gewone publiek vaak moeilijk zichtbaar in het vrije veld. Toch is voor een kennersoog de vervuiling al in een vroeg stadium te onderscheiden. In dit handboek wordt opgesomd welke signalen de natuur in dit geval geeft. Zo is een vervuilingstoestand in veel gevallen te herkennen aan het al dan niet voorkomen van bepaalde planten en dieren. In dit boekwerk worden van tien verschillende ecosystemen de gezondheidskenmerken en de vervuilingindicatoren genoemd. Per hoofdstuk wordt allereerst op overzichtelijke wijze weergegeven hoe de flora en fauna er in het betreffende landschap zonder aantasting uit zouden moeten zien. Vervolgens wordt beschreven welke veranderingen er in dit ecosysteem zijn opgetreden en wat hiervan de effecten zijn. Aan de hand van praktijkvoorbeelden wordt het geheel extra inzichtelijk gemaakt. Daarna worden de mogelijke beheersmaatregelen aangegeven. Tenslotte wordt elk hoofdstuk besloten met een lijst van aandachtspunten en een controlelijst.

Het boek is erg overzichtelijk opgebouwd en de tekst is helder en duidelijk, ook voor niet-deskundigen. Het grote voordeel is, dat het zeer op de praktijk gericht is, iets dat in veel geschriften over het milieu en zijn problemen ontbreekt. Kortom, het is een werk dat is aan te raden voor iedereen die interesse heeft voor natuur en milieu. Titel: *Het milieu van de natuur*
Redactie: Rolf Roos en Volkert Vintges
Uitgave: Stichting Natuur en Milieu, in samenwerking met twintig andere milieu- en natuurorganisaties, 1991
Pp. 224 Prijs fl. 19,90 (excl. verzendkosten) Te bestellen bij MilieuBoek,

Postbus 18169, 1001 ZB Amsterdam, Telefoon (020) 6 24 49 89, en bij iedere van de mede-uitgevende organisaties. Pdf.

Dagvlinders van de Benelux.

Wat een schitterend, volledig wetenschappelijk doortimmerd, en toch door een leek prima te lezen en te gebruiken boek is *Dagvlinders van de Benelux!* Het is het eerste boek, volledig van eigen bodem, dat alle in de Benelux voorkomende dagvlinders behandelt.

Het werk bevat het min of meer te verwachten, maar in zeer fraaie en doelmatige vorm uitgevoerde determinatiesysteem gebaseerd op kleurenafbeeldingen (met boven- en onderkanten, sexeverschillen, enkele ondersoorten), verspreidingskaartjes¹⁾ en korte, maar zeer ter zake dienende systematische beschrijvingen van kenmerken, vliegtijd, voorkomen in het terrein en waardplanten.

Daarbuiten wordt nog een schat aan informatie verstrekt over o.a. levenswijze, lichaamsbouw, taxonomie, indeling naar wijze van overwinteren, ecologische voorwaarden, moeilijk te determineren soorten, bedreiging en bescherming, en wetgeving. Vreemd genoeg worden niet in een consistent systeem populatiedichtheidsgegevens verstrekt. Ook is een klein aantal soorten vertegenwoordigd, dat in de Benelux niet voorkomt.

De toegepaste aanduiding van vegetatie- en landschapstypen d.m.v. zeventien cijfercodes is m.i. minder handig dan het gebruik van gemakkelijker te onthouden en nauwelijks meer ruimte vergende tweeletter-codes (b.v. GB voor 'gesloten bos').

De kleuren van de fraaie illustraties zijn verzadigd, maar gemiddeld wat somber van toon. Dit laatste zie ik als onbedoeld symbolisch voor het feit, dat het foto's zijn van enkele honderden vlinderlijkjes. Men kan allerlei argumenten aandragen over de zuiverheid en onvervangbare natuurgetrouwheid van de foto-afbeelding in vergelijking met de geschilderde. Men kan aan-

voeren, dat het ondoenlijk is in ons winderige klimaat in het vrije veld praktisch uitgestorven vlinders met een macrolens achter de vodden te zitten. Ik wil toch staande houden, dat men in een mede voor het algemene publiek bestemde gids een andere oplossing voor de illustraties had moeten bedenken²⁾. Als natuurbeschermers geef je toch ook b.v. geen gids met opgezette vogels uit?

Daarnaast geeft het boek ook nog zonder enige kritiek een 'internationale gedragscode voor het verzamelen van vlinders' ten bate van de 'vlinderaar'. Let wel, laatstgenoemde is niet de wetenschapper, maar de liefhebberende Meester Prikkebeen, die thuis bij Zuster Ursula 'kapellekens' opprikt vanuit dezelfde verzameldrift die een ander ertoe brengt postzegels te verzamelen. Echter, een vlinder, een levend wezen, is geen postzegel.

In die tweeëntwintig punten tellende gedragscode staat doodleuk: 'Zeldzame en bedreigde soorten moeten het liefst helemaal niet verzameld worden. Eén paartje per soort is dan echt het maximum (*Nota bene! BdB*). Maar vooral bij zeer bedreigde soorten gaat de voorkeur uit naar foto's en dia's in plaats van verzamelde exemplaren. Wettelijk beschermde dieren mogen natuurlijk nooit gevangen worden ... Als u een vlindercollectie hebt, verzamel dan liefst alleen voor de eigen collectie en neem zo min mogelijk ruilexemplaren mee.' Als je dat leest, geloof je toch je ogen niet: deze gedragscode gaat duidelijk uit van de gedachte, dat mensen het recht hebben beesten als verzamelobject af te maken, tenzij zij daardoor (plaatselijke) populaties dreigen uit te roeien! Weliswaar gaat deze gids niet zover als bepaalde van zijn voorgangers van buitenlandse origine, die handleidingen bevatten voor het doden en prepareren van de diertjes, soms gecombineerd met ontwerpen van zelfbouwvanglampen e.d. Desondanks heb ik mij bij het lezen van dit prachtige boek bezwaard afgevraagd: 'Ben ik nu echt ooit donateur van de Vlinderstichting geworden om te mogen meemaken, dat een mede onder haar hoede uitgegeven werk toch weer als prikkebenengids aangemerkt kan worden?' Dat tegen de boven-

A R G U S 1 9 9 1

omschreven antropocentrische benadering van de natuur ernstige ethische bezwaren moeten worden ingebracht, maakt het boek met geen letter duidelijk! Dit wordt door alle overige brave regels, zoals toestemming vragen aan de terreineigenaar, of melden van zeldzaamheden (inmiddels dood?) niet goedgemaakt. Dit aspect van het boek drijft de spot met de educatieve taak van de georganiseerde natuurbescherming: het boek is géén voorbeeld voor de gewone, geïnteresseerde leek! Ook al staat de wetgever de burger t.a.v. de natuur (nog) te veel toe (In Nederland is alleen de grote vuurvliender beschermd!), natuurbeschermingsorganisaties dienen ondubbelzinnig de boodschap uit te dragen, dat wij als mensen principieel met onze vingers van de benarde levende natuur moeten afblijven, met slechts als uitzonderingen: - het bevorderen van het belang van die natuur zelf (b.v. wanneer invloeden vanuit de menselijke samenleving de natuur bedreigen), - onvermijdelijke noodmaatregelen (b.v. bestrijding van plagen), - niet anders te dienen belangen van de wetenschap. Ik kan met geen mogelijkheid het prikkelbenen in deze drie categorieën onderbrengen. Moet ik dit echt mooie boek nu aanbevelen? *BdB*

Wynhoff e.a.: *Dagvlinders van de Benelux*; uitg. Stichting Uitgeverij KNNV & Vlinderstichting, i.s.m. Natuurmonumenten; ISBN 90 5011 034 7; 188 blz., 13 x 21,5 cm, z.w.- en kleuren-illustraties, gebonden, hard omslag; prijs fl. 34,50.

1) Jammer genoeg zijn er naast die van de Benelux, wel kaartjes opgenomen van Groot-Brittannië en zelfs Ierland (zelfs als een soort niet in de Benelux voorkomt), maar niet van het aan de Benelux grenzende Duitse en Franse gebied.

2) De verantwoording van de herkomst van de gebruikte collectie-exemplaren vermeldt dat voor dit boek geen vlinders speciaal zijn gevangen of gedood. Dat is leuk en aardig voor b.v. die rouwmantel uit 1894, maar wat is relevantie hiervan voor de grote massa die gewoon in de (late) jaren 80 van onze eeuw is opgeprikt? Voor wat het waard is: krap de helft van de vlinders werd buiten de Benelux gevangen, tot in N.-Afrika en Amerika toe.,

PLUS EN MIN

Brussel verbiedt jacht

Zo mooi als de titel misschien klinkt is de werkelijkheid niet: 'Brussel' betekent niet altijd 'Europa'. Toch is het een bemoedigend bericht, met een niet geringe symbolische betekenis, dat de Raad van het hoofdstedelijk Gewest Brussel iedere vorm van jacht onwettig heeft verklaard. Daaraan is gekoppeld de totale wettelijke bescherming van de wilde fauna. De jagers voorspellen nu rampen, maar wij hopen dat dit Belgische voorbeeld in binnen- en buitenland veel navolging vindt.

Engels 'NOT is Nederlands 'NIET'

In *De Nederlandse Jager* (nr. 9, 1991) wordt nogal triomfantelijk meegedeeld dat de Britse vogelbescherming, RSPB, overstag is gegaan en de rol van de jacht o.m. bij de predatorbestrijding als onmisbaar beschouwt. Op onze verbaasde navraag bij de RSPB antwoordde de heer Bob Scott, hoofd van de afdeling reservatenbeheer echter: 'I can state quite clearly that we do *NOT* have a policy of predator control by hunting.' Verder schreef hij, - dat predatorbestrijding slechts wordt overwogen, indien men verwacht dat deze een gunstig effect zal hebben op vogelpopulaties van nationaal belang, - dat een hoofddoel van het reservatenbeheer is geen bestrijding van gewervelden toe te passen, - dat altijd eerst preventieve methoden in aanmerking komen, zoals het plaatsen van afrasteringen, - dat als er ooit van bestrijding sprake is, deze slechts met wettige middelen plaatsvindt en *NIET* voor jagersplezier ('not for 'sporting' purposes').

Roerend

Omdat dat zo'n beetje erbij hoort, schrijft hij onder Duits pseudoniem in *De Nederlandse Jager*, en hij komt er in zijn schuilidentiteit rond voor uit, dat hij soms wat afklungelt. Hij, Förster, had met een geweer waarvan hij wist dat het niet deugde, en op een afstand waar de KNJV de wenkbrauwen over fronst, geprobeerd een ree te schieten. Was zijn geweer er nou nog erger aan toe dan hij al wist, of had het dier zonder hem te waarschuwen nog even een stap gedaan? Hoe dan ook, ree wel aangeschoten, niet dood. Gevolg? Gewetensnood bij de jager: mocht hij een 'vangschot' afgeven om te voorkomen dat het dier er vandoor ging? Dat ZOU wel zondigen zijn tegen de regel dat het *wild tijd krijgt om zoals wij dat noemen, ziek te worden en in een wondbed door bloedverlies dood te gaan en hierbij niet wordt gestoord. Het is in wezen onweidelijk om het dier in zijn of haar laatste momenten nog te confronteren met de mens. Om dit te bereiken blijven we ook na het schot wachten (...) een kwartier of twintig minuten volstaat meestal.* Zonder zich te bekommeren om mogelijke verschillen tussen onweidelijk en onmenselijk besloot Förster het vangschot te lossen. Maar wie krijgt er geen tranen in de ogen bij het lezen over zoveel piëteit jegens het stervende dier?

Verstandiger

In tien landen in en buiten de EEG (maar niet in Oost-Europa), is door de organisatie van Europese televisiebladen, ETMA, in samenwerking met het Wereldnatuurfonds begin 1991 onderzocht, wat de houding tegenover natuur en milieu is van zeg maar de doorsnee-Europeaan. Een paar interessante uitkomsten: Praktisch 100 % van de geënquêteerden wil dat de overheid zich meer inzet voor de natuur, bijna even veel mensen willen dat het onderwijs de jeugd op het punt van natuur- en milieuproblematiek bewuster maakt en bijna 90 % zegt op het punt van natuurbehoud zelf actief te willen zijn. Komt het op de centjes aan, dan is men wat gereserveerder: 66 % is bereid voor een algemene milieubelasting in de buidel te tasten, maar een milieuheffing op vervuilende producten mag weer van 88 %. Drie van de vier Nederlanders vindt 100 km/u op de autosnelweg hard genoeg. Volgens europarlementariër Muntingh zou uit de enquête blijken dat het publiek verstandiger is dan zijn bestuurderen. Dat hoeft niet erg te zijn: Boze tongen hebben weliswaar beweerd, dat een volk de regering krijgt die het verdient, maar via de verkiezingen zou dan toch aan deze scheve verhouding een einde moeten kunnen worden gemaakt? Kiesgerechtigden, doe uw plicht! *BdB, PdJ*